

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİVAS EYALETİNDE CEBELÜ BEDELİ UYGULAMASI
(1190-1233 / 1776-1817)

HAZIRLAYAN
Halil İbrahim KUŞDOĞAN

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali Açık

TOKAT 2021

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİVAS EYALETİNDE CEBELÜ BEDELİ UYGULAMASI
(1190-1233 / 1776-1817)

HAZIRLAYAN
Halil İbrahim KUŞDOĞAN

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali Açkel

TOKAT 2021

SİVAS EYALETİNDE CEBELÜ BEDELİ UYGULAMASI (1190-1233 / 1776-1817)

.....arafından hazırlanan
“.....” adlı tez çalışmasının savunma sına
tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği / Oy Çokluğu ile
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ANA BİLİM DALI
SEÇİNİZ 'nda Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) :.....

.....

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

ONAY

...../...../.....

Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK SÖZLEŞME

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Ali AÇIKEL danışmanlığında hazırlamış olduğum " Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Uygulaması (1190-1233 / 1776-1817) " adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Halil İbrahim KUŞDOĞAN

İmza

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda benim için her bakımdan desteğini esirgemeyen çok değerli ve saygıdeğer danışmanım Prof.Dr. Ali AÇIKEL'e teşekkür ederim.

ÖZET

Osmanlılarda timar sistemi çerçevesinde timar sahiplerinin sefere götürmekle yükümlü oldukları tam teçhizatlı askere “cebelü” denilmektedir. Timar sahiplerinin cebelü asker yükümlülüğü kanunnamelerde düzenlenmiştir. Bu kanunnamelerdeki hükümlere göre, timarlı sipahiler kendi dirliklerinin (iptida) üzerindeki her üç bin akçe, zeamet sahipleri ilk beş bin akçeden sonra her beş bin akçe için bir cebelü sefere götürmeleri gerekmektedir. Cebelü yükümlülüğü olan timar ve zeâmet sahipleri cebelü çıkarmadıklarında, kendilerinden “bedel-i cebelü” adı altında vergi talep edilirdi. Mevcut literatüre göre, XVII ve XVIII. yüzyıllarda savaş tekniklerinin değişmesi, timarlı asker ihtiyacının azalması ve hazinenin paraya olan ihtiyacın artması sebepleriyle cebelü bedeliyesi uygulaması yaygınlaşmıştır.

Bu tez çalışması 1776 yılına ait 587 ve 1817 yılına tarihlenen 644 Numaralı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeliyesi Defterlerinin transkripsiyon ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Tez çalışmasının amacı, her iki defterdeki cebelü bedeli kayıtlarını nicelik ve içerik yönünden karşılaştırma yoluyla 1776-1817 döneminde cebelü bedeli sisteminde yaşanan sorunları tespit etmek ve her iki dönemi analiz etmektir.

Tez, giriş, üç ana bölüm, sonuç ve ekler kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde, timar sistemi ve bu sistemle ilgili tutulan defterler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, iki Sivas Cebelü Bedeli Defteri’nde tespit edilen bedel uygulaması ile ilgili kayıtların yıllara göre sayısal dağılımı ile şekil ve içerik olarak değerlendirmesi yapılmıştır. Önce timar sistemi ile ilgili bilgiler verilmiş, sonra timar sistemi ile ilgili cebelü bedeli uygulaması içerik olarak kategorize edilerek veriler tablolar halinde gösterilmiştir. Tezin üçüncü bölümde, her iki cebelü bedeliyesi defterlerindeki verilerin idari yapı bakımından kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç kısmında tezin ana bölümlerinden elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlar üzerinde durulmuştur. Ekler kısmında ise incelenen iki defterden tespit edilen her bir livâdaki cebelülerin nahiyeleri, köyleri ve isimleriyle tabloya dökülmüştür. Ayrıca her iki cebelü bedeliyesi defterinden örnek sayfalar ve transkripsiyonlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cebelü Bedeliyesi Defterleri, Timar Sistemi, Hazine, Osmanlı Devleti.

ABSTRACT

In the Ottomans, within the framework of the timar system, the fully equipped soldier that the timar owners were obliged to take to the expedition was called "cebelü". The obligation of the timar owners to serve in the military is regulated in the laws. According to the provisions in these laws, timar sipahis were required to take one voyage to Jabal for every three thousand akçes on their dirlik (iptida), and zeamet holders had to take one for every five thousand akçes after the first five thousand akçes. When the owners of the timar and zeâmet, who had obligations to cebellu, did not remove the cebellu, tax was demanded from them under the name of "bedel-i cebelü". According to the available literature, XVII and XVIII. Due to the changes in war techniques in the centuries, the decrease in the need for soldiers with a timar and the increase in the need for money of the treasury, the application of cebelu price has become widespread.

This thesis study covers the transcription and evaluation of the Sivas State Cebelü Cost Registers numbered 587 and dated 1817, dated 1776. The aim of the thesis study is to determine the problems experienced in the cebelu price system in the period 1776-1817 and to analyze both periods by comparing the cebelu price records in both books in terms of quantity and content.

The thesis consists of introduction, three main parts, conclusion and appendices. In the first part, information is given about the timar system and the books kept related to this system. In the second part, the numerical distribution of the records related to the price application determined in the two Sivas Cebelü Cost Registers according to the years and their evaluation in form and content were made. First, information about the timar system was given, then the timar system related to the timar system was categorized as content and the data were shown in tables. In the third part of the thesis, the data of both Cebelü registers has been analysed shortly. In the conclusion part, the conclusions reached from the findings obtained from the main parts of the thesis are emphasized. In the appendices, the townships, villages and names of the cebellus in each livâ, which were determined from the two books examined, were put into the table. In addition, sample pages and transcriptions from both cebelu price books are included.

Key Words: Cash Equivalent For Provincial Mounted Soldiers Books, Timar System, Treasury, Ottoman Empire.

ÖN SÖZ

Tez çalışmasında, 1776 yılı 587 ve 1817 yılı 644 Numaralı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeliyesi Defterleri’ndeki kayıtların transkripsiyonu, veri tablolarının hazırlanması ve elde edilen verilerin mukayeseye dayalı analitik metotla incelemesi yapılmıştır. Tez çalışmasında her iki defterdeki cebelü bedeliyesi kayıtlarının sayısal ve içerik yönünden karşılaştırma yoluyla 1776-1817 arası döneminde timar sisteminde cebelü bedeliyesi uygulamasının nasıl yaygınlaşıp yaygınlaşmadığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak timar sistemi hakkında bilgi verilmiş, cebelü bedeli uygulamasının timar sistemi çerisindeki yeri değerlendirilmiştir. İkinci olarak 587 ve 644 Numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterleri’ndeki kayıtların transkripsiyonuna başlanmıştır. Daha sonra defterdeki bilgiler veri tablolarına dönüştürülmüştür. Son olarak veri tabloları değerlendirmeye tabi tutularak bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Transkripsiyon sırasında bazı sözcükler okunamamıştır ki bu kelimeler üç nokta (...) ile belirtilip dipnotta o yerde kaç kelimenin okunamadığı ifade edilmiştir. Okunmasında zorluk çekilen ve kesin doğruluğu şüpheli olan şahıs isimleri, yer adları veya diğer kelimeler soru işareti (?) kullanılarak tasrih edilmiştir.

Tezimiz hazırlanırken tanımlanmasında güçlük çekilen yer adları ve tarih terimleri için mevcut modern eserlere başvurulmuştur¹.

¹ Örnek olarak bk. Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları; Ali Açık, “15-16. Yüzyıllarda Artukabad Kazasının Sosyal Yapısı”, Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat; Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. TİMAR SİSTEMİ VE TİMAR SİSTEMİYLE İLGİLİ DEFTERLER	5
1.1. TİMAR SİSTEMİ	5
1.1.1. Timarın Kelime ve Terim Anlamları	5
1.1.2. Timar Sisteminin Menşei Hakkında	6
1.1.2.1. Timar Sisteminin Bizanslılardan Alındığı Görüşü	6
1.1.2.2. Timar sisteminin Sasanilerden Araplara ve Araplardan da Türklere İntikal Ettiği Görüşü	8
1.1.2.3. Timar Sisteminin İslam İktâ Sistemi Esas Alınarak Oluşturulduğu Görüşü	8
1.1.3. Osmanlı Devleti'nde Timar Uygulaması	10
1.1.3.2. Timar Sistemi Neden Uygulanmıştır?	11
1.1.3.3. Timar Çeşitleri	13
1.1.3.3.1. Mülkiyet Durumlarına Göre Timarlar	13
a) Mülk timarlar	13
b) Mülk Olmayan Timarlar	13
1.1.3.3.2. Gelirlerine Göre Timar Çeşitleri	13
1.1.3.3.2.1. Timar	13
1.1.3.3.2.2. Zeamet	14
1.1.3.3.2.2. Has	14
1.1.3.3.3. Timar Sahiplerinin Yaptıkları Görevlere Göre Timar Çeşitleri	14
1.1.3.3.4. Veriliş Şekillerine Göre Timar Çeşitleri	16
1.1.3.3.5. Mali Açıdan Timar Çeşitleri	16
1.1.3.4. Timar Tevcihi	17
1.1.3.5. Timar Sisteminin Bozulması ve Bozulan Sistemin Kaldırılması	18
1.1.3.5.1. Timar Teşkilatının Bozulma Nedenleri	18
1.1.3.5.2. Timar Teşkilatının Lağvedilmesi	20

1.2. TİMAR SİSTEMİYLE İLGİLİ TUTULAN DEFTERLER.....	21
1.2.1. Tahvîl (Nişan) Kalemi Defterleri.....	22
1.2.2. Tahrir Defterleri.....	22
1.2.3. Timar Ruznamçe (Timar ve Zeâmet Tevcihi) Defterleri.....	23
1.2.4. Cebelü Bedeliyesi Defterleri.....	24
1.2.4.1. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Şekil ve Yazı Özellikleri	24
1.2.4.1.1. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Şekil Özellikleri.....	24
1.2.4.1.2. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Yazı Özellikleri	24
1.2.4.1.3. Cebelü Bedeli Defterlerinin Önemi ve Sağladığı Faydalar	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	28
587 VE 644 NUMARALI SİVAS EYALETİ CEBELÜ BEDELİ DEFTERLERİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	28
2.1. 1776 Tarihli 587 Numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterinin Diplomatik Özellikleri ve Muhtevası.....	28
2.2. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Ödeyen Timar ve Zeamet Sahipleri ...	29
2.3. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Ödemesinde Esas Alınan Nefer Sayıları	33
2.4. 1817 Tarihli 644 Numaralı Cebelü Bedeli Defterinin Diplomatik Özellikleri ve Muhtevası.....	34
2.5. 1817'de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödeyen Timar ve Zeamet Sahipleri..	35
2.6. 1817'de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödemesinde Esas Alınan Nefer Sayıları	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	41
3.1. 587 VE 644 NUMARALI CEBELÜ BEDELİ DEFTERLERİNDE İDARİ YAPI İLE İLGİLİ VERİLERİN ANALİZİ.....	41
SONUÇ	44
KAYNAKÇA.....	47
EKLER	50
EK 1.1. 1776 Yılı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri	50
EK 1.2. Sivas Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri	50
EK1.3. Çorum Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri.....	54
EK1.4. Bozok Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri.....	56
EK1.5. Arapgir Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri.....	58
EK.2.1. 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Künyesi	61
EK.2.2. 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Kapağı	62
EK.2.3. Sivas Livâsına Ait Sayfalar.....	63

EK.2.4. 14. Ve 15. Sayfalar (Boş).....	67
EK.2.5. Çorum Livâsına Ait Sayfalar	68
EK.2.6. 18. ve 19.Sayfalar (Boş).....	69
EK.2.7. Bozok Livâsına Ait Sayfalar	70
EK.2.8. Bozok Livâsı Transkripsiyon	71
EK.2.8. 24. Ve 25. Sayfalar (Boş).....	73
EK.2.9. Arapkir Livâsına Ait Sayfalar	74
.....	75
EK.3.1. 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Künyesi	76
EK.3.2. 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Kapağı	78
EK.3.3. Sivas Livâsına Ait Sayfalar	79
EK.3.4. Sivas Livâsı İkinci Sayfanın Transkripsiyonu	80
EK.3.5. Sivas Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri	86

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. : 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bulunan timar ve zeamet sayıları.....	11
Tablo 2. : 1776'da Sivas eyaletinde cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet erbabı .	30
Tablo 3.: 1776'da Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödenen ve muaf olan nefer sayıları .	33
Tablo 4.: 1776'da Sivas eyaletinde cebelü neferlerinin timar ve zeamet dirliklerine göre kategorik Dağılımı	34
Tablo 5.: 1817'de Sivas sancağında cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet erbabı	36
Tablo 6.: 1817'de Sivas sancağında cebelü bedeli ödenen ve muaf olan nefer sayıları	37
Tablo 7.: 1817'de Sivas sancağında cebelü neferlerinin timar ve zeamet dirliklerine göre kategorik dağılımı	38
Tablo 8.: 1776 ve 1817'de Sivas sancağında cebelü bedeli ödeyen timar ve zeamet erbabı	39
Tablo 9.: 1776 ve 1817'de Sivas sancağında cebelü bedeli ödenen ve muaf olan nefer sayıları.....	40
Tablo 10.: 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri'nde Adı Geçen Sancaklar	41
Tablo 11. : Sivas Sancağına Bağlı nahiyeleer	42
Tablo 12. : Çorum Sancağına Bağlı Nahiyeleer	42
Tablo 13. : Bozok Sancağına Bağlı Nahiyeleer	42
Tablo 14. : Arapkir Sancağına Bağlı Nahiyeleer	42
Tablo 15. : 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri'nde Adı Geçen Sancaklar	43
Tablo 16. : Sivas Sancağına Bağlı Nahiyeleer	43

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ü.	:Atatürk Üniversitesi
AÜDTCF.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
B .	: Recep
Bk.	: Bakınız
C.	: Cemâziyelâhîr
C.	: Cilt
Ca.	: Cemâziyelevvel
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
L.	: Şevvâl
M.	: Miladi
M.	: Muharrem
M.	: Mükerrer
N.	: Ramazan
OTAM.	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
R.	: Rebî'ü'l-âhîr
Ra.	: Rebî'ü'l-evvel
SAD.	: Sivas Ahkâm Defteri
S.	: Safer
S	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
Ş.	: Şaban
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
v .	: Veledi
vd .	: Veledanı
Z.	: Zilhicce
Za.	: Zilkade

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olup tarımın temelini ise timar sistemi oluşturmaktaydı. İktâ, Hz.Ömer Dönemi'nden itibaren uygulanagelmış bir toprak düzeniydi. Bu sistemi devletler toprağın boş kalmasını önlemek, tarısal sürekliliği sağlamak, verginin düzenli toplanmasında kolaylık, taşrada güvenliğin sağlanması gibi birçok faydasını gördükleri için uzun yıllar uygulamışlardı. Osmanlı Devleti'nden önce Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri bu sistemi uzun yıllar ifa etmişlerdi. Osmanlı Devleti'de bu düzeni "timar sistemi" adı ile daha da geliştirerek geniş coğrafyalara yaymayı başardı.

Timar sistemi, ekonomisi tarıma dayalı Osmanlı Devleti'nde, para ekonomisinin ve ulaşım imkânlarının yeteri derecede gelişmemiş olduğu devirlerde, askeri ve idari bir takım hizmetler karşılığında devlet vergi gelirlerinden pay tahsisini ifade etmekteydi². 16. yüzyılın ortalarına doğru, devlet gelirlerinin % 37'si irili ufaklı 37.500 civarında timar sahibine tahsis edilmişti. Timarlı sipahi ordusunun mevcudu, timar sahiplerinin savaşa beraberinde getirmekle yükümlü olduğu "cebelü" tabir edilen silahlı ve zırhlı askerlerle beraber, 70-80 bin kişiye ulaşmıştı. Padişahın hassa ordusu demek olan İstanbul'daki Kapu-kulu ocaklarının bu devirdeki mevcudu henüz 27 bin civarında bulunmaktaydı³.

Devletin vergi gelirlerinden merkezi hazineye aktarılmaksızın doğrudan tahsis edilen timar gelirleri, güçlü bir taşra (eyaletler) ordusunun oluşumuna kaynak teşkil etmekteydi. Böylece timar gelirleri ile askeri ve idari hizmetlerin doğrudan finansmanı sağlanmaktaydı. Dönemin teknolojesi, ulaşım imkânları ve iktisadi şartları altında vergilerin paraya çevrilmesi, sonra merkezi hazineye aktarılması, oradan da yeniden maaş olarak verilmesi oldukça maliyetli olacağından timar sisteminin uygulanması tarihi bir zaruret olarak ortaya çıkmıştı. Bu şekilde tarihi bir zaruret olarak ortaya çıkan timar sistemi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 17. yüzyıla kadar, hem ordu ve bütçe içindeki büyüklüğü hem de içtimai işlevi bakımından Osmanlı askeri, iktisadi ve sosyal tarihi içinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştu.

Osmanlı Devleti'nin en önemli kurumlarından biri olan timar sistemi üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalarda, timarın menşei, oluşumu, gelişimi, büyüklüğü, işlevi

² Halil İnalcık "Timar", TDVİA, C.41, İstanbul 2012, s. 168.

³ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler*, 1. Sayı 1. Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 806-807.

veya dönüşümüne dair konular öne çıkmakta ve daha çok 16. ve 17. yüzyıllara yoğunlaşmaktadır⁴. Bununla beraber, timar sisteminin 18. yüzyıldaki durumu ile ilgili birkaç çalışma göze çarpmaktadır⁵.

“Silah, zırh” anlamına gelen Moğolca *cebe* kelimesine Türkçe “lü” eki getirilmesiyle oluşan cebelü terimi “zırhlı, teçhizatlı asker” demektir⁶. Moğollar’da ve Osmanlılar’dan önceki Türk- İslam devletlerinde *cebe* askeri bir terim olarak cebepüş şeklinde geçmektedir⁷. Osmanlılar’ da da hemen hemen aynı manada kullanılmakla beraber timar teşkilatı içindeki uygulamayı belirten özel bir anlam kazanmıştır. Cebelü asker, timar sahibinin geliriyle doğrudan ilgili olup sayıları bu gelirlere göre tesbit edilmiştir. II. Murad devrine ait 1431 tarihli Arvanid Sancağı Defteri’nde bu uygulamanın ilk örnekleri yer almaktadır. Bu deftere göre geliri 1000 akçenin altında olan timar sahipleri "kendüleri cebelü" ifadesiyle belirtilmiştir. Yani bunlar bizzat tam teçhizatlı olarak sefere katılacaklardı. 1500- 2000 akçe timarı olanlar yine kendileri cebelü ve yanlarında kendi hizmetlerini gören bir "gulam" veya "oğlan" getirmekle yükümlü tutulmuşlardı. 2000 akçenin üstünde timarı olanlar ise kendileri "bürüme" denilen mükemmel bir zırh ile ve gelirlerinin durumuna göre belirli sayıda tam teçhizatlı cebelü ile sefere katılırlardı. Timar sahiplerinin teçhiz edip toplanma yerine getirmek zorunda bulundukları cebelilerin tam sayısını belirlemek zordur. Kanunlara uygun şekilde 730 akçe gibi küçük timar sahibi bir cebeli sipahi bir *cebe* giymek zorundaydı; *cebe* genellikle metal plakalardan oluşan basit bir zırhtır. Ancak 3000 akçeyi geçtikten sonra cebeli bir bürüme, yani birbirine tutturulmuş çelik halkalardan oluşan ve anlaşıldığı kadarıyla daha pahalı ve işe yarar olan bir zırh-cekete giyebilirdi⁸. Fâtih Kanunnâmesi ile timar sahiplerinin gelirlerine göre sefere götürecekleri cebelü miktarları standart hale getirildi. Buna göre 1000 akçe timarı olan sipahi kendi cebelü, 2000 akçe timarı olan kendi cebelü ve bir gulâm, 4000-5000 akçelik timar sahibi kendi bürüme ve bir cebelü, 9000 akçeye kadar iki cebelü, 9000-11.000

⁴ Bu hususta birkaç örnek çalışma için bk. Nicoara Beldiceanu, *XV Ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Timar*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1985; Douglas Howard, *The Ottoman ‘Timar’ System And Its Transformation (1563-1656)*, Indiana University, Basılmamış Doktora Tezi, 1987; Mehmet Doğan, *Ankara Sancağında Timar Sisteminin Dönüşümü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.

⁵ Örnek olarak bk. M. Bedrettin Toprak, *İstanbul Ahkâm Defterleri’ne Göre 18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul ve Çevresinde Timar Sisteminin İşleyişi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

⁶ Halil İnalçık, “Djebeli”, EI² (Eng), II, s. 528-529.

⁷ Feridun Emecen, “Cebelü”, TDVİA , C.7, İstanbul 1993, s 188-189.

⁸ Halil İnalçık, “Timar”, s.168-173.

akçelik timar sahipleri üç cebelü, 12.000 akçelik timarı olanlar dört cebelü, 15.000 akçelik timarı bulunanlar ise beş cebelü getirmeye mecburdu. 15.000' akçeyi aşan timarların her 3000 akçesi için bir cebelü çıkarması gerekirdi⁹. Fâtih Kanunnâmesi'ndeki bu cebelü miktarları, II. Bayezid ve I. Süleyman'ın umum kanunnamelerinde ufak tefek farklılıklarla tekrar edildi.¹⁰ Bu genel hükümlere rağmen Anadolu ve Rumeli'deki sancaklara ait bazı tahrir defterlerinde timar sahiplerinin cebelü yükümlülükleri için farklı rakamlar verilmiştir¹¹. XVII. yüzyılın başlarına ait bir yoklama defterine göre zeamet, timar sahipleri ve cebelülerin sayısı Anadolu kısmındaki eyaletlerde 373.890, Rumeli kısmındaki eyaletlerde ise 127.883 idi. Ayrıca Rumeli'de yaya-müselleme statüsünde teşkilatlanmış olan yörüklerin ve voynuk statüsündeki gayrimüslimlerin sefer sırasında çıkardıkları "eşkinici" ye de cebelü denirdi. Fatih kanununa göre cebelü mızrak, kılıç, ok, yay ve kalkan gibi silahlar taşır, süvari olarak sefere katılırdı. Sipahiler gelirleri karşılığı cebelü çıkartmazlarsa, kendilerinden "bedel-i cebelü" adı altında vergi talep edilirdi. Cebelü bedeliyesi uygulaması hazinenin paraya olan ihtiyacı sebebiyle XVII ve XVIII. yüzyıllarda yaygınlaştırılmıştır. Yeni savaş tekniklerinin ortaya çıkması ve timar sisteminin giderek bozulması sonucu bu askeri teşkilat zamanla önemini yitirmiştir.¹²

Bu tez çalışmasının amacı, 1776-1817 döneminde Sivas eyaleti ölçeğinde timar sisteminde yaşanan bozulmaları tespit etmek ve cebelü bedeliyesi uygulamasının yaygınlaşıp yaygınlaşmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışma, 1776 ve 1817 yıllarına ait 587 ve 644 Numaralı Cebelü Bedeli Defterleri'nde kayıtlı cebelü bedeli yükümlüsü timar sahipleri ile cebelü nefer sayılarını tespiti ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Çalışmaya esas teşkil eden iki adet Cebelü Bedeliyesi Defteri aşağıda ayrıntılı olarak tanıtılacağı üzere, timar sisteminin işleyişinde yaşanan sorunlar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Tez çalışmasında timar sistemi ile alakalı 1675-1838 yıllarını içeren toplam Osmanlı Arşivi'nde 894 adet cebelü bedeli defteri mevcuttur. Bu defterler dışında 18. yüzyılın ortalarında timar rejiminin işleyişiyle ilgili olarak üzerinde çalışılacak diğer belge türleri de mevcuttur. Defterhane-i Amire'de muhafaza edilen Timar Ruznamçe

⁹ Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 2. Kitap II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s.45-47.

¹⁰ Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, 4. Kitap Kanunî Devri Kanunnâmeleri (I), Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.370-371.

¹¹ Feridun Emecen , a.g.m. , s.188-189.

¹² a.g.m. , s.188-189

Defterleri, Yoklama Defterleri ve diğ er defterler ile sadaret ve defterdarlığın muhtelif kalemlerinde üretilmiş belge türleri de konuyla ilgili zengin veriler sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TİMAR SİSTEMİ VE TİMAR SİSTEMİYLE İLGİLİ DEFTERLER

1.1. TİMAR SİSTEMİ

1.1.1. Timarın Kelime ve Terim Anlamları

Timâr, kelime olarak “yara bakımı, ağaç bakımı, hayvanı temizleme, beslediği sipâhîlerle harbe giden beylere öşrünü almak üzere ayrılan arazi” gibi anlamlara gelir¹³ ve dirlik (dirilik) ile eş anlamlıdır.¹⁴ Terim olarak, Osmanlı İmparatorluğu’nda geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak için bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili selâhiyeti ile tahsis edilmiş vergi kaynaklarını ve yıllık geliri 20.000 akçeye kadar olan askeri dirlikleri ifade etmektedir¹⁵. Ayrılan askeri tahsisatlar tevârüs¹⁶ yolu ile geçmeyen gelirlerdir.

Halil İncalcık’a göre; timar sistemi, muayyen bir arazinin tevcihi veya araziye ait bazı hakların verilmesinden ziyade bazı vergilerin havalesinden ibarettir. Timar, havalenin özel bir uygulanış şeklidir¹⁷.

Timar kelimesinin kökeni ile değişik görüşler vardır ve bu görüşlere baktığımızda kesin bir hükme varmak güçtür. Timar kelimesinin kökeniyle ilgili görüş bildiren ve bu konuya değinen kişilerden biri Leunclavius olmuştur. Timar kelimesinin Grekçe’den geldiğini ifade etmiştir ve Michel Baunder ile Du Cange de bu görüşü kabul etmiştir.¹⁸

Venedikli Lazaro Soranzo, 1598 yılından itibaren timarın Farsça’dan geldiğini ifade etmiş ve Hammer de bu fikre katılmıştır. Ancak bu görüşün eleştirilebilir bir yönü bu kelimenin Farsça’da askeri ikta anlamında kullanılmamış olmasıdır.¹⁹

¹³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “Timâr”, Aydın Kitabevi, Ankara 2010, s.1293.

¹⁴ Halil İncalcık, “Timar”, s.168.

¹⁵ Ö. Lütfi Barkan, *a.g.e.*, s.805.

¹⁶ **Tevârüs:** Mirasa konma, birinden diğerine irsen geçme anlamlarına gelmektedir. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “Tevârüs”, Aydın Kitabevi, Ankara 2010, s.1281.

¹⁷ Halil İncalcık, “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Ankara 1959, s.43.

¹⁸ Ö. Lütfi Barkan, *a.g.e.*, s.805.

¹⁹ *a.g.e.*, s.805.

Jean Deny, *Encyclopedic de Islam*'da yazdığı maddede timar kelimesinin Bizans'taki pronoya (pronia)²⁰ kelimesine karşılık geldiğini ifade etmiştir²¹. Ama bu teze karşı çıkanlarda bulunmaktadır. Karşı çıkanlar bu görüşü timar konusundaki görüşlerin kelime itibarıyla farklı diller arasındaki iletişim yoluyla gelişerek açıklamışlardır. Yine bu görüş farklı araştırmacılar tarafından timar kelimesinin Rumca "timarion" kökeninden geldiğini dile getirmişlerdir. Nicoara Beldiceanu, bu düşünceye karşı çıkarak Rumcadaki "timarion" kelimesinin Osmanlılardan Rumca'ya 16. yüzyılda geçtiğini söylemiştir²².

1.1.2.Timar Sisteminin Menşei Hakkında

Osmanlı Devleti, timar sistemini uygularken başka devletlerden etkilenmiş midir? Bu etkileşim hangi boyutlarda olmuştur? Arap devletlerinden mi yoksa Orta Asya Devletlerinden mi alınmıştır? Dini içeriklere göre mi hazırlanmış? Ya da Osmanlı Devlet'nin ihtiyaçlarına bakılıp ona göre mi düzenlenmiştir? Bu ve buna benzer soruların cevabını tarihçiler araştırma konusu yapmışlardır. Bu nedenle timar sistemi ilgili onlarca kitap, makale, bildiri bulabiliriz. Halende arşiv kayıtları incelendiğinde yeni bilgilere ulaşılabileceği bilinmektedir. Timar sisteminin kökeni hakkında farklı görüşler olsa da üç başlık halinde incelemek mümkündür.

- a) Timar sistemi, Bizans toprak sistemi esas alınarak oluşturulmuştur.
- b) Timar sistemi, Sasanilerden Araplara ve Araplardan da Türklere intikal etmiştir.
- c) Timar Sistemi, İslam iktâ sistemi esas alınarak oluşturulmuştur²³.

1.1.2.1.Timar Sisteminin Bizanslılardan Alındığı Görüşü

²⁰ **Pronia:** Belli şartlar dâhilinde kişilere verilmiş bir devlet-özel mülkiyet türüdür. Bir çeşit karma mülkiyet anlayışının ürünüdür. Bu Osmanlılardaki malikâne arazilerinin statüsü ile benzerlik göstermektedir. Bk. Yücel Öztürk, "Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi", *OTAM*, 31/Bahar/2012, s.193.

²¹ M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, 3. Baskı, Akçağ, Ankara 2012, s.28.

²² Zekai Mete, "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Bozok Sancağı Timarlı Sipahileri", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bozok Üniversitesi Yayınları, Yozgat 06.05.2016, s.191.

²³ Coşkun Üçok, "Osmanlı Devleti Teşkilâtından Timarlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sayı 4,1944, s.528.

Jean Deny, Bizans'ın donanma hizmetine mahsus timarlarını en önemli delil göstermek sureti ile timar sisteminin Bizans proniasının bir kopyası olduğu görüşünü savunmuştur.²⁴ Deny, bu fikirlerini söylerken Bizans ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler ve etkilenme sonucunda ortaya çıkmadığını tam tersine bir taklit olduğunu söylemiştir. Bu fikirlerin doğruluğunu sorgulamak gerekirse Bizans'taki uygulanan düzeni incelemek konuyu anlamamızda yardımcı olacaktır. Bizans ordusu genel olarak ücretli ve yabancı askerlerden müteşekkil idi²⁵. Zorunlu bir askerlik hizmeti anlayışı bulunmadığı için devlet askerliği ilgi çekici hale getirmek adına bazı menfaatler ve toprak sağlamak durumunda kalmıştır. Bu da Bizans timarını ortaya çıkarmıştır.²⁶ Askeri topraklar askeri nitelikli kişilere fief olarak verilmiştir. Yapması gereken görevleri yapmayanlardan bu fiefler geri alınmıştır. Bu topraklar sebepsiz geri alınamadığı gibi mirasçılara da intikal edebilmektedir. Fief tevcihi için Bizanslı olma şartı bulunmamaktadır²⁷.

Deny, Osmanlı arazi kanunlarında İslam tesirinin bulunduğunu kabul etmekle birlikte timar arazileri hakkında Osmanlı kanunnamelerindeki hükümlerin şer'i esaslarla oluşturulmasının zor olduğunu ifade etmiştir²⁸.

Sokolov'un görüşlerine baktığımızda özellikle arazi kanunlarında ve arazi vergilerinde Bizans'ın tesiri olduğunu savunmuştur. Sokolov'a göre, Osmanlılar benzer Bizans müesseselerinden ilham almakla birlikte sosyal ve iktisadi şartların tesiri altında bu müesseseler sonradan özel şekiller almıştır²⁹. Timarın Bizanslılar'dan alındığını ve sonra diğer İslam memleketlerine geçtiğini ifade etmiştir. Osmanlı dönemindeki toprak ve köylü durumunun Bizans devrine aşırı derecede benzediği görüşündedir. Sokolov'un görüşü Deny ve Scala'ya göre daha basit niteliktedir³⁰.

M. Fuad Köprülü'nün timar uygulamasının Bizans İmparatorluğundan doğrudan alındığı fikirlerin yanlış olduğunu kanıtlamak için aşağıdaki delilleri şöyledir:

²⁴ M. Fuad Köprülü, a.g.e. , s.94.

²⁵ Coşkun Üçok, a.g.m. , s.532

²⁶ a.g.m. , s.533.

²⁷ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s.77.

²⁸ Harun Şahin, "Osmanlı Timar Sisteminin Menşei Meselesi", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 12, Eylül 2013, s.63.

²⁹ a.g.m., s.63.

³⁰ M.Fuad Köprülü, a.g.e. , s.31.

a) Eski İslam devletlerindeki ikta sistemi, Selçuklularda tekâmül ederek Türk timar sistemini vücuda getirmiştir.

b) Selçuklular'dan sonra bu ikta sistemi devam etmiştir.

c) Timarın Bizans'tan alındığını savunanların en önemli delillerinden biri olan donanma timarı Anadolu Selçuklu Devleti'nde de bulunmaktadır.

d) 14. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde timar sisteminin var olması, bu sisteminin Anadolu Selçuklu Devleti'nden alındığının bir kanıtıdır.

e) Timar sisteminde kullanılan timar, zeamet, has, sipahi gibi ifadeler Osmanlı'dan önceki Türk-İslam Devletleri'nde de kullanılmaktadır³¹.

J.R.Barnes, bu konuda daha ihtiyatlı davranarak Osmanlı timarlarının Bizans timarlarının bir devamı olabileceğini, lakin Bizans'tan kopya edildiği görüşünün zayıf ihtimal olduğunu ifade etmiştir³².

1.1.2.2.Timar sisteminin Sasanilerden Araplara ve Araplardan da Türklere İntikal Ettiği Görüşü

Hammer, timar kelimesinin Farsça'dan geldiği tezinden yola çıkarak Osmanlı ve Bizans timar teşkilatının menşei konusunda İran tesirine fazlaca önem vermiştir³³.

İran'da da feodal beylerden oluşan zırhlı süvariler bulunmaktadır. Lakin bu beyler yanlarında süvari getirmekle yükümlü değildirler. Buna ilaveten beyler kendilerine verilen arazinin miras yolu ile intikal eden mülkiyetine sahiptirler. “Osmanlı Devleti'nde timarlar ancak soyu sopu belli olup sipahizâde olduklarını ispat edenlere veya muayyen askeri hizmetler görüp, yararlılıkları görülenlere verildiği halde, İran'da yabancı ırklara mensup esirlere de toprak verilmiş ve bunlar askeri hizmetle mükellef tutulmuşlardır.³⁴ Osmanlı timar sistemi ile İran feodalitesindeki tek ortak nokta süvarilerdir.³⁵

1.1.2.3.Timar Sisteminin İslam İkta Sistemi Esas Alınarak Oluşturulduğu Görüşü

Timar sisteminin kökeni hakkındaki üç görüşten en kabul edileni timar uygulamasının İslam ikta uygulamasından esinlenerek gelmesidir. İkta, miri arazinin özel

³¹ Halil Cin, a.g.e. , s.79.

³² a.g.e, s.63.

³³ Harun Şahin, a.g.m. , s.63.

³⁴ Coşkun Üçok, a.g.m. , s.532.

³⁵ Halil Cin, a.g.e. , s.77.

şahıslara ait olmadığı, arazinin yıllık gelirlerinin ya da öşrünün hizmet karşılığı kişiye verildiği sistemdir.³⁶ İкта sistemi tarihte farklı coğrafyalarda birbirinden bağımsız ve farklı adlarla kullanılmıştır. Arap yarımadasında İslamiyetten önce Main, Sebe ve Himyeri devletleri bu sistemi kullanmışlardır. Dört halife döneminde ilk defa Hz.Ebubekir zamanında iktanin uygulandığını görmekteyiz. Türk-İslam tarihinde iktâ sistemini ilk uygulayan devlet Büyük Selçuklu Devleti'dir. Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu'da kurulan beylikler de iktâ sistemini kullanmışlardı. Osmanlı Devleti İktâyı timar uygulamasına dönüştürdü. Orta Doğu ve Arap yarımadasında özel mülkiyet vardı fakat Türk-İslam devletlerinde ülke toprakları miri arazi yani devlet arazisiydi. Ülke topraklarının mülkiyetinin devlete ait olması, devletin merkezi otoritesini arttırmıştır. Asker ve memurlara devlete yaptıkları hizmet karşılığında verilen topraklar sadece tasarruf hakkını elde ederlerdi, mülkiyet olarak verilmezdi. Bu bakımdan iktâ ve timar arasında güçlü ilişki olduğu aşikârdır³⁷.

İktâ, genel olarak devletin yüksek maaş ödemesi gereken kişilere verilmiştir³⁸. Bu sistem Osmanlı Devleti'nde timar uygulamasının sağladığı faydalara benzer yararlar sağlamıştır. Öncelikle devlet bu kişilere sürekli maaş ödemek zorunda kalmamıştır. İlâveten dönemin şartlarına göre çok zor bir iş olan vergi toplama problemine de pratik bir çözüm bulmuştur. Arazinin gelirinden başka hizmet karşılığı verilen iktalar da bulunmaktadır. Bu türden iktalar zamanla İslam devletlerinde yaygınlaşmıştır³⁹. İslam devletlerinde zaman geçtikçe mülkiyet üzere verilen iktalar artmıştır. Bu durum İslam feodalizminin oluşmasına zemin hazırlayarak köylüye zulmü bereberinde getirdiğinden dolayı Selçuklu veziri Nizâmü'l-mülk askeri hizmete karşılık miras yolu ile geçebilen iktalar tanzim etmiştir⁴⁰.

Anlatılan özellikler iktâ ve timar sistemleri arasında ciddi benzerlikler olduğunu ortaya koymaktadır. Belirli gelire karşılık belirli askeri getirmek sorumluluğu timar için en temel hususlardan biri iken iktâ sisteminde böyle bir sorumluluk yoktur. Timar sisteminin iktâ sisteminden etkilendiğini söylemek mümkündür. Ancak timarın menşei

³⁶ Coşkun Üçok, a.g.m., s.530.

³⁷ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.900.

³⁸ Coşkun Üçok, a.g.m., s.530.

³⁹ a.g.m., s.530.

⁴⁰ a.g.m., s.531.

ile ilgili başka sistemleri de araştırmak gereklidir ⁴¹ . Şimdilik kesin olarak söyleyebileceğimiz şey, Osmanlı tımar teşkilatı benzeri yapı Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçukluları'nda ve daha birçok Türk Devleti'nde varolmuş ve Osmanlı'da daha da geliştirilmiştir⁴².

1.1.3.Osmanlı Devleti'nde Tımar Uygulaması

Osmanlı Devleti iktâ sistemine benzeyen tımar (dirlik) sistemini kurmuştur. Özellikle klasik dönemde kurumsallaşmanın olduğu dönemde bu sistemin birçok faydasını görmüştür. Tımar sistemine ilişkin ilk belgeye dayalı atıf Orhan Bey dönemine kadar gitmektedir ⁴³ . Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren kullanıldığı resmi belgelerce sabittir.⁴⁴ II. Murat döneminde, tımar sisteminin temel ilkeleri belirginleşmiş ve daha sistemli hale gelmiştir. 16. yüzyılda ülkenin çok geniş kesiminde uygulanmıştır. Sadece Mısır, Bağdat, Lahsa, Yemen, Habeş, Basra, Cezayir ve Tunus gibi salyaneli eyaletler bu teşkilatın dışında bırakılmıştır⁴⁵.

Aşağıda Tablo 1'de verilen bilgiler, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bulunan tımar ve zeametler sayıları ile ilgilidir.

⁴¹ Coşkun Üçok, a.g.m., s.531.

⁴² a.g.m., s.536.

⁴³ Halil İnalcık,"Timâr", s.168.

⁴⁴ M. Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 10. Baskı, Fakülte Kitabevi, Isparta 2013, s.189.

⁴⁵ H.Veli Aydın, "Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci Ve Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 12, Ankara:2001, s.68.

Tablo 1. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bulunan Tımar ve Zeamet Sayıları⁴⁶

	Tımar Bulunan Eyalet sayısı	Ze'âmet sayısı	Tımar sayısı	Toplam (Kılıç)
Avrupa Kıtasında	13	3.306	37.389	40.695
Asya Kıtasında	20	1.571	41.286	42.857
Toplam	33	4.877	78.675	83.552

Tablodaki bilgileri incelediğimizde, Avrupa kıtasında tımar bulunan eyalet sayısı 13, zeamet sayısı 3.306, tımar sayısı 37.389, her iki ikisinin toplamı 40.695'dir. Asya kıtasında tımar bulunan eyalet sayısı 33'tür. Zeamet sayısı 1.571, tımar sayısı 41.286, her iki ikisinin toplamı 42.857'dir. Toplam tımar bulunan eyalet sayısı 33, zeamet sayısı 4.877, tımar sayısı 78.675, toplam kılıç tutarı ise 83.552'dir. Avrupa kıtasında 13 eyalet olmasına rağmen zeamet sayısı Asya kıtasından daha fazladır. Asya kıtasında 20 tane tımar bulunan eyalet sayısı vardır Asya kıtasındaki 13 tımar bulunan eyalet sayısına rağmen tımar sayısı da birbirine yakın rakamlar olduğu görülmektedir. Kılıç tutarları da birbirine yakın rakamlar içermektedir.

1.1.3.2.Tımar Sistemi Neden Uygulanmıştır?

Tımar sistemi Osmanlı Devleti'nde kuruluş döneminden itibaren uygulanan bir düzendi. Dönemin şartlarına ve fethedilen bölgelerdeki işleyişe uygun olarak düzenlenmişti. Devlet ekonomisinin temeli tarıma dayalı olması, tarımsal üretimin denetimi ve vergilendirilmesinin de tımar sistemi yoluyla olması, bu uygulamanın önemini bir kez daha ortaya koymaktaydı. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bu sistemin düzenli şekilde işlemesi için devlet her dönemde şartlara uygun çalışma yapmıştır. Daha önceki başlıklarda sistemin nereden geldiği, hangi devletlerde uygulandığı, kökeni konusunda çeşitli görüşleri ortaya koymuştuk. Sadece bir devletten olduğu gibi kopya edildiği görüşü tamamen sübjektif bir düşünce olacağından, yaptığımız kaynak araştırmaları sonucunda Osmanlı Devleti daha önceki uygulamaları bir sentez haline getirmiş ve kendine has bir sistem kurduğu görüşü daha makul bir düşünce olacaktır. Bu sistemin uygulanması dar çerçeveden bakılacak bir konu olmadığı, merkez

⁴⁶ Ö.Lütfi Barkan , a.g.e. , s.816.

ile taşranın birleşmesi açısından da çok önemli olduğu görülmüştür. İktisadi, askeri, sosyal ve kültürel her durumda uzun yıllar devlete katkısı olduğuda aşikârdır.

Timar teşkilatı, prekapitalist ekonomik yapıda var olan bir devleti ayakta tutan önemli bir yapı olmuştur⁴⁷. Ekonomik anlamda paraya dayalı bir düzenin olmadığı dönemde, vergilerin nakit olarak toplanması ve asker maaşlarının ödenmesi o dönem şartlarında kolay olmayan durumdu. Timar arazilerinden elde edilen ürünlerin bir yerden başka bir yere nakledilmesi de oldukça zordu. Tüm bu durumları göz önünde bulundurarak devlet kendine has bu sistemi oluşturmuştur. Bu teşkilat Osmanlı Devleti'nde *timarlı sipâhi* denilen bir eyalet süvari ordusunun teşkilinde yüzyıllarca başarı ile kullanılmıştır.⁴⁸

Ordunun ihtiyaçları ve askeri duruma baktığımız zaman, devlet asker maaşlarını her ay nakit olarak ödeme imkânının olmadığı için aynı vergileri dirlik sahiplerine vermiştir. Başka bir ifade ile aynî verginin nakte çevrilme zorluğundan dolayı devlet bu vergileri sipâhilere tahsis ederek hem onların geçimini sağlamış hem de büyük bir ordu oluşturabilmiştir⁴⁹. Timar sistemini askeri olarak değerlendirdiğimizde atlı, zırhlı birlikler ordunun büyük bölümünü oluşturmaktaydı. Dönemin şartları düşünüldüğünde, çevresindeki devletlere kıyasla taşrada böyle güçlü ve kalabalık bir süvari ordusunun olması Osmanlı Devleti'nin gücünü göstermektedir.

İdari açıdan değerlendirecek olursak, timar sistemi sayesinde devlet en uc noktalara kadar ulaşabilmiş ve merkezi otoriteyi güçlü tutmasında etkili olmuştur. Taşradaki güvenlik ve asayişin sağlanması da yine bu sistem sayesinde başarılı olmuştur.

İktisadi açıdan değerlendirecek olursak, devlet vergilerin toplanmasında timarlı sipahileri kullanmıştır. Böylece ayrıyeten memur görevlendirme ücretinden tasarruf etmiştir. Yine, taşradaki asker ve diğer memur maaşlarının karşılanması dirlik toprakları sayesinde merkezi bütçeden para çıkmadan sağlanmıştır.

⁴⁸ Ö.Lütfi Barkan, a.g.e. , s.806.

⁴⁹ H.Veli Aydın, a.g.m. , s.67.

1.1.3.3.Timar Çeşitleri

1.1.3.3.1. Mülkiyet Durumlarına Göre Timarlar

a) Mülk timarlar

Mülk timarlar, Anadolu'nun bazı vilâyetlerinde bulunmaktaydı⁵⁰. Bu timar çeşidine sahip olanlar sefer zamanında belirli sayıda cebelü göndermiştir ve kendisinin sefere katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Mülk statüsünde olduğu için bu gruptaki timar sahibi vefat eder ise timar oğluna veya başka mirasçılara geçebilmektedir. Erkek veya kadın olsun savaş olduğunda cebelü göndermek zorundadırlar⁵¹.

b) Mülk Olmayan Timarlar

Bu grupta bulunan timarlar hizmet karşılığı verilen timarlardır⁵². Bu timarlar miri sistem içerisinde bulunduklarından dolayı timar gelirlerinin alınıp-satılması, vakfedilmesi veya miras yolu ile bırakılması söz konusu değildir⁵³.

1.1.3.3.2.Gelirlerine Göre Timar Çeşitleri

Gelirlerine göre timarlar, “timar”, “zeamet” ve “has” olmak üzere üç bölüme ayrılır.

1.1.3.3.2.1. Timar

Osmanlı timar sisteminin esasını ve sayı olarak ana grubunu bu timarlar teşkil eder. Timar ifadesi zeamet ve has yerine de kullanılmıştır⁵⁴. Yıllık gelirleri, 19.999 akçeye kadar olan ve hizmet karşılığı askerlere verilen dirliklerdir. Timar sahipleri (sipahiler), senelik gelirlerden kılıç adı verilen bir kısmın ayrılmasından geriye kalan gelirin her 3.000 akçesi için bir cebelü getirmeye mecburlardır. Bu kılıç geliri illere ve timarın tezkireli ve tezkiresiz olmasına göre 2.000, 3.000 ve 6.000 akçe arasında değişmiştir. Zeamet ve timar dirlikleri sahiplerinin ölümü halinde ölen kişinin oğluna

⁵⁰ Halil Cin, a.g.e. , s.85.

⁵¹ a.g.e. , s.86.

⁵² a.g.e. , s.86.

⁵³ Zekai Mete, a.g.m. , s.192.

⁵⁴ M.Ali Ünal, a.g.e. , s.192.

verilmiştir. Cephede şehit olan timar sahibinin oğluna, yatakta ölen timar sahibinin oğluna verilenden daha büyük timar verilmiştir⁵⁵.

1.1.3.3.2.2. Zeamet

Aynî Ali Efendi, zeametın tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Ze‘âmet yirmi bin akçedir. Mesela vilayet kâtibi Defter-i İcmalde bir kimsenin üzerine yine yirmi bin akçe ze‘âmet kayd eder ise ana icmâlli kılıç ze‘âmet derler”⁵⁶. Genel olarak askeri hizmette bulunanlara verilen, 20.000 ile 100.000 akçe arasındaki dirliklere verilen isimdir. Bu dirlikleri tasarruf edenlere zâ‘im denilmektedir⁵⁷. Zeamet sahipleri sefere katılmak ve her 5.000 akçe için bir cebelü göndermekle yükümlüdür. Timar sahibinin başka sancaktan gelir elde etmek hakkı bulunmaz iken zeamet sahibinin bu hakkı vardır⁵⁸.

1.1.3.3.2.2. Has

Senelik geliri 100.000 akçe ve üzeri olan dirliklere verilen isimdir⁵⁹. Bir yerde tahrir işlemi yapıldıktan sonra ilk olarak Padişah, Vezirler, Beylerbeyi ve Sancakbeyi haslarına düşen kısım ayrılmıştır. Bu işlemden sonra kalan gelirler timar, mülk ve vakıflara tahsis edilmiştir⁶⁰. Bir sancağa ait gelirler taksim edilirken en büyük pay padişah haslarına ayrılmıştır. Padişahların anneleri, kız kardeşleri, kızları ve haseki kadınlara da paşmaklık ismi verilen haslar verilmiştir⁶¹.

1.1.3.3.3. Timar Sahiplerinin Yaptıkları Görevlere Göre Timar Çeşitleri

a Eşkinci Timarları

Kanuni’nin tahta çıkışını takip eden yıllar içerisinde yapılan tahrirlere göre 27.868 timar eşkincili timar statüsündedir⁶². Eşkinci timarları müstakil, be-nevbet ve müşterek

⁵⁵ Halil Cin, a.g.e. , s.86.

⁵⁶ M.Tayyib Gökbilgin (Ed.), *Ayn-ı Ali Risalesi Ve Osmanlı İmparatorluğu Teşkilat Ve Müesseselerini Aydınlatmadaki Büyük Önemi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1979, s.62.

⁵⁷ Erhan Afyoncu, “Zeâmet”, *TDVİA*, C. 44, İstanbul 2013, s.162.

⁵⁸ Zekai Mete, a.g.m. , s.193.

⁵⁹ M.Ali Ünal, a.g.e. , s.191.

⁶⁰ Zekai Mete, a.g.m. , s.192.

⁶¹ M.Ali Ünal, a.g.e. , s.190-191.

⁶² Ö.Lütfi Barkan, a.g.e. ,s.806.

olmak üzere üç gruba ayrılabilir⁶³. Bu grup timara sahip kişiler savaş zamanında cebelüleriyle savaşa katılmıştır⁶⁴.

Eşkıncili mülk timarlarda miri arazi rejiminin uygulandığı yerlerde devlete ait olması gereken toprağın yüksek mülkiyet hakkı ya birisine satılmış ya da bağışlanmış. Ömer Lütfi Barkan'ın ifadesine göre;

“Devlet toprağın gerçek sahibi olmakla bereber, gerek toprak sahibi olarak ve gerekse devlet olarak kendisine ait olması lazım gelen her türlü hak ve resimleri toplama hakkını, bütün hayatı boyunca ve ölümünden sonra mirasçıları tarafından mülk olarak tasarruf edebilecek bir gelir halinde bedeli mukabilinde satmış, bağışlamış veya eşkıncili mülk olarak askerlere dağıtmıştır”.⁶⁵

Bu tür timar sahipleri kendileri bizzat savaşa katılmasalar bile tam teçhizatlı cebelü göndermek zorundadırlar. Aynî Ali Efendi'nin ifadesine göre; *“Eşkıncili mülk timar tasarruf eden bir kişi göndermesi gereken cebelüyü göndermez ise o yılki gelirine el konur. Ancak diğer timar türlerinde olduğu gibi timar başkasına tevcih edilmezdi”*⁶⁶. Bu tür timarlara nadir de olsa rastlamak mümkündür. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Nasayih-ul Vüzerâ ve'l-ümerâ isimli eserinde timarın kız evlâda verilemeyeceğini ifade etmiştir. Ancak, Ömer Lütfi Barkan bu görüşün yanlış olduğu kanaatindedir⁶⁷.

b) Mustahfız Timarları

Gedik timarlar olarak da bilinen bu türden timarlar daha ziyade kale muhafızlarına tevcih edilmiştir⁶⁸. Gedik timarlar icmâli ve göreve ait olduklarından dolayı bölünemez ve görev dışında birine verilemezdi⁶⁹.

c) Hizmet Timarları

Bu türden timarların sayısı oldukça azdır. Padişah sarayının hizmetlerini görmekle yükümlü olan bu tür timar sahipleri ayrıca saraya yılda 300.000 sünbül soğanı götürmek, şahin ve çakır kuşları temin etmek görevlerini de üstlenmiştir⁷⁰.

⁶³ Zekai Mete, a.g.m. , s.197.

⁶⁴ Halil Cin, a.g.e. , s.87.

⁶⁵ Ö.Lütfi Barkan, a.g.e. ,s.898.

⁶⁶ a.g.e. , s.899.

⁶⁷ a.g.e. , s.898-900.

⁶⁸ Ahmet Akgündüz, “Gedik”, *TDVİA*, C.13, İstanbul 1996, s.541.

⁶⁹ Zekai Mete, a.g.m. , s.197.

⁷⁰ a.g.m. , s.539.

1.1.3.3.4. Veriliş Şekillerine Göre Timar Çeşitleri

a) Tezkireli Timarlar

Yıllık geliri 6.000 akçeden yüksek olan timarlardan timar almak isteyen kişinin öncelikle beylerbeyinden aldığı tezkire ile merkeze müracaat etmesi gereklidir. Bu tezkire mucibince padişah beratı hazırlanıp timar verilir. Bu prosedürden dolayı bu timarlara “tezkireli timarlar” ismi verilmiştir. Tezkireli timarlar kesin suretle icmâl defterine kayıt edilmekteydi⁷¹.

b) Tezkiresiz Timarlar

Beylerbeyilerin doğrudan doğruya beratlarını tanzime yetkili oldukları 6.000 akçeden az dirliklere “tezkiresiz timar” ismi verilmiştir. Bu timar çeşitinin büyüklüğü eyaletlere göre değişmiştir. Rumeli, Budin, Bosna, Temeşvar’da 5.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli; Karaman, Maraş ve Rum beylerbeyliklerinde 2.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli; Anadolu’da 4.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli; Diyarbakır, Erzurum, Şam, Halep, Bağdat ve Şehrizar eyaletlerinde 5.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli; Kıbrıs adasında 4.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli; Cezayir-i Bahr-i Sefit eyaletinde 4.999 akçeye kadar tezkiresiz fazlası tezkireli timar olarak kayıt edilmiştir⁷².

1.1.3.3.5.Mali Açıdan Timar Çeşitleri

a) Serbest Timarlar

Padişah hasları, sultan ve vezir vakıfları, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, divan kâtipleri, çavuşlar, vb. yüksek rütbeli görevli ve askerlerin has ve zeametleri serbest timar statüsündedir. Bu yerlerin rüsum-ı serbestiye (resm-i arus, tapu resmi, adet-i deştani, koyun, tütün, otlak ve kışlak resimleri, cürüm, cinayet vs.) isimli vergileri tamamen dirlik sahibine tahsis kılınmıştır⁷³.

b) Serbest Olmayan Timarlar

⁷¹ Zekai Mete, a.g.m. , s.196.

⁷² Coşkun Üçok, a.g.m. , s. 537.

⁷³ M.Ali Ünal, a.g.e. , s. 193.

Timar sistemi içerisinde serbest olmayan timarlar geniş yer kaplamaktadır. Bu tür timarlara sahip olan kişiler miktarı daha önceden belli olmayan bâd-ı hevâ isimli vergilerin hepsini almaya tam salâhiyetli değildir⁷⁴. Sancakbeyi ve subaşları bu tür timarların bâd-ı hevâsına tamamına müdahale etmek hakkına sahip değillerdir⁷⁵. Serbest olmayan timara sahip bir kişi vergilerin bir kısmını serbest timar sahipleri ile paylaşmak durumundadır.

1.1.3.4. Timar Tevcihi

Timar tevcihatının genelde savaşlarda yararlılık gösteren kişilere yapıldığını söylemek mümkündür. Timar almak isteyen kişi bulunduğu yerin sancakbeyinden veya beylerbeyinden tavsiye mektubu alıp merkeze konu ile ilgili bir dilekçe verir. Eğer kabul edilirse beylerbeyi tarafından kendisine tezkire verilir⁷⁶. Önceleri tüm timarlar beylerbeyi tarafından tevcih edilip merkez tarafından onaylanmaktaydı. 1530'dan itibaren sadece küçük timarları (Aynî Ali Efendi'ye göre; 6.000 akçeden az timarlar) tevcih etmişlerdir. Beylerbeyi bu tevcihi merkeze bildirmek zorundadır. Sipahinin beratını altı ay içerisinde alması şarttır. Almaz ise bu hakkını kaybetmekteydi⁷⁷. Timar ve zeamet tevcihatı Nevruz'dan Nevruz'a yapılmaktaydı⁷⁸. Timar tevcihatına ilişkin kayıtlar Defterhane'de tutulup, ruznamçe adı verilen defterlere kaydedilmiştir⁷⁹.

IV. Murad döneminde timar tevcihi yapılan kişinin fiziki özellikleri de orta boylu, ela gözlü, çatık gözlü vs şeklinde tezkirelerde ifade edilmiştir⁸⁰.

Timar alacak kişi ya nüfuzlu bir kişi tarafından arz edilmeli veya şehzadelerden birinin kapı halkından olmalı ya da bu kişinin savaşta yararlılık göstermesi gerekmekte idi. Savaşa katılanlara timar sözü verildiği de olmuştur. II. Bayezid döneminde 1484'te yapılan Boğdan Seferine katılacaklara hak ederlerse timar vaad edilmiştir. Reayadan olan birinin timar sahibi olması zor ancak imkânsız değildi. Ömer Lütfi Barkan, reayadan birinin (mahall-i himmet) timar alması şartlarını

⁷⁴ Coşkun Üçok, a.g.m. , s. 539.

⁷⁵ Halil Cin, a.g.e. , s. 88.

⁷⁶ Mehmet Doğan, "Osmanlı Timar Sisteminde Tevcih Prosedürü", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 2011, s.2.

⁷⁷ a.g.m. , s. 3.

⁷⁸ Emine Erdoğan, "Timar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi", *OTAM*, Sayı 19, 2006, s.178.

⁷⁹ a.g.m. , s.175.

⁸⁰ Mehmet Doğan, a.g.m. , s.8.

*“gönlünde kahramanlık olan “garip yiğitlerin”, sipâhi hizmetkarı olup seferlere giderek veya hudut boylarındaki askeri harekâtta “kale fethinde bayrak dikmek “yarar diller (esirler) ele getürmek ve başlar kesüb defeatle yararlılığı ve dilaverliği görülmek”.*⁸¹

şeklinde ifade etmiştir.

Timar, sadece askerlere değil, maaş veya emekli maaşı olarak saray ve hükümet görevlilerine de verilmiştir. Çavuş, müteferrika, katipler timar alabilmiş; sultan gözdelelerine paşmaklık ismi verilen timar ve haslar verilmiştir⁸².

1.1.3.5.Timar Sisteminin Bozulması ve Bozulan Sistemin Kaldırılması

1.1.3.5.1.Timar Teşkilatının Bozulma Nedenleri

Timar teşkilatı 1500’lü yıllardan itibaren bozulmaya başlamıştır. Boşta kalan timarlar hak eden kişilere verilmeyerek hass-ı hümayûna katılmıştır. Saray halkı, ümera, devlet görevlilerine has olarak verilmiştir. Durum o kadar bozulmuştur ki devlet ileri gelenlerinin hizmetlileri dahi timar sahibi olmuştur⁸³. Aynî Ali Efendi’ye göre, savaşta 10 timara 1 adam düşmez iken mahsul zamanında 1 timara 10 kişi sahip çıkmaktadır⁸⁴. Beylerin rüşvet karşılığında timar dağıtması sonucunda 1500’lü yıllarda birçok reaya sipahi olmuştur. Timarlarını kaybetmiş sipahiler, kapıkulu askerleri, sınır bölgelerindeki gönüllüler timar alabilmek için devlete baskı yapmıştır ki bu da birçok ayaklanmanın etkenidir. Ayrıca timar dağıtımını yapabilmek için devletin sürekli olarak fetih yapması ihtiyacı vardır. Sınır boylarında timar bekleyen gönüllüler ile iç bölgedeki timarlı sipahiler bu durumdan dolayı çatışma halindedir⁸⁵. Timar almak umudu savaşta itici güç olmuştur. Devlet, savaş kazanamayıp fetihler durunca timar dağıtımında ciddi sorunlar yaşamıştır.

Koçi Bey, timar sistemindeki bozulmanın ilk nedenini 1584 yılında Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından Acem Seferi’nde sipahizâde veya kuloğlu olmayan kişilere yararlılıklarına karşılık dirlik verilmesi olarak kabul etmektedir⁸⁶. Ancak bu görüşün yanlışlığını ispat eden şöyle bir durum vardır ki I. Süleyman döneminde sipahi olmayan

⁸¹ Mehmet Doğan, a.g.m. , s.3-4.

⁸² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, 19. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s.121.

⁸³ Mustafa Akdağ, “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 3, S. 4, Ankara 1945, s.420.

⁸⁴ M.Tayyib Gökbiçgin (Ed.), *a.g.e.* , s.76.

⁸⁵ Halil İnalcık , a.g.e. , s.120.

⁸⁶ Mustafa Akdağ, a.g.m. , s.421.

kişilere timar tevcihi yapılmıştır. Daha sonra Sultan bu politikasını değiştirmiş ve sipahizâde olmayanlara timar verilmemesi için ciddi önlemler almıştır⁸⁷. 1555'ten I. Ahmet'in saltanatının sonuna kadar geçen dönem timarın askeri bir yapıdan çıkarıldığı dönem olarak ifade edilebilir. Zamanla timar ve timarlı sipahiler konusunda yaşanan problemlerden dolayı sipahiler isyana yatkın hale gelmiştir. Kanuni'nin son dönemlerinde özellikle 1559 Şehzade Bayezid'in isyanı olayında (birçok timarlı sipahinin asi şehzadeyi destekleyerek Kanuni'yi devirme çabasından dolayı) devletin timarlı sipahilere olan güveni iyice azalmıştır. Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması hususunda timarlı sipahiler yerine kapı kullarının Anadolu'da görev yapmalarına izin verilmiştir⁸⁸.

Timar sisteminin çökmesinde etkili olan unsurlardan birisi de iltizam uygulaması olmuştur. Timar sisteminde ilk iltizam uygulaması Vezir Rüstem Paşa döneminde hayata geçirilmiştir. Mültezimlerin vergi toplama kastından dolayı halk zarar görmüş, haksız vergi alınması çabaları halkın devlete karşı olan güveninin azalmasına neden olmuştur. Dirlik sahipleri, vezir ve beylerbeyilerine rüşvet vererek timar gelirlerini iltizama verip görevlerine sırt çevirmişlerdir. Mültezimler vergisini ödemeyen reayanın toprağına veya mahsulüne el koymuştur⁸⁹. III. Mehmet döneminde (1595-1603) timar kanunlarına uyulmaz hale gelinmiştir⁹⁰.

Timar teşkilatındaki bozulmalar tamamen devlet içerisinde kaynaklanan sorunlardan değildir. O dönemde dünyadaki yaşanan olaylarla ilgilidir. Coğrafi keşiflerin etkisiyle Osmanlı Devleti ekonomisi ciddi manada etkilenmiştir. Yeni ticaret yollarının bulunması, İpek ve Baharat yollarının etkisinin azalmasına sebep olmuş, Akdeniz ticareti önemini kaybetmiştir. Dış etkenlerden bazıları da fiyatlardaki değişim ve artan nüfus hareketliliği idi. Yeni keşfedilen coğrafyalardan gelen gümüş iç ve dış piyasalarda önemli değişimlere sebep oldu. Avrupalı devletler tarım üretiminde yetersiz kalınca dışarıdan tarım ürünleri almaya başlayacaklardı. Ekonomisi tarıma dayalı olan ülkeleri yakından ilgilendiren bu durum fiyat artışlarına sebep olacaktı. En çok etkilenen devletlerden biri de Osmalı Devleti olacaktı, tarım ürünlerindeki fiyatların artması, devletin önemli bir enflasyonla karşı karşıya getirecekti. Piyasaya olan bağlılık ve yaşanan enflasyon kaynaklı tesir timar sisteminin bozulması sonucunu doğurmuştur⁹¹.

⁸⁷ Halil İnalcık, a.g.e. , s.120.

⁸⁸ Mustafa Akdağ, a.g.m. , s.422-423.

⁸⁹ Halil Cin, a.g.e. , s.89.

⁹⁰ a.g.e. , s.89.

⁹¹ H.Veli Aydın, a.g.m. , s.70.

Barutun ateşli silahlarda Avrupalılarca kullanılmaya başlanması, savaş tekniklerindeki değişimler ve Osmanlı Devleti'nin bu değişmele ayak uyduramaması devletin fetih hareketlerini de etkileyecekti. Bu döneme kadar önemli başarılar elde eden timarlı sipahiler, güçlü ordular karşısında onlarla mücadeleleri azalmıştır. Devlet iç ve dış birçok sorunla uğraşırken ordunun en önemli unsuru olan timarlı sipahilerin de etkisinin azalması karşısında problemin çözümü için zor durumda kalmıştır. Savaş kazanılamadıkça yeni topraklar fethedilememiştir ki bu durum tevcih problemlerini artırmıştır⁹².

1.1.3.5.2. Timar Teşkilatının Lağvedilmesi

Timar sisteminin ortadan kaldırılması bir anda gerçekleşen bir durum değildi. Uzun yıllarca faydasını gören devlet, sistemin zayıflamasıyla yeniden eski gücüne kavuşması için arayış halinde olmuştur. Bu yapı iyi işlediği dönemlerde devlete askeri, idari ve iktisadi açıdan ciddi faydaları olmuştur. Fakat bu yapının bozulması devleti önemli manada zora sokmuştur. Tüm bunlar yaşanırken devlet yöneticilerinin sistemi düzeltmek veya ortan kaldırmak için çalışma yapmaları devlet düzeni açısından gereklidir. Uzun yıllar için kökleşmiş bu sistemin lağvedilmesi kısa dönem içinde gerçekleşmemiştir. İlk adım 1703 yılında Girit adasındaki timarlar üzerinden atılıp burada maaşlı memurluk düzenine geçilmiştir⁹³. 18. yüzyılda bir taraftan timar arazileri mukataaya çevrilirken bir taraftan da sistemin revize edilmesi için çaba sarf edilmekteydi. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda katılmayan timar ve zeamet sahiplerinin timarları alınıp hak edenlere verilmiştir⁹⁴. Timar arazilerinin mukataa topraklarına çevrilmesi istenilen manada sonuç vermeyecektir.

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren devletin esas kurumlarından biri olma özelliğini kaybetmiştir. Önemi kaybetse de tamamen ortadan kalkmamış, bu devrin sultanlarının kendi dönemleriyle ilgili bazı girişimleri olmuştur. Osmanlı, bu konuda net bir politika izlememekle beraber I. Abdülhamid döneminde alaybeylerinin atanmaları konusunda yeni kurallar getirilerek timarlı sipahilerin ıslahı amaçlanmıştır⁹⁵. III. Selim timar sisteminin ıslahı ile ilgili çalışma yapmış, o dönemde yayınlanan kanunla İrad-ı Cedid Hazinesine bazı yetkiler verilmiştir. Lağvedilme politikalarından ilki mahlûl

⁹² a.g.m. , s.70-71.

⁹³ Halil Cin, a.g.e. , s.91.

⁹⁴ H.Veli Aydın, a.g.m. , s.76.

⁹⁵ a.g.m. , s.75.

timarların tekrar tevcih edilmeyerek hazine tarafından zapt edilmesi adımı olmuştur. İkinci adım timarlı sipahilerin yeni kurulan veya modernleştirilen kurumlarda lağımıcı ve humbaracı olarak kullanılması düşüncesidir. Sistemin tasfiyesine yönelik en ciddi adımlar II. Mahmut döneminde atılmıştır⁹⁶. Timarlı sipahilerin yeni kurulan veya modernleştirilen kurumlarda kullanılmaları politikasına uygun olarak Lağımıcı ve Humbaracı Ocaklarında kullanılmalarıdır. II. Mahmut döneminde bu ocaklarda görülen olumlu gelişmeler ve bunların savaş alanlarında başarılı olmaları, bu tür kurumlara dahil edilerek yavaş yavaş tasfiye edilmeye çalışılan timarlı sipahilerin bu kurumlarda kullanılmasını gündeme getirmiştir.⁹⁷ İlk uygulama Arnavutluk'ta başlatılmış ve daha sonra olumlu sonuçlar alınması üzerine Anadolu ve Rumeli'deki diğer sancaklarda uygulamaya konulmuştur⁹⁸. Sultan Abdülmecid devrinde 7 Haziran 1844 tarihinde alınan karar gereğince timar sahiplerinin bir kısmı zaptiye teşkilatında görevlendirilmiş, bu görevi yapamayacak olanlar timar bedellerinin yarısı ile emekliye ayrılmıştır⁹⁹.

1.2. TİMAR SİSTEMİYLE İLGİLİ TUTULAN DEFTERLER

Osmanlı Devleti arşivlerini besleyen en önemli kaynaklardan birisi de Divân-ı Hümâyûn'dan çıkan evrak ve defterlerdir. Divân-ı Hümâyûn'un üstlenmiş olduğu yasama ve yargı erkleri tutulan arşiv kayıtlarının sayı ve hacimce artmasına neden olmuştur. Farklı kalemlerce oluşturulan defterler çeşitli tür ve niteliktedir. Tanzimat öncesi merkez teşkilâtı daireleri olan Divân-ı Hümâyûn ve Bâb-ı Âsafî'nin elimizde mevcut olan defterleri dört grupta tanzim edilmiştir. Bunlar ilk fonda yer alan 989 numaralı Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu, ikinci fonda yer alan 980 numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğu, üçüncü fonda yer alan 986 numaralı Kâmil Kepeci Tasnifi Kataloğu, dördüncü fonda yer alan Maliyeden Müdevver Defterler Kataloğu'dur¹⁰⁰.

Bu başlık altında timar sistemiyle ilgili İcmal, Tahvîl, Maliyeden Müdevver ve Cebelü Bedeli defterleri hakkında detaylı bilgi verilecektir.

⁹⁶ H.Veli Aydın, a.g.m. , s.79-80-81.

⁹⁷ a.g.m, s.81.

⁹⁸ A. Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C.xii, Üçdal Yayınevi, İstanbul 1976, s. 143-144.

⁹⁹ Aydın, a.g.m. , s. 89.

¹⁰⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.58. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>.

1.2.1. Tahvîl (Nişan) Kalemi Defterleri

Tahvîl, sefere iştirak etmemek veya ölüm sebepleriyle mahlûl kalan timar ve zeâmetlerin başka birine tevcihi yerine kullanılan bir tabirdir. Tahvîl Kalemi, merkezden tayin edilen büyük memurlar ile mahlûl timar ve zeâmetlerin tevcihine dair olan kayıtları tutup tezkire ve vesikaları yazan kalemin adıdır. Bu kaleme Nişan Kalemi veya Kese Kalemi de denirdi¹⁰¹. Birinci sınıf şehir hâkimlerinden olan mevalî denilen vilayet kadılarının, vezir, beylerbeyi ve sancakbeyinin beratları ile zeâmet ve timar kayıtları burada tutulurdu. Bu defterlerin muhtevaları şu şekildedir:

1. Vezir, beylerbeyi ve sancakbeyi beratları ile bunlara verilmesi şart ve vazife icrâsını mutazammın olan tevcih fermânları.
2. Mahlûl timar ve zeâmetlerin tevcihine ait olan tahvîl hükümleri, yani tahvîl tezkireleri.
3. Mülknâme ve muafnâmelere ait emr-i âlî ve beratlar.
4. Muhtelif konulara dair vârid olan sualler ve iktizâlar.

Tahvîl Kalemi'ndeki muamelât, Tahvîl kesedarı denilen müdür ve onun yardımcısı durumundaki mümeyyiz ile mübeyyiz ve mülâzım adı verilen memurlar tarafından yerine getirilirdi. Mahlûl zeâmet ve timar tevcihi hususunda Divan'a gelen arz önce derkenar olmak üzere Defterhâne'ye gider, Defterhâne'den derkenar olunarak Divan'a gelen arz üzerine *mucebince tevcih olunmak buyruldu* yazılıp Tahvîl Kalemi'ne gönderilir, bu kalemde tahvîl hükmü yazılır, bu hükme binâen de Defterhâne'den berat tezkiresi verilir ve son olarak Divan Kalemi'nde bunun beratı yazılırdı. Nişan Kalemi, ibtidâ, terakkî, istihdam, cebelü, tahvîl, mülâzemet ve mütesellim hükümleri de verirdi¹⁰²

1.2.2. Tahrir Defterleri

Osmanlıların XV-XVII. yüzyıllarda timar sisteminin uygulandığı bölgelerde vergi mükelleflerine ait bilgileri “tahrir” adı altında sancak esasına göre kaydettikleri görülür. İşte bu tahrirler sonucunda ortaya çıkan defterler “tahrir defterleri” olarak bilinmektedir.

¹⁰¹ M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*,”Tahvil”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993 s. 381.

¹⁰² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.59. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>.

Tahrirler timar sistemine dahil olan bölgelerde devlet tarafından belirlenen aralıklarla gerçekleştirilmiştir. Tahririn gerçekleştirildiği sıradaki deftere “defter-i cedîd”, öncekine “defter-i atîk”, daha öncekine ise “defter-i köhne” denilmiştir. Vergi mükelleflerini ve ekonomik kaynakları tek tek gösteren defterler “defter-i mufassal”; bu defterlerin özeti mahiyetinde olan ve elde edilen gelirlerin hazine ve askerî birimlere dağılımının kaydedildiği defterler ise “defter-i icmâl” olarak adlandırılmıştır. 17. yüzyılın ikinci yarısına doğru Tahrir Defterleri'nin yerini Avarız Defterleri almıştır. 19. yüzyıla kadar kullanılan Avarız ve Tahrir defterlerinin yerine yeni gelişmelere daha uygun olan Nüfus (1830'lar) ve Temettuât (1256/1840) defterleri kullanılmıştır. Nüfus Defterleri daha çok askerlik ve vergi, Temettuât Defterleri ise sadece kişilerin mal varlığının tespiti ve vergi için tutulmuştur.¹⁰³

1.2.3.Timar Ruznamçe (Timar ve Zeâmet Tevcihi) Defterleri

Timar, herhangi bir toprak parçasının veya birden fazla toprak parçalarının senede 20.000 akçeden az olan gelir miktarının muayyen bir vazife ve hizmet karşılığında ve belli şartlarla bir şahsa münferiden veya birden fazla kimseye müştereken tahsisi hakkında kullanılan bir tabirdir. Timar sahipleri, her eyalette bulunan ve o eyaletin tahrir defterine göre timarlara ait her çeşit malî işleri tedvir eden kimselerdir. Bunlar, mirî toprakları devlet nâmına tasarruf ederler ve “sâhib-i arz” diye anılırlardı. Köylüyü himaye etmek, ona daha iyi şartlar temin ederek toprağa arzuyla bağlamak ve ziraati geliştirmek timar sahibinin kendi menfaati icabı idi. Zeâmet, geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında olan toprak dirliğidir. Zeâmetin senelik geliri 50.000 akçeden yukarı ise, buna ağır zeâmet denirdi. Bir timar sahibi, terakkî elde ederek zeâmete yükselebildiği gibi yüksek ulûfeli birçok hizmet sahiplerine dirlik verildiği zaman zeâmet tevcih olunurdu. Devlet merkezinde muhtelif hizmetlerde çalışan zeâmet sahipleri de mevcuttu. Bir zeâmet sahibi, sefer zamanında yıllık gelirinin ilk 5.000 akçesinden sonra, her 5.000 akçe için sefere bir cebelü götürürdü. Tezkireli zeâmetlerden biri münhal olunca timarlara ayrılması katiyen câiz olmayıp, gene zeâmet olarak tevcih olunurdu¹⁰⁴.

¹⁰³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.82. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>.

¹⁰⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.84. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>.

1.2.4. Cebelü Bedeliyesi Defterleri

Timar ve zeâmet nevinden birçok dirliklerden ve bilhassa eşkincili vakıf ve mülklerden zamanla cebelü yerine onun masrafına eşit bir miktar para alınmış ve bu uygulama giderek vergi hâline gelmiştir¹⁰⁵. Bu defterlerde; Selanik, Köstendil, Maraş, Trabzon vesair sancak ve livâlara ait cebelü bedelleri; muhtelif yerlere ait sıbyan ve mütekâidînin cebelü bedelleri, defter suretleri; bazı mukâtaaların peşin ödenen muaccel cebelü bedeliyeleri ve cebelü bedeliyesi icmâl ve hesaplarını gösterir kayıtlar yer almaktadır¹⁰⁶.

1.2.4.1. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Şekil ve Yazı Özellikleri

1.2.4.1.1. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Şekil Özellikleri

Cebelü bedeli defterleri, Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi içerisinde yer almaktadır. Bazı ek sayfaları hariç genel olarak siyakat yazısıyla kaleme alınmıştır. Siyakat yazısında, diğer Osmanlı yazı çeşitlerinden farklı olarak kâtipler noktalama işaretini kullanmazlar. Bazı harflerin yazımı da kâtibin yazı şekliyle ilgili değişik biçim aldığı görülmektedir. Örneğin ‘m’ harfi bir belgede farklı diğerinde daha farklı yazılmış olabilir. Cebelü bedeli defterleri, dış kapağı ciltli, ebadı ise 47x17 şeklinde hazırlanmıştır. Sayfanın üst kısmında defterin nereye ait olduğu ve tarihi yer almaktadır. Sayfa kenarlarında şerh dediğimiz bazı açıklama bilgileri vardır. Bu şerhlerde, timar ve zeamet sahipleri hakkında ilave bilgiler verilmiştir. Ayrıca bazı timar ve zeamet sahiplerinin isimlerinin üzerinde ‘‘üzerindedir’’ ibaresi bulunmaktadır. Örneğin Bozok livası Gedüklü nahiyesinde bulunan timarın sahibi Ömer'in defter kaydında ‘‘Nahiye-i Gedüklü der liva-yı Bozok timar-ı Ömer v. Osman an tahvîl-i pedereş el-müteveffa karye-i Tuzluca, tâbi-i m yazusu 8900, fî 15 Ra, sene 172’’¹⁰⁷ şerhi bulunmaktadır.

1.2.4.1.2. Cebelü Bedeliyesi Defterleri'nin Yazı Özellikleri

Sözlükte ‘‘anlatım biçimi sözün gelişi, sözün kesintisiz birbirini takip etmesi; tarz, tertip, nizam’’ anlamlarına gelen siyâk kelimesinden siyâkat arşiv belge ve kayıtlarında okunması çok güç, girift, sanat özelliği taşımayan bir eski yazı türüdür. Siyâkatle yazılmış bir metnin ancak sözün gelişinden okunabilmesi sebebiyle bu adı almış olabileceği ileri

¹⁰⁵ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986*, s. 62.

¹⁰⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.96. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>.

¹⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Kamil Kepeci Defteri(KK. d.) 587, s.20.

sürülmüştür. Siyâkat yazısının oluşumunda devletin güvenliği, önemli bilgilerin gizli tutulmasının gözetilmesi yanında kayıtların hızlı yazılması ve olduğundan daha kısa yer tutması isteği ve ihtiyacı da etkili olmuştur¹⁰⁸.

Siyâkat yazısının Abbâsîler zamanında ortaya çıktığı, Selçuklular ve diğer İslâm devletlerinde kullanıldığı, İran yoluyla Anadolu'ya, özellikle İlhanlılar kanalıyla Osmanlılar'a geçtiği kabul edilmiştir¹⁰⁹

Siyâkat farklı bir yazı türü olmakla beraber her döneme ve kâtibine göre değişik özellikler gösterir. Yerine göre nesih, nesta'lik, ince divanî ve rik'a kırmısı, kûfî hurdesine benzer bazı yazıların harfleri karıştırılmış olmasına rağmen yeterli olmamakla beraber harflerin müfred ve birleşik şekillerini gösteren siyâkat elifbâsı düzenlenmiştir. Yazıda sürat ve ihtisarı sağlamak için satırlar, kelimeler ve harfler kalemin süratli, tabii akışının sonucu birbirine yaklaşmış, ilişmiş, harfler küçülmüş, bazı ayrıntıları çıkarılmış, uzantılar, dik hatlar kısaltılmış, genellikle pe, çe, şîn ve bazan nûn harfi dışındaki noktalı harflere nokta konmamıştır¹¹⁰.

Siyakat, Osmanlı Devleti döneminde Maliye, Defterhane ve Vakıf teşkilâtında dört yüzyıl boyunca kullanılmış resmî bir yazıdır. Ortadoğu'dan Balkanlar'a, Kırım'dan Akdeniz'in güney sahillerine uzanan geniş bir coğrafya üzerinde devlete ait her türlü gelir ve gider kalemleri hep bu yazı ile kaydedilmiştir.

Osmanlı arşiv kaynakları üzerinde araştırma ve inceleme yapanların siyakat yazısını bilmeleri ilmî bir zarurettir. Çünkü binlerce defter koleksiyonu ve milyonlarca vesikanın anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi bu yazı türünün okunması ile mümkündür. Zira siyakat yazı ve rakamlarını bilmeden, Osmanlı Devleti'nden bize intikal eden zengin arşiv malzemesinden yararlanılması da süphesiz sınırlı olacaktır¹¹¹.

1.2.4.1.3. Cebelü Bedeli Defterlerinin Önemi ve Sağladığı Faydalar

Osmanlı Devleti'nin toprak düzenini anlamak ve timar sisteminin işleyişiyle ilgili doğru bilgilere ulaşmak bu defterlerin önemini arttırmıştır. Bu defter grubu sosyal ve iktisadi alanlarda araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynaktır. Cebelü bedeli defterlerinden eyaletlerde bulunan timar ve zeamet sahiplerinin kimler

¹⁰⁸ Muhittin Serin, "Siyakat", *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s.291-292.

¹⁰⁹ a.g.m. , s.291-292.

¹¹⁰ a.g.m. , s.291-292.

¹¹¹ Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. Y.Nu:18, Ankara 1994,s 4-5

olduklarını, ne kadar nefer beslediklerini öğrenebiliriz. Yine bu defterlerden eyaletlerdeki sancaklara, nahiyelere ve köylere ait yer isimlerini öğrenebilir, ne gibi değişimlere uğradığını tespit edebiliriz. Ayrıca timar tevcihlerinin nasıl yapıldığı, timar sahibi olabilmek için hangi şartların aranmakta olduğu, şartları yerine getirmeyenlerin timarlarının nasıl geri alındığı gibi konularda bu defterler bize kaynaklık etmektedir.

XV. yüzyıldan itibaren ilk örneklerini gördüğümüz bedel uygulaması, XVIII. yüzyıla gelindiğinde yaygınlaşmış ve kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşmanın sonucunda ‘‘cebelü bedeliyesi’’, timar sistemi içerisindeki bir vergi grubunun Hazine-i Hümayûna aktarılmasını sağladı¹¹². Bu uygulamayı gerçekleştirmek üzere, hazinede memâlik-i mahrûse-i Osmaniyye’nin çeşitli eyalet ve sancaklarındaki ‘‘cebelü bedeliyesi’’yükümlüleri ve bunların ödemek zorunda oldukları nakd miktarlarını gösteren defterler düzenlendi¹¹³. Yüzyıllar boyunca uygulanan timar düzeni ve bu sistemin bozulması diğer kurumları hatta devlet düzeninin işleyişini de etkilemiştir. Taşrada uygulanan timar sistemi devletin sosyal, iktisadi yapısıyla yakından alakalıydı.

XVIII.yüzyıl başlarından itibaren cebelü bedeliyeleri, artık her sene hazineye ödenen bir nakdi yükümlülük haline getirilmiştir.Takâ’üde ayrılan sipahiden bu bedeliyye dışındaki dirlik geliriyle ,dirliğinin düzen ve güvenliğini sağlaması talep edilmiştir.Dirlik sahibi, kuşkusuz bu görevini de, yaşı ve sağlığı elvermediği için, vekili aracılığıyla yerine getirmiş olmalıdır. ¹¹⁴ Vergilerin toplanması için iki uygulama karşımıza çıkmaktadır,birincisi emanet,ikincisi iltizam sistemidir. Bu dönemde Avrupa ordularında ateşli silahların kullanılmaya başlanması üzerine ,Osmanlı Devleti de değişen şartlara kendisini hazırlaması gerekiyordu ,daha önce uyguladığı yöntemlere yenilerini eklemesi kaçınılmazdı.Cebelü bedeliyesi uygulamasının yaygınlaşması ve hazine gelirleri arasına aktarılması yeni şartlara uyumun neticesidir.Bedel uygulamsının, zamanla hizmet yükümlülüğünün nakde dönüşmesi ve hazineye aktarılmasında vergi yükümlüleri ile hazine arasında bir uzlaşma yoluna gidilmiştir.Cebelü bedeliye vergisinin miktarının ne kadar olduğunun tespitinde dirlikler içinde yer alan kılıç tımarının dışındaki her 5000 akçe miktar hesaplanmıştır.

¹¹² Hülya Taş, ‘‘Osmanlı Maliyesinde ‘‘Bedel’’Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme’’, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2010, s 297.

¹¹³ a.g.m. , s.297.

¹¹⁴ A.g.m. , s. 297.

XVII. yüzyıl öncesinde cebelü hizmetinin fiilen yerine getirilememesi durumunda alınmakta olan "bedel" in, dünyada yaşanan değişimlere paralel olarak hazine gelir kalemlerinden biri haline gelmesi, cebelü bedeliyesinin toplanmasının da usule bağlanmasını gündeme getirdi. Burada da, bilinen yol izlendi. Önce, vergi toplama işi bir mübaşir ya da emine havale edildi; ardından da iltizm usulü ile mültezimlere devredildi. "Cebelü bedeliyesi" örneğinde bu sürecin nasıl işlediğini gösteren pek çok belgeye sahibiz.¹¹⁵ Vergileri toplayan mültezimler, vergileri toplarken bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Bedel yükümlüsü olanların bazen vergiyi ödememek için çeşitli bahaneler öne sürerek sorun çıkardıkları da görülmüştür. Daha önceleri vergilerini alay beylerine veya tımar bedelcilerine ödeyen kişiler, toplama şeklinin değişmesi üzerine mültezimlere ödemeye başladılar. Bu durum mültezimlerle, alay ve sancakbeylerini karşı karşıya getirecekti. Vergi yükümlüsü olanlar, vergilerini sadece alay ve sancakbeylerine veririz diye ifadeleri içeren belgeler mevcuttur. Vergi toplamakla görevlendirilecek olan emine Hazine-i Amire 'nin Başmuhasebe Kaleminden "emir ve defter" verilmiştir. Bu belgelerle vergiyi toplamak üzere bölgeye gittiğinde; bedeliye yükümlülerinin sayılarını, isimlerini ve tımar gelirlerini gösteren bir başka defterin, alaybeyi tarafından kendisine verilmesi istenmektedir.¹¹⁶ Miri Mukâta'aların bedeliye vergisinin konması xvii. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başladı. Önceleri padişah hassı olan miri mukâta'alar sancak ve eyaletlerdeki bütün gelirler mukâta'a gelirleri içine alındı.

Klasik dönemde devlet dirlik sahiplerinden aldığı cebelü bedeliyesini, xviii. yüzyılın başlarından itibaren zamanla dirlik sahiplerinin yerine geçecek mukâta'a mültezimlerinden veya malikânecilerden alarak hazine-i hümayuna aktarmıştır. Devlet, sefere katılmayan tımarlılardan nakdi olarak aldığı cebelü bedeliyesini başka ihtiyaçların karşılanması içinde kullanıyordu.

¹¹⁵ Hül Taş, a.g.m., s. 300.

¹¹⁶ a.g.m., s. 302.

İKİNCİ BÖLÜM

587 VE 644 NUMARALI SİVAS EYALETİ CEBELÜ BEDELİ DEFTERLERİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. 1776 Tarihli 587 Numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterinin Diplomatik Özellikleri ve Muhtevası

Defter, Başkanlık Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci tasnifi içinde Divan-ı Hümayun Tahvîl Kalemî'nde 587 numara ile yer almaktadır. Toplam 48 sayfa oluşan defterin 8, 12, 21, 24, 35, 36, 47 ve 48'inci sayfaları boş durumdadır. 30, 31, 32, 33. sayfalar Saruhan; 38 ve 39. sayfalar Ayıntab; 42, 43, 44, 45 ve 46. sayfalar Selanik livâlarına ait olup, tez konusu Sivas sancağı olduğu için bu sancaklar üzerinde durulmadı. Siyakat yazısıyla kaleme alınan defterde Sivas eyaletine tabi Sivas, Bozok, Çorum ve Arapkir sancaklarına dair cebelü bedeliyesi kayıtları yer almaktadır. Sivas livasına ait med kısmında “Sûret-i defter-i bedeliye-i cebelüyân-ı sıbyân ve mütekâ'idîn-i zü'amâ ve erbâb-timarhâ-yı livâ-i Sivas berây-ı sene 1191 der uhde-i Osman Ağa bâ-kefâlet-i Emin Ali Efendi nâzır-ı baruthâne-i Selanik ve ber müceb-i arzuhâl-i hod ve der-kenâr ve telhis ve fermân-ı âli fi 16 Ca sene 1190 ve ba fermân-ı şerîf amed ve defter dade”¹¹⁷, Çorum livasının med kısmında “Sûret-i defter-i bedeliye-i cebelüyân-ı sıbyân ve mütekâ'idîn-i zü'amâ ve erbâb-timarhâ-yı livâ-i Çorum berây-ı sene 1191 der uhde-i Osman Ağa ber-müceb-i arzuhâl ve der-kenâr ve telhis ve fermân-ı âli fi 16 Ca sene 1190 ve ba fermân-ı şerîf”¹¹⁸, Bozok livâsına ait olan sayfanın med kısmında “Sûret-i defter-i bedeliye-i cebelüyân-ı sıbyân ve mütekâ'idîn-i zü'amâ ve erbâb-timarhâ-yı livâ-i Bozok berây-ı sene 191 der uhde-i Osman Ağa telhis-i arzuhal-i hod be der-kenâr ve telhis ve fermân-ı âli fi 16 Ca sene 1190 ve bâ-fermân-ı şerîf.”¹¹⁹ ve Arapkir livasına ait sayfanın med kısmında “Sûret-i defter-i bedeliye-i cebelüyân-ı sıbyân ve mütekâ'idîn-i zü'amâ ve erbâb-timarhâ-yı livâ-i Arapkir berây-ı sene 1191 der uhde-i Osman Ağa bâ-kefâlet-i Emin Ali Efendi nâzır-ı

¹¹⁷ BOA. KK.d. 587, s. 2.

¹¹⁸ BOA. KK.d. 587, s. 16.

¹¹⁹ BOA. KK.d. 587, s. 20.

baruthâne-i Selanik ve ber mûceb-i arzuhâl-i hod be der-kenâr ve telhis ve fermân-ı âli fi 16 ca sene 1190 ve bâ-fermân-ı şerîf¹²⁰ şeklinde başlık cümleleri bulunmaktadır.

Bu başlık cümlelerinde defterin 1190-91/1776-77 yılı içinde Sivas eyaletinde bulunan Sivas, Çorum, Bozok ve Arapkir livâlarında bulunan sâbi (çocuk) ve mütekait (emekli) timar ve zeamet sahiplerinin Selanik baruthanesi nazırı Emin Ali Ağa kefaletiyle Osman Ağa tarafından iltizam usulü ile toplanan cebelü bedelleri defter sureti olduğu anlaşılmaktadır.

Her bir livânın başlık satırından sonra alt kısımda yan yana ve aşağıya doğru önce Sivas livâsının cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet sahipleri, bunların timar ve zeametlerinin baş kalemi olan köyler ve toplam dirlik hâsılları ile cebelü adetleri yazılmaya başlanmıştır. Daha sonra aynı şekilde Çorum, Bozok ve Arapkir livâlarının cebelü bedeli kayıtları verilmiştir. Bazı timar ve zeamet sahiplerinin isimleri üzerinde ‘‘ üzerindedir’’ şeklinde bir ibare yer almaktadır. Bu ibarenin açıklaması sayfanın yanında yer alan kısımda belirtilmektedir. Timar ve zeamet sahibinin, timar ve zeamete hangi yıl başladığı yazılmıştır. Şerh dediğimiz sayfa kenarında bulunan kısımda timar ve zeamet sahiplerinin ‘‘ref’’ (cebelü yükümlülüğünün kaldırılması), ‘‘müteveffa’’ (ölü), ‘‘tekâüd’’ (emekli), ‘‘sâbi’’ ve ‘‘be-nevbet’’ (münavebeli) olanları hakkında bazen kısa bazen de uzunca notlar konulmuştur. Her bir sayfa iki eşit parçaya bölünmüş ve her parçada yaklaşık 16 nahiye, köy, kişi ve nefer sayısı yer almaktadır.

2.2. 1776’da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Ödeyen Timar ve Zeamet Sahipleri

1776 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet sahiplerine ait sayısal veriler aşağıda Tablo 2’de verilmiştir. Bu tablodaki sayısal verilerin ayrıntılı dökümü çalışmanın sonunda yer alan Ek 1.2’de tablolastırılmıştır.

¹²⁰ BOA. KK.d. 587, s. 26.

Tablo 2. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Erbabı

Livâ	Timarlı sipahi sayısı				Zaim sayısı				Toplam
	Sabi	Tekâüd	Diğer ¹²¹	Toplam	Sabi	Tekâüd	Diğer	Toplam	
Sivas	69	20	7	96	5	2	1	8	114
Çorum	9	4	1	14	2	1	0	3	17
Bozok	11	1	0	12	2	0	0	2	14
Arapkir	32	5	0	37	0	0	0	0	37
Toplam	121	30	8	159	9	3	1	13	182

Sivas eyaletine tabi Sivas sancağında cebelü bedeli yükümlüsü 84 timar ve 7 zeamet dirliği olmak üzere toplam 91 dirlik mevcuttur. Çorum sancağında cebelü bedeli yükümlüsü 12 timar ve 3 zeamet dirliği olmak üzere toplam 15 dirlik mevcuttur. Bozok sancağında cebelü bedeli yükümlüsü 11 timar ve 1 zeamet dirliği olmak üzere toplam 12 dirlik bulunmaktadır. Arapkir sancağında cebelü bedeli yükümlüsü 35 timar dirliği olup zeamet dirliği yoktur. Bu verilerden Sivas eyaletinin dört sancağında cebelü bedeli yükümlüsü toplam 153 timar ve zeamet dirliği olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2'den görüleceği üzere, Sivas sancağında 84 timar dirliğinden 12'si ikişer kişi ve 4'ü 3'er kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu nedenle timar sahiplerinin sayısı 96'yı bulmaktadır. 7 zeamet dirliğinden 1'i ikişer kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu nedenle zeamet sahiplerinin sayısı 8'dir. Timar ve zeamet sahiplerinin toplamı ise 114 kişi olmaktadır. Çorum sancağında 12 timar dirliğinden 2'si ikişer kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu nedenle timar sahiplerinin sayısı 14'ü bulmaktadır. Timar ve zeamet sahiplerinin toplamı ise 17 kişi olmaktadır. Bozok sancağında 11 timar dirliğinden 1'i ikişer kişi, 1 zeamet dirliği 2 kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu durumda timar ve zeamet sahiplerinin toplamı 14 kişi olmaktadır. Arapkir sancağında 35 timar dirliğinden 2'si ikişer kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu durumda timar sahiplerinin toplamı

¹²¹ Tabloda cebelü defterinde timar ve zeamet dirlik sahipleri hakkında herhangi bir durum açıklaması olmayanlar diğer kategorisi içinde alınmıştır.

37 kişi olmaktadır. Bu verilerden Sivas eyaletinin dört sancağında cebelü bedeli yükümlüsü toplam 182 timar ve zeamet sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

587 numaralı defterde kayıtlı toplam 182 cebelü bedeli yükümlüsünden 130 timar ve zeamet sahiplerinin isimlerinin yanına “sâbi” yani “ocuk” ifadesi yazılmıştır. Ayrıca “sâbi” ibarelerine sayfa kenarlarında şerhler verilmiştir. Örneğın, Bozok livâsında Gedik nahiyesinde timar sahibi Osman v. Ömer’in defter kaydında “Vech-i meşrh üzere mukayyedir. Nâhiye-i Gedik der livâ-yı Bozok, timâr-ı mer v. Osman tahvîl-i pedereş müteveffâ, karye-i Tuzluca tâbi-i m. Yazusu 8900. Fi 15 R sene 172. Uzun boylu mezkr mer’e babası Osman fevtinden 72 Rebi’’l-evvelinin on üçüncü gününde tevcih olunub berât almışdır”¹²² şeklinde bir şerh bulunmaktadır. Bu şerh kaydında Osman’ın babası mer’in uzun boylu olup babası Osman’ın ölümü üzere bunun timarının 13 Rebiülevvel 1172/14 Kasım 1758 tarihinde kendisine tevcih edildiği belirtilmektedir. Bu açıklamadan dede Osman’ın timarı oğlu mer’e, mer’in timarının da oğlu Osman’a geçtiği anlaşılmaktadır.

587 numaralı defterde kayıtlı toplam 182 cebelü bedeli yükümlüsünden 33 timar ve zeamet sahiplerinin isimlerinin yanına “ber vech-i teka’d” veya “teka’d” ibaresi yazılmıştır. Bu ifade “emeklilik yoluyla” anlamına gelmektedir. Ayrıca “ber vech-i teka’d” ibaresine defter kenarında şerh verilmiştir. Örneğın, Sivas livâsında Yıldız nahiyesinde timar sahibi İbrahim’in defter kaydında “Nâhiye-i Yıldız der-livâ-yı Sivas, timâr-ı İbrahim ber-vech-i tekâ’d an tahvîl-i hod, karye-i Getinhacı tâbi-i m yazusu 7200 fi sene 6”¹²³ şerhi bulunmaktadır. Bu şerhten İbrahim’in timarının baş kalemi Yıldız nahiyesine bağlı Getinhacı köyü olup 7200 akçe geliri bulunan kendi timarından 1116/1704 yılında emekli olduğu ve bu tarihten itibaren tekaüt/emekli timarı tasarruf ettiği anlaşılmaktadır.

Yine 587 numaralı defterde kayıtlı toplam 182 cebelü bedeli yükümlüsünden 12 neferin üzerinde ref kaydı olduğu için muaf sayılmıştır. Bu ref kaydı babalarının ölümü ile ocuk yaşta timar ve zeamet sahibi olanların buluğ çağına girerek savaşa gidecek yaşa

¹²² BOA. KK. d 587, s. 20.

¹²³ BOA. KK. d. 587,s. 2.

ulaşması, timar sahibinin yaralanması ya da ölümü üzerine cebelü yükümlülüğünün kaldırılmasını ifade etmektedir. Örneğin, Sivas livasında Mütekait Osman'ın şerh kaydında “Ref olunmuştur. Ber müceb cebelü iktizâ etmez. Fî 3 M sene 1191”¹²⁴ açıklaması yazılıdır. Bu açıklamadan Mütekait Osman'ın 3 Muharrem 1191/11 Şubat 1777 tarihinde cebelü yükümlülüğünün kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Yine Sivas livasında timar sahibi Mecruh Mehmed'in adı üzerinde “ref” kaydı olup bu kaydın şerhinde “Nâhiye-i Yıldız der-livâ-i Sivas, timar-ı Mehmed an tahvîl-i hod. Karye-i Yusufoglanı tabî-i m, yazusu 16.643 [akçe] fî sene 173”¹²⁵ şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Bu açıklamadan 1175/1759 senesinde yeniden kendi üzerine tevcih edilen ve 3 nefer cebelü yükümlüsü olan Mehmed'in daha sonra yaralanarak cebelü bedelinden muaf olduğu değerlendirilmektedir.

Ali Açikel'in incelediği MAD 2697 numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterinde Hasan v. İsmail'in defter kaydının sağ tarafında “erişüb kılıca kâdir olmağla cebelü kaydı ref olduğuna verilen sûret mücebince bi-emr-i âli şerh verildi. Fî 28 M. Sene 133. Nahiye-ider livâ-yı Divriği. Timar-ı Hasan v. İsmail, an tahvîl-i pedereş el-müteveffa. Karye-i Çağra? tâbi-i m. Yazusu 3000. Fî 3 Z sene 130” şeklinde daha kapsamlı bir şerh yazılmıştır. Bu kapsamlı şerhte Hasan v. İsmail'in babasının vefatı üzerine 3 Zilhicce 1130/28 Ekim 1718 tarihinde Divriği sancağında baş kalemi Çağra? köyü olan 3000 akçelik timara sahip olduğu, 28 Muharrem 1133/29 Kasım 1720 tarihinde ise padişah emri ile kılıç tutacak yaşa ulaştığından cebelü yükümlülüğünün kaldırıldığı belirtilmektedir¹²⁶.

Cebelü yükümlülüğünden muafiyetin bir diğer gerekçesi olan “mevt olma” yani ölüme bağlı olarak 587 numaralı defterde herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ali Açikel'in konu ile ilgili makalesinde ölüme bağlı muafiyet örnekleri görülmektedir. Örneğin, Sivas livasında Sivas nahiyesinde baş kalemi Vandaz? köyü olan 40150 akçelik emekli zeameti tasarruf eden müteferrika Osman'ın vefat ettiği, “müteveffa fî 14 Ca sene 134” (BOA. MAD 2697: 6) şeklindeki şerhle belirtilmiştir¹²⁷. Bu kısa not, müteferrika

¹²⁴ BOA. KK. d. 587, s. 3.

¹²⁵ BOA. KK. d. 587, s.4.

¹²⁶ Ali Açikel, “1722-23'te Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Uygulaması”, Tokat Gaziosmanpaşa

Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 13/2, s.119

¹²⁷ a.g.m. , s. 120.

Osman' ın 14 Cemaziyelevvel 1134/2 Mart 1722 tarihinde vefat etmesi sebebiyle cebelü yükümlülüğünün düştüğünü göstermektedir.

2.3. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Ödemesinde Esas Alınan Nefer Sayıları

1776 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas eyaletinde her bir livâda cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet sahiplerinin çıkarmak zorunda oldukları cebelü neferlerinin adedi ile muaf olanlara ait sayısal veriler aşağıda Tablo 3'te verilmiştir. Tablodaki verilerden Sivas'ta 129,5; Çorum'da 25,5; Bozok'ta 23,5 ve Arapkir'de 33,5 olmak üzere toplam 212 cebelü nefer kaydı olduğu anlaşılmaktadır. Bu toplamdan 15 adet nefer ref' olup muaf sayıldığından Sivas eyaletinde toplam cebelü bedeli yükümlülüğü 197 nefer olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Ödenen ve Muaf Olan Nefer Sayıları

Livâ	Kayıtlı nefer sayısı	Müteveffa nefer sayısı	Benevbet Nefer sayısı	Kasr-ı yed olan nefer sayısı	Ref' olan nefer sayısı	İn'amlı nefer sayısı	Cebelü bedeli ödenen nefer sayısı
Sivas	129,5	0	0	0	11	0	118,5
Çorum	25,5	0	0	0	2	0	25,5
Bozok	23,5	0	0	0	0	0	23,5
Arapkir	33,5	0	0	0	2	0	33,5
Toplam	212	0	0	0	15	0	197

Yine 1776 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, timar ve zeamet dirliği başına cebelü sayısını belirlemede genel standart gelir kademeleri esas alınmıştır. 10 bin akçeye kadar olan dirlikler birer, 10 bin-15 bin akçe arası dirlikler ikişer, 15 bin-20 bin akçe arası dirlikler üçer, 20 bin-25 bin arası dirlikler dörder ve 25 binin üzerinde olan dirlikler beşer nefer cebelü yükümlüsü sayılmıştır (bk. Ek. 1.1-4). Sivas eyaletinde cebelü bedeli yükümlüsü toplam 153 (142 timar ve 11 zeamet) sahibinin dirlik gelirlerine göre çıkarmak ya da bedelini ödemek zorunda oldukları cebelü neferlerinin timar ve zeamet başına dağılımı aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. 1776'da Sivas Eyaletinde Cebelü Neferlerinin Timar ve Zeamet Dirliklerine Göre Kategorik Dağılımı

Livâ	Timar sahibi						Zeamet sahibi						Genel Toplam	
	0,5 nefer	1 nefer	1,5 nefer	2 nefer	3 +nefer	Toplam	1 nefer	1,5 nefer	2 nefer	3 nefer	3,5 nefer	4 + nefer		Toplam
Sivas	4	64	0	11	6	85	1	0	2	1	0	3	7	92
Çorum	1	10	0	0	0	11	0	0	0	1	1	1	3	14
Bozok	0	6	1	2	2	11	0	0	0	0	0	1	1	12
Arapkir	5	29	0	1	0	35	0	0	0	0	0	0	0	35
Toplam	10	109	1	14	8	142	1	0	2	2	1	5	11	153

Tablo 4'teki verilere göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen 142 timar dirliğinden 10'u 0,5' er cebelü neferi, 109'u 1'er cebelü neferi, 2'si 1,5 nefer, 14'i 2'şer cebelü neferi, 8'i 3 ve daha fazla cebelü neferi yükümlüsü olarak deftere kaydedilmiştir. Bu rakamlardan timar dirliklerinin çoğunluğunun (142'nin 109'u) birer cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır. Yine Tablo 4'teki verilere göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen 11 zeamet dirliğinden 1'i 1 cebelü neferi, 2'si 2'şer cebelü neferi, 2'si 3'er cebelü neferi, 1'i 3,5 cebelü neferi, 5'i de 4 ve daha fazla cebelü neferi yükümlüsü olarak sayılmıştır. Bu rakamlardan zeamet dirliklerinin çoğunluğunun (11'in 5'i) 4' er neferin üstünde cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. 1817 Tarihli 644 Numaralı Cebelü Bedeli Defterinin Diplomatik Özellikleri ve Muhtevası

Defter Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci tasnifi içinde Divan-ı Hümayun Tahvîl Kalemi'nde 644 numara ile yer almaktadır. Toplam 8 sayfadan oluşan defterin 6 ve 8'inci sayfaları boş durumdadır. Sayfalar siyakat yazısıyla kaleme alınmıştır.

Defterin med kısmında “Sûret-i defter-i bedeliye-i cebelüyân-ı sıbyân ve mütekâ'idîn-i zü'emâ ve erbâb-ı timârhâ-i livâ-i Sivas berây-ı sene 1234 der uhde-i [boşluk]ber-mûceb-i arzihâl ve der-kenâr ve telhîs ve fermân-ı âli fî 4 Za sene 1233 ve bâ-fermân-ı şerîf” başlığı ile başlamaktadır. Bu başlıktan defterin 1234/1817 yılı içinde Sivas eyaletinde bulunan Sivas livâsının sâbi ve mütekait timar ve zeamet sahiplerinin ismi yazılmayan şahsın iltizam usulü ile topladığı cebelü bedelleri defter sureti olduğu anlaşılmaktadır.

Başlık satırından sonra alt kısımda yan yana ve aşağıya doğru Sivas livâsının cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet sahipleri, bunların timar ve zeametlerinin baş kalemi olan köyler ve toplam dirlik hâsılları ile cebelü adetleri yazılmaya başlanmıştır. Bazı timar ve zeamet sahiplerinin isimleri üzerinde “’üzerindedir” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Ayrıca timar ve zeamet sahibinin, timar ve zeamet dirliğini hangi yıl tasarrufa başladığı yazılmıştır. Şerh dediğimiz ve sayfa kenarında olan kısımda timar ve zeamet sahiplerinin “ref” (cebelü yükümlülüğünün kaldırılması), “müteveffa”, “tekâüd”, “sâbi” ve “be-nevbet” olanları hakkında bazen kısa bazen de uzunca notlar yer almaktadır. Her bir sayfa iki eşit parçaya bölünmüş ve her parçada yaklaşık 32 nahiye, köy, kişi ve nefer sayısı yer almaktadır.

Bu defterde Sivas eyaletinin diğer altı sancağının (Arapkir, Amasya, Canik, Çorum, Divriği) cebelü bedeliyesi kayıtlarına ise yer verilmemiştir.

2.5. 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödeyen Timar ve Zeamet Sahipleri

1817 tarihli 644 numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen timar ve zeamet sahiplerine ait sayısal veriler aşağıda Tablo 5’te verilmiştir. Bu tablodaki sayısal verilerin ayrıntılı dökümü çalışmanın sonunda yer alan Ek 3.4’de tablolastırılmıştır.

Tablo 5. 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Erbabı

Livâ	Timar dirliği sayısı				Zeamet dirliği sayısı				Toplam
	Sabi	Tekâüd	Diğer	Toplam	Sabi	Tekâüd	Diğer	Toplam	
Sivas	111	17	5	133	11	1	2	13	146
Toplam	111	17	5	133	11	1	2	13	146

Tablo 5’e baktığımızda 1817’de cebelü bedeli yükümlüsü toplam timar ve zeamet sahibi sayısı 146’dır. Timar içerisinde 89 sabi, 15 tekaüd ve 5 de diğer kalemlerine kayıtlı olmak üzere toplam 109 timar dirliği mevcuttur. Zeamet içerisinde 6 sabi, 1 tekaüd, 2 diğerleri olmak üzere toplam zeamet dirliği sayısı 16’dır. 109 timar dirliğinden 19’u ikişer kişi, 1’i 3 kişi ve 1’i 4 kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu nedenle timar sahiplerinin sayısı 133’ü bulmaktadır. 9 zeamet dirliğinden 2’si ikişer kişi ve 1’i 4 kişi tarafından tasarruf edilmektedir. Bu nedenle zeamet sahiplerinin sayısı 13’ü bulmaktadır. Timar ve zeamet sahiplerinin toplamı ise 146 kişi olmaktadır.

644 numaralı defterde kayıtlı toplam 146 cebelü bedeli yükümlüsünden 122 timar ve zeamet sahiplerinin isimlerinin yanına “sâbi” yani “çocuk” ifadesi yazılmıştır. Ayrıca “sâbi” ibarelerine sayfa kenarlarında şerhler verilmiştir. Örneğin, Mehmed v. Hüseyin’in kaydına “Nâhiye-i Tozanlu, timar-ı Mehmed v. Hüseyin, karye-i Gökçek tâbi’-i Tozanlu, yazusu 3300 nefer 0,5, Fî 13 L sene 232. Tahminen bir yaşında nısf cebelü” şeklinde bir şerh düşülmüştür. Bu şerhden Mehmed’in tahminen bir yaşında 13 Şevval 1232/26 Ağustos 1817 tarihinde başkalemi Tozanlu nahiyesine bağlı Gökçek köyü olan toplam 3300 akçe değerindeki timarın yarım cebelü bedeli ile üzerine tevcih edildiği anlaşılmaktadır.

2.6. 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödemesinde Esas Alınan Nefer Sayıları

1817 tarihli 644 numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas sancağında cebelü bedeli yükümlüsü timar ve zeamet sahiplerinin çıkarmak zorunda oldukları cebelü neferlerinin adedi ile muaf olanlara ait sayısal veriler aşağıda Tablo 6’da verilmiştir. Tablodaki verilerden

Sivas sancağında toplam 154,5 cebelü nefer kaydı olduğu anlaşılmaktadır. Muaf neferlerle ilgili kayıt olmadığından, Sivas sancağında toplam cebelü bedeli ödenen nefer sayısı 154,5 neferdir.

Tablo 6. 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödenen ve Muaf Olan Nefer Sayıları

Livâ	Kayıtlı nefer sayısı	Müteveffa nefer sayısı	Benevbet Nefer sayısı	Kasr-ı yed olan nefer sayısı	Ref’olan nefer sayısı	İn’amlı nefer sayısı	Cebelü bedeli ödenen nefer sayısı
Sivas	154,5	0	0	0	0	0	154,5
Toplam	154,5	0	0	0	0	0	154,5

1817 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, timar ve zeamet dirliği başına cebelü sayısını belirlemede genel standart gelir kademeleri esas alınmıştır. 10 bin akçeye kadar olan dirlikler birer, 10 bin-15 bin akçe arası dirlikler ikişer, 15 bin-20 bin akçe arası dirlikler üçer, 20 bin-25 bin arası dirlikler dörder ve 25 binin üzerinde olan dirlikler beşer nefer cebelü yükümlüsü sayılmıştır (bk. Ek 3.4). Sivas sancağında cebelü bedeli yükümlüsü toplam 118 (109 timar ve 8 zeamet) dirlik sahibinin dirlik gelirlerine göre çıkarmak ya da bedelini ödemek zorunda oldukları cebelü neferlerinin timar ve zeamet başına dağılımı aşağıda Tablo 2.6’da verilmiştir. Tablo 2.6’daki verilere göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen 119 timar sahibinden 20’ si 0,5'er cebelü neferi, 63'ü 1'er cebelü neferi, 3'ü 1,5'er cebelü neferi, 17'si 2'şer cebelü neferi, 6'sı 2,5 ve üstü cebelü neferi yükümlüsü olarak deftere kaydedilmiştir. Bu rakamlardan timar sahiplerinin çoğunluğunun (108'in 63'ü) birer cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır. Yine Tablo 2.6'daki verilere göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen 10 zeamet sahibinden 4'ü 2 cebelü neferi, 4'ü 4'er cebelü neferi, 2'si 5'er cebelü neferi yükümlüsü olarak sayılmıştır. Bu rakamlardan zeamet sahiplerinin çoğunluğunun (10'un 8' i veya yaklaşık % 80'i) 2 ila 4'er cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Neferlerinin Timar ve Zeamet Dirliklerine Göre Kategorik Dağılımı

Livâ	Timar sahibi						Zeamet sahibi						Toplam	Genel Toplam
	0,5 nefer	1 nefer	1,5,nefer	2 nefer	2,5 +nefer	Toplam	1 nefer	1,5 nefer	2 nefer	3 nefer	4 nefer	5 nefer		
Sivas	20	63	3	17	6	109	0	0	4	0	3	2	9	118
Toplam	20	63	3	17	6	109	0	0	4	0	3	2	9	118

Tablo 2.6’deki verilere göre, Sivas sancağında cebelü bedeli ödeyen 109 timar sahibinden 20’si 0,5’ er cebelü neferi, 63’ü 1’ er cebelü neferi, 3’ü 1,5’er cebelü neferi,17’si 2’şer cebelü neferi, 6’sı 2,5 ve daha fazla cebelü neferi yükümlüsü olarak deftere kaydedilmiştir. Bu rakamlardan timar sahiplerinin çoğunluğunun (109’un 63’ü) birer cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır. Yine Tablo 2.6’ daki verilere göre, Sivas eyaletinde cebelü bedeli ödeyen 9 zeamet sahibinden 4’ü 2’şer cebelü neferi, diğer 4’ü 3’er cebelü neferi, 2’si 5’er cebelü neferi yükümlüsü olarak sayılmıştır. Bu rakamlardan zeamet sahiplerinin çoğunluğunun (9’un 6’sı veya % 60’ı) 3’ er neferin üstünde cebelü neferi yükümlüsü olduğu anlaşılmaktadır.

2.7. 587 ve 644 Numaralı Cebelü Bedeliyesi Defterleri Verilerinin Mukayesesi

1776 ve 1817 yıllarına ait iki adet cebelü bedeliyesi defterlerinden elde edilen verilerin mukayesi timar sistemi çerçevesinde uygulana gelen cebelü bedeliyesi uygulamanın durumu hakkında bir fikir verecektir. 1776 tarihli 587 numaralı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeliyesi Defterinde eyaletin Sivas, Çorum, Bozok ve Arapkir livâları cebelü bedeliyesi kayıtları yer almaktadır. Eyaletin diğer sancakları (Amasya, Canik ve Divriği) cebelü bedeliyesi kayıtlarına yer verilmemiştir. 1817 tarihli 644 numaralı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeliyesi Defterinde ise eyaletin Sivas livâsı cebelü bedeliyesi kayıtları yer almaktadır. Bu nedenle her iki defterdeki Sivas livası cebelü bedeliyesi verileri mukayese edilebilmektedir.

Tablo 8. 1776 ve 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödeyen Timar ve Zeamet Erbabı

Sene	Timarlı sipahi sayısı				Zaim sayısı				Genel Toplam
	Sabi	Tekâüd	Diğer	Toplam	Sabi	Tekâüd	Diğer	Toplam	
1776	69	20	7	96	5	2	1	8	114
1817	111	17	5	133	11	1	2	13	146

1776 yılına ait defterde Sivas livasında 84 timarlı dirliği, 7 zeamet dirliği olmak üzere toplam 91 dirlik sahibi mevcuttur. 1722-23 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas livasında cebelü bedeli ödeyen 92 timar ve 14 zeamet dirliği olmak üzere toplam 106 dirlik bulunmaktadır¹²⁸. 1722 ve 1776 defterleri dirlik toplamaları karşılaştırıldığında bir miktar düşüş (106’dan 91’e) görülmektedir. 1817 yılına gelindiğinde bu rakamlar değişiklik göstermiştir. Timarlı dirliği sayısı 109’a, zeamet sahibi ise 9’a çıkmıştır. Dirlik sahiplerinin toplamı bakımından ise 91’den 118’e bir artış olmuştur. Sabi sayıları ve tekaüd(emekli) sayıları da değişmiştir. 1776’da timar ve zeamet sipahilerden 62’i sabi iken, 1817’de sabi sayısı 95’e; tekaüd sayısı ise 21’den 16’ya düşmüştür.

Tablo 8’deki timar ve zeamet sahipleri sayıları karşılatırıldığında, 1776 yılına ait defterde Sivas livasında 96 timar sahibi, 8 zeamet zaim olmak üzere toplam 114 timar ve zeamet sahibi mevcuttur. 1722-23 tarihli Cebelü Bedeliyesi Defterine göre, Sivas livasında cebelü bedeli ödeyen 97 timar sahibi ve 15 zaim olmak üzere toplam 112 timar ve zeamet sahibi bulunmaktadır¹²⁹. 1722 ve 1776 defterleri timar ve zeamet sahipleri toplamaları karşılaştırıldığında bir miktar artış (112’den 114’e) görülmektedir. 1817 yılına gelindiğinde bu rakamlar değişiklik göstermiştir. Timarlı sipahi sayısı 133’e, zaim sayısı ise 13’a çıkmıştır. Dirlik sahiplerinin toplamı bakımından ise bir miktar artış (114’den 146’ya) olmuştur. Sabi sayıları ve tekaüd(emekli) sayıları da değişmiştir. 1776’da timar ve zeamet sipahilerden 74’ü sabi iken, 1817’de sabi sayısı 122’ye çıkmış; tekaüd sayısı ise 22’den 18’e düşmüştür.

¹²⁸ Ali Açıklı, a.g.m. , s. 118.

¹²⁹ a.g.m. , s. 118.

Tablo 9. 1776 ve 1817’de Sivas Sancağında Cebelü Bedeli Ödenen ve Muaf Olan Nefer Sayıları

Sene	Kayıtlı nefer sayısı	Müteveffa nefer sayısı	Benevbet Nefer sayısı	Kasr-ı yed olan nefer sayısı	Ref’olan nefer sayısı	İn’amlı nefer sayısı	Cebelü bedeli ödenen nefer sayısı
1776	129,5	0	0	0	0	0	118,5
1817	154,5	0	7	0	0	0	154,5

Tablo 9’da verilen Sivas sancağında cebelü bedeli ödenen ve muaf olan nefer sayıları karşılaştırıldığında, birinci defterde (587 nolu) kayıtlı 129,5 nefer sayısından 11 ref‘ (cebelü yükümlülüğünün kalkması) muaf nefer düşüldüğünde cebelü bedeli ödenen nefer sayısı 118,5 olmaktadır. İkinci defterde (644 nolu) kayıtlı 154,5 nefer içinde muaf yer almamaktadır.

Cebelü bedeli defterlerindeki kayıtlara göre nefer başına 40 esedi kuruş olan cebelü bedeli Osman Ağa tarafından iltizam yoluyla toplanmıştır. Her bir cebelü neferi için 40 esedi kuruş hesabıyla Sivas sancağında 1776’da 129,5 nefer için 5.180 esedi kuruş tahsis edilmiş, bilahire bu toplamdan 11 nefer muafların ücreti düşülmüştür. 1817’de 154,5 nefer için 6.180 kuruş tahsil edilmiştir.

Yukarıda karşılaştırılan her iki defterdeki Sivas sancağına dair cebelü bedeliyesi verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, XV. yüzyılda ilk örneğini gördüğümüz ‘bedel’ uygulamasının giderek yaygınlaştığı ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Sivas eyaletinde daha fazla etkisini gösterdiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. 587 VE 644 NUMARALI CEBELÜ BEDELİ DEFTERLERİNDE İDARİ YAPI İLE İLGİLİ VERİLERİN ANALİZİ

Sivas eyaletine ait 587 numaralı cebelü bedeli defterinde sırasıyla Sivas, Çorum, Bozok ve Arapkir livalarına ait timar ve zeamet sahiplerinin bilgileri verilmiştir. 644 numaralı cebelü bedeli defterinde ise sadece Sivas livasına ait timar ve zeamet sahiplerinin bilgileri mevcuttur. Sancaklara bağlı nahiyeler alfabetik sırayla tablolar halinde gösterildi. Tablo 3.1., 3.2., 3.3., 3.4. ve 3.5, 587 numaralı deftere ait tablolar, 3.6. ve 3.7. tablolar 644 numaralı deftere aittir. Sivas, Çorum, Arapkir sancaklarına ait sayfaların tamamı mevcutken, Bozok sancağına ait defterin bir kısmı mevcut değildir.

Tablo 10. 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri'nde Adı Geçen Sancaklar

Sivas	Çorum	Bozok	Arapkir

587 numaralı Sivas cebelü bedeli defterinde sırasıyla Sivas, Çorum, Bozok ve Arapkir sancakları yer almaktadır. Sivas sancağı defterde altı sayfadan, Çorum sancağı iki sayfadan, Bozok sancağı bir sayfadan fakat sancağa ait veriler tamamı çıkmamış, eksik yerler mevcut, Arapkir sancağı da dört sayfadan oluşmaktadır. Her sancağın giriş bölümüne genel olarak aynı başlamakta sadece livâ ve kişi isimleri farklılık göstermekte. Sancaklara ait nahiye ve köy isimleri mevcut olup, yer isimlerinin günümüze gelene kadar değişik isimler aldığı kaynaklardan görülmektedir. Aşağı kısımda her sancağa ait nahiye adları tablo halinde verilmiştir.

Tablo 11. Sivas Sancağına Bağlı Nahiyeler

Artukabad	Budaközü	Gedegra	Halka-i Has	Humra
Hüseyinabad	İcacı	İpsile	Kafirni	Karahisar-ı Behramşah
Karakuş	Kazabad	Koçhisar	Neşedabad	Niksar
Satulmuş	Sivas	Sonisa	Sorkun	Taşabad
Tozanlu	Turhal			

587 numaralı Sivas cebelü defterinde Sivas sancağına bağlı nahiyeler alfabetik sırayla yukarıdaki tabloda verildi. En çok adı geçen nahiyeler 22 kez Sivas, 9 kez Sorkun ve Niksar, 8 kez de Tozanlu nahiyeleri yer almaktadır. Diğer nahiyelerde farklı sayılarda geçmektedir.

Tablo 12. Çorum Sancağına Bağlı Nahiyeler

Çorum	Divan-ı Çayır	Divan-ı Emlak	Divan-ı Serkes	Emlak
Gedik	Karaberk	Katukratik		

Çorum sancağı defterde ikinci sırada bulunmakta, iki sayfadan oluşmaktadır. Sakız, Divan-ı Serkes, Karaberk ve Divan-ı Saz nahiyeleri ikişer kez geçmekte, diğer nahiyeler birer kez yer almakta.

Tablo 13. Bozok Sancağına Bağlı Nahiyeler

Akdağ	Baltı	Boğazlayan	Emlak	Gedik
Kabak-ı Bala				

Bozok sancağı defterde üçüncü sırada bulunmakta, bir sayfadan oluşmaktadır fakat sancağa ait diğer veriler tamamı çıkmamıştır. Gedik nahiyesi üç kez, Akdağ, Emlak, Kabak-ı Bala nahiyeleri ikişer kez yazılmıştır. Diğer nahiyeler birer kez yer almakta.

Tablo 14. Arapkir Sancağına Bağlı Nahiyeler

Abad	Arapkir	Başadı	Dağabad	Eğir
Nusayrin	Şehir			

Arapkir sancağı defterde dördüncü sırada bulunmakta, toplam dört sayfadır. Abad nahiyesi 22 kez, Dağabad 5 kez, Şehir ve Nusayri 2’şer kez, diğerleri 1’er kez geçmektedir.

Tablo 15. 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri’nde Adı Geçen Sancaklar

Sivas				
-------	--	--	--	--

644 numaralı Sivas cebelü defterinde kayıtlı bir adet sancak bulunmaktadır. 4 sayfadan oluşan defter şekil ve içerik olarak 1776’daki deftere benzemektedir.

Tablo 16. Sivas Sancağına Bağlı Nahiyeler

Artukabad	Budaközü	Çubuk	Gelmugad	Kafirni
Kazabad	Kilmigad	Kızılkünbet	Koçhisar	Kuştaş
Niksar	Özükavağı	Silis	Silisözü	Sivas
Sonisa	Sorkun	Taşabad	Tozanlu	Turhal
Venk	Yıldız	Zile		

Sivas sancağına bağlı nahiyeler tablo 7’ alfabetik sırayla verildi. Sivas nahiyesi 23 kez, Sorkun 12 kez, Niksar 10 kez defterde yazılmıştır, diğer nahiyelerde 10’un altında farklı sayılarda geçmektedir.

SONUÇ

Cebelü bedeliyesi uygulaması erken dönemlerden itibaren mevcuttu. Bu uygulamanın XVIII. yüzyıla gelindiğinde yaygın olarak kullanımı artmış ve kurumsallaşmıştır. Bu kurumsallaşmayla birlikte cebelü bedeliyesi, timar sistemi içinde uygulanan vergi grubu haline geldi ve doğrudan Hazine-i Hümayuna aktarılır oldu. Uygulamayı gerçekleştirmek için eyalet ve sancaklarda cebelü bedeliyesi yükümlülerini göstermek için defterler düzenlendi. Defterlere göre vergilerin toplanması ya emanet yoluyla ya da iltizama verilerek yapılıyordu. Cebelü hizmetinin dünyadaki gelişmelerden etkilendiğini görüyoruz. XVII. yüzyılın öncesinde cebelü hizmetinin fiili olarak yerine getirilmediği durumlarda bedel uygulaması üzerinden toplanan vergilerin belirli bir usule bağlı toplanmasını sağladı. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren timarlıların askeri seferlere bizzat katılmak yerine bedel ödeyerek askerlik görevini yaptıklarını görmekteyiz.

Dirlik sahipleri askeri seferler sırasında kendi dirliğine ait askerlerin iâşesi, onların at ve silah ihtiyacını karşılamak zorundaydı. Dirlik sahibi yaşlılık, ya da ölümü halinde dirliği çocuğuna geçerci, çocuk küçük yaşta veya kız çocuğu ise o kişi sefer yükümlülüğünü bedel olarak öderdi.–Bu sistem sayesinde hem dirlik sahibinin yerine getirmesi gereken görev aksatılmamış hem de başka bir uygulama arayışına girilmemiş oluyordu.

Vakıf görevlileri ve bulunduğu bölgenin korunmasıyla görevli kişiler seferlere katılamayacağından bedel ödemek zorundaydılar. Bir diğer husus da teka'üd timarları idi. Seferler sırasında yaralanma veya askerlik görevini yapamayacak halde olanlar emekliye ayrılırlardı. Bu kişilerin sefer yükümlülüğü bedel ödeyerek ortadan kalkardı. Devlet sefere katılmayanlardan nakdi olarak aldığı cebelü bedelini, ihtiyaç duyduğunda faklı alanlarda da kullanmıştır.

Devlet ile vergi yükümlüsü olanlar arasında uzlaşmacı yol izlenmiştir. Cebelü bedeliyesinin toplanması iltizam usulüyle gerçekleşiyordu. Vergiye taraf olanla devlet vergilerin miktarı ve toplanışı konusunda her iki tarafın olumlu baktığı bir durum sergileniyordu. Devlet timar sahiplerinin lehine düzenleme yapmaktaydı. Mültezimlerde bu uygulamanın olumlu yanlarını görerek dirlik sahiplerini zora sokacak vergi

yükümlülüğü getirmiyorlardı. Bedelin alınmasında aynı yükümlülüğün nakde dönüştürülmesinde yine kolaylık sağlanıyordu.

Osmanlı Devleti kurulduğu andan itibaren vergi uygulamasını dönemin şartlarına göre yeniliyordu. Daha önceki Türk devletlerinin devlet yönetimi ve ekonomisini daha geliştirmiş ve bulunduğu bölgenin yaşamına uygun yönetim anlayışı sergilemiştir. Fethedilen bölgelerdeki düzeni tamamen değiştirmek yerine yerelde uygulanan yönetim anlayışına uygun bir yönetimi seçmiştir. Vergi konusunda da aynı şekilde şartlar doğrultusunda yenilemeler yapmıştır. Devlet ihtiyaçların karşılanması için bazen aynı bazen nakdi bazen de bedel olarak vergiler almaktaydı. Zamanla aynı ve nakdi olarak topladığı vergileri giderek bedel uygulamasına dönüştürmüştür.

Cebelü bedeliyesi defterleri uzun yıllar uygulanan sistemin anlaşılması açısından önemli bilgiler ve sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu defterler timar sistemine bağlı olarak ortaya çıkan bedel uygulamasının detaylarını yansıtmaktadır. Konunun geniş ve defter sayısının fazla olması sebebiyle Sivas eyaletinin 1776 ve 1817 yıllarına ait iki adet cebelü iki defter incelenmiş ve bu defterler karşılaştırılarak iki defter arasındaki dönemde nasıl bir değişim yaşanmıştır, bunlar verilerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

1776 yılına ait defterde 142 timarlı sipahi, 11 zeamet sahibi olmak üzere toplam 153 dirlik sahibi mevcuttur. 1817 yılına gelindiğinde 644 numaralı defter sadece Sivas sancağı cebelü bedeliyesi kayıtlarını ihtiva etmektedir. Bu nedenle iki defterdeki veriler tam olarak karşılaştırlanamamaktadır. Ancak sadece Sivas sancağı verileri mukayeseye imkan vermektedir. 1776 yılına ait defterde Sivas sancağında 84 timar dirliği, 7 zeamet dirliği olmak üzere toplam 91 dirlik varken, 1817 defterinde 109 timar dirliği, 9 zeamet dirliği olmak üzere toplam 118 dirlik bulunmaktadır. Bu rakamlar karşılaştırıldığında cebelü yükümlüsü timar ve zeamet dirliklerinin bir miktar arttığı görülmektedir.

İncelenen Cebelü bedeli defterlerindeki kayıtlara göre nefer başına 40 esedi kuruş olan cebelü bedeli Osman Ağa tarafından iltizam yoluyla toplanmıştır. Her bir cebelü neferi için 40 esedi kuruş hesabıyla Sivas sancağında 1776'da 129,5 nefer için 5.180 esedi kuruş tahsil edilmiş, bilahire bu toplamdan 11 nefer muafların ücreti düşülmüştür. 1817'de ise 154,5 nefer için 6.180 kuruş tahsil edilmiştir.

Her iki defterdeki Sivas sancağına dair cebelü bedeliyesi verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, XV. yüzyılda ilk örneğini gördüğümüz "bedel" uygulamasının

giderek yaygınlaştığı ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Sivas eyaletinde daha fazla etkisini gösterdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci, Divan-ı Hümayun Tahvîl Kalemi 587 numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri.

Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci, Divan-ı Hümayun Tahvîl Kalemi 644 numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defteri.

Araştırma Eserleri

ACUN, Fatma (2002). “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, C. 9, ss.899-908.

AÇIKEL, Ali (2004). “15-16. Yüzyıllarda Artukabad Kazasının Sosyal Yapısı”, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, Erzurum: ss.181-220.

AÇIKEL, Ali (2018). “1722-23’te Sivas Eyaletinde Cebelü Bedeli Uygulaması”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13/2, ss. 113-140.

AFYONCU, Erhan (2013). “Zeâmet”, *TDVİA*, C. 44, İstanbul, ss.162-164.

AHMET CEVDET PAŞA, Tarih-i Cevdet, C.XII, Üçdal Yayınevi, İstanbul 1976, s. 143-144.

AKDAĞ, Mustafa (1945). “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 3, Sayı 4, ss.419-431.

AKGÜNDÜZ, Ahmet (1996). “Gedik”, *TDVİA*, C.13, İstanbul, ss.541-543.

AYDIN, H.Veli (2001). “Timar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 12: ss.65-104.

BARKAN, Ö. Lütfi (1980). “Timar” *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Sayı 1. Gözlem Yayınları, İstanbul.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, (2000). 2. Baskı, İstanbul, s.35 , <https://www.devletarşivleri.gov.tr>.

BELDİCEANU, Nicoara (1985). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Timar*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara.

CİN, Halil (2016). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.

- DEVELLIOĞLU, Ferit (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, “Timâr”, “Tevârüs”, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, Mehmet (2006). *Ankara Sancağında Timar Sisteminin Dönüşümü*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- DOĞAN, Mehmet (2011). “Osmanlı Timar Sisteminde Tevcih Prosedürü”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), ss.1-11.
- EMECEN, Feridun (1993). “Cebelü”. *TDVİA*, C.7, İstanbul, s 188-189.
- ERDOĞAN, Emine (2008). “Timar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi”. *OTAM*, Sayı 19, 2006-Basım tarihi 2008, ss.175-187.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyib (1987). (Ed.), *Ayn-ı Ali Risalesi ve Osmanlı İmparatorluğu Teşkilat ve Müesseselerini Aydınlatmadaki Büyük Önemi*, Enderun Kitabevi, İstanbul .
- HOWARD, Douglas (1987) *The Otoman ‘Timar’ System and its Transformation (1563-1656)*, Indiana University, Basılmamış Doktora Tezi.
- İNALCIK, Halil (1959). “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, ss.29-46.
- İNALCIK, Halil , “Djebeli” *EI(Eng)II*, s.528-529.
- İNALCIK, Halil (2012). “Timar”, *TDVİA*, C. 41, İstanbul, ss.168-173.
- İNALCIK, Halil (2014). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, 19.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad (2012). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, 3.Baskı, Akçağ, Ankara.
- METE, Zekai (2016). “16. Yüzyılın İkinci Yarısında Bozok Sancağı Timarlı Sipahileri”, I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bozok Üniversitesi Yayınları, Yozgat, 06.05. ss.191-201.
- ÖZTÜRK, Said (1994) Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. Y.Nu:18, Ankara, s 4-5
- PAKALIN, M. Zeki (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, “Nâme”, “Nâme Defteri”, “Nâme-i Hümayûn”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- SERİN, Muhittin (2009) “Siyakat”, *TDVİA*, C. 37, İstanbul , s.291-292.
- SERTOĞLU, Mithat (1986). *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, s. 62.

- SEZEN, Tahir (2006). *Osmanlı Yer Adları*, Yayın Nu:21. Başbakanlık Basımevi, Ankara
- ŞAHİN, Harun (2013). “Osmanlı Tımar Sisteminin Menşei Meselesi”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 12, ss.58-74.
- ŞEMSETTİN SAMİ (2010). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TAŞ, Hülya (2010).”Osmanlı maliyesinde ‘’Bedel’’Uygulaması Üzerine Bir değerlendirme”, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ ,ss.291-311.
- TOPRAK, M. Bedrettin (2016). *İstanbul Ahkâm Defterleri’ne Göre 18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul ve Çevresinde Tımar Sisteminin İşleyişi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÜÇÖK, Coşkun (1944). “Osmanlı Devleti Teşkilâtından Tımarlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sayı 4, ss.525-551.
- ÜNAL, M. Ali (2013). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 10. Baskı, Fakülte Kitabevi, Isparta.

EKLER

EK 1.1. 1776 Yılı Sivas Eyaleti Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

EK 1.2. Sivas Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

Timar sahibi	Durumu	Timarın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Ömer	tekaüd	Nefs-i Karahisarı Behramşah	Karahisarı Behramşah	5700	1
Ali v.Mehmed		Muhad	Sorkun	7200	1
Hüseyin v.Mustafa	sabi	Hisarcık	Tozanlu	2000	1
Süleyman v. Osman	sabi	Salurları diğer	Sivas	700	1
Abdullah v.Mehmed	tekaüd	Latifhanı	Sivas	3000	1
Osman v. Mehmed	tekaüd	Sorular	Karakuş	14655	2
Mustafa v.Mustafa	katip	Derekışla	Budaközü	11800	1
Feyzullah ve Mustafa v.Ali	sabi	Sabar ve Gayrihu	Artukabad	7300	1
Hüseyin v. Hasan	sabi	Köhne	Karakuş	4100	1
Derviş Mehmed v. Mustafa	sabi	Mehmed Bey	Sivas	14666	2
İbrahim	tekaüd	Geçtişacı	Yıldız	7200	1
Ali v.Seyyid İbrahim	sabi	Haremisufla	Satulmuş	5000	1
Mustafa v. Osman	sabi	Karamis	Tozanlu	6129	1
İbrahim v. Halil	sabi	Çiftlik	Sivas	8427,5	1
Lütfullah v. Abdurrahman	sabi	Belik ?	Niksar	5099	1
Seyyid Ahmed v. Osman		Nef-i Yıldız	Yıldız	9300	1
Mehmed v. Mahmud	sabi	Mezra-i Nuhgüldük ?	Sivas	12199	2
Ahmed	tekaüd	Sulusaray	Artukabad	15424	3
Mehmed v. Himmet	sabi	Kızılcaışla ve gayrihu	Sivas	1267	0,5

Osman	tekaüd	Derbentovacığı	Budaközü	8200	1
Ali ve Ahmed v. Ali	tekaüd	Zuğru	Kafirni	9345	1
Mehmed v. Halil	sabi	Kadırgalıoğlu kışlası	Sorkun	12601	1
Seyyid Hasan v. Osman	sabi	Pir.....	Hüseyinabad	8296	1
Mustafa v. Ahmed	sabi	Düven	Kafirni	3499	1
Mehmed v. Ali	sabi	Kayalı Nam-ı diğer Mamalı	Turhal	8300	1
Osman v. Osman	sabi	Kemkes	Niksar	14800	2
Mehmed v. Mustafa	tekaüd	Filtise	Kafirni	3000	1
Osman	tekaüd	Hize	Tozanlu	5359	1
Hüseyin ve Hasan vd. Mustafa	sabi	Karasu	Sorkun	17714	3
Osman	tekaüd	Kayalar	İcacı	18988	2
Mustafa	tekaüd	Kağay	Kazabad	12250	2
Osman v. Osman	sabi		Tozanlu	5359	1
Mehmed		Yusufoğlanı	Yıldız	16643	3
Ömer v. Ahmed	sabi	İnevıranı	Sivas	3000	1
Mustafa v. Mehmed	sabi	Filitse	Kafirni	3000	1
Süleyman	tekaüd	Madas	Artukabad	67842	1
Mehmet Emin v. mustafa	sabi	Kemiseyeri	Kara-hisar-ı Behramşah	15259	3
Mustafa v. Mehmed	sabi	Subaşı	Sivas	4650	1
Ali ve İsmail vd. Mehmed halil	sabi	Beduhtun	Yıldız	11900	2
İsmail v. Mehmed		Belh	Sivas	6941	1
Abdurrahman v. Mehmed	sabi	Türkmen	Kara-hisar-ı Behramşah	5520	1
Musa	sabi	İpsile	tozanlu	3500	1
Hüseyin Munis v. Hasan		İvas	Sivas	6100	1
Mehmed ve habib vd. Abdullah	sabi	Akpınar	Sivas	3500	1
Hasan v. Hüseyin	sabi	Yavi	Sivas	4850	1
Ahmed ve Mehmed vd. Ali	sabi	Çakırı	Artukabad	9000	1

Salih Mehmed ve Sungur Mehmed vd. Veli	sabi	Levanda?	Artukabad	14200	2
Eyup v. Kara Mehmed	sabi	Yağan	Niksar	2300	0,5
Derviş Mehmed ve İsmail vd.Ali	sabi	Yeni	Artukabad	4850	1
Mustafa v.Mehmed	sabi	Kevahlıh	Kafirni	4600	1
Mehmed v. İsmail	sabi	Koçalanı	Sorkun	7200	1
Mehmed v.Abdulveli	sabi	Horhon	Sorkun	7000	1
Ali v. Yusuf	sabi	Zaar	Halka-i Has	3667	1
Yusuf	tekaüd	Halakaçayırı		13312	2
Ömer	tekaüd	Kağay	Kazabad	14550	0,5
Mehmed v.Derviş Mehmed	sabi	Basrakıl ?	Niksar	4488	1
Halil v. Mehmed	tekaüd	Çöge	İpsile	5300	1
Mehmed Emin v. Seyyid Mehmed	sabi	Alakilise	Sivas	11600	2
Ali v. Mehmed	sabi	Aksaçak	Sorkun	4000	1
Mehmed ve Ali vd. Veli	sabi	Kuşçu	Sivas	4800	1
Ömer v. Hasan	sabi	Kırıkıye? Kavacık	Sonisa Budaközü	5516	1
Osman v.Halil	sabi	Öyük	Budaközü	4350	1
Abdullah ve Ebubekir ve Mehmed vd. Yusuf		Karakaya	Sorkun	2700	1
Mehmed ve Osman vd. Abdurrahman	sabi	Meğdün	Niksar	8550	1
Ömer v.Hasan	sabi	?	Sivas	9251	1
Seyyid Süleyman v. Ali	sabi	Yavir	Taşabad	6175	1
Osman v. Mustafa	sabi	Basrakıl ?	Niksar	4000	1
Osman v. Mahmut	sabi	Gedeğaz	Niksar	5800	1
Osman v.Abdulgani	tekaüd	İpsile	Tozanlu	11150	2
Ahmed ve Ömer ve Mehmed	sabi	İsa	Neşetabad	3000	1
Ömer ve Mehmed	tekaüd	Üreğir	Sivas	3000	1
Mustafa ve Bekir	sabi	Kesri	Karahisar-ı Behramşah	6000	1
Ali ve Mehmed	sabi	Burunvıran	Sorkun	6906	1

Alaaddin v.Ali	sabi	Akviran	Sivas	5850	1
Seyyid Osman	tekaüd	Holuç	Sorkun	10400	1
Seyyid Mehmed v. Seyyid İbrahim	sabi	Tazmana	Turhal	9000	1
Ahmed ve Hüseyin	sabi	Çalıcı	Tozanlu	3500	1
Mehmed said ve Ömer ve Yusuf vd. Mehmed	sabi	Keydi	Sivas	8550	1
Hacı Mehmed	tekaüd	Ağcamescid	Sivas	3966	0,5
Mehmed v. Mehmed	sabi	Hurusalih	Niksar	8000	1
Ali ve Osman vd. Mehmed	sabi	Ömeroğlu	Sivas	15420	3
Ebubekir v. Abdullah	sabi	Malikdeğirmen	Sivas	9799	1
Mehmed Emin ve Mehmed ve Ahmed vd.Süleyman	sabi	Meğdün	Niksar	7025	1
Seyyid Sadullah ve Seyyid Hasan vd.Hüseyin	sabi	Havza	Tozanlu	3000	1
Toplam					107,5

Zeamet sahibi	Durumu	Zeametın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Mahmud v.El Hac İsmail	sabi	Sulur	Meşhedabad	21509	4
Osman v.Ömer Çavuş	sabi	Ağzıkara	Sivas	21772	4
Feyzullah v. Osman Beg Köprülüzade	sabi	İhman ?	Gedegra	30250	1
Mehmed Tahir v. Mehmed		Horsana	Humra ?	19148	3
Kemakeş Mehmed	tekaüd	İlam	Gedegra	30250	6
Mustafa	tekaüd	Yıldız	Budaközü	20950	2
Mehmed ve Hüseyin vd. Seyyid Recep	sabi	Kalecik	Kazabad	14547	2
Toplam					22

EK1.3. Çorum Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

Timar sahibi	Durumu	Timarın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Hüseyin	tekaüd	Nesfi bahçeci	Sakız	9650	1
Mehmed	tekaüd	Börücek	Sakız	6200	1
Ömer	tekaüd	Alaçayır	Emlak	7200	1
Ömer ve Osman vd. Süleyman	sabi	Çayır ve gayrihu	Divan-ı Çayır	9800	1
Seyyid Halil v.el Hac Ahmed	sabi	Derbent	Divan-ı Serkes	7750	1
Ali v.Yusuf	sabi	Tanrıvermiş	Divan-ı serkes	7700	1
Çalık Halil		Nefs-i Bağrık	Divan-ı Saz	7000	1
Yusuf ve Ahmed vd. Mehmed	sabi	?	Katuktarik	8650	1
Osman v. İbrahim	sabi	Yanoğlan	Katuktarik	6530	1
Mehmed	tekaüd	Nıfs-ımalikane-i Çaput	Karaberk	8700	1
Hüseyin v. Osman	sabi	Hankara	Karaberk	4750	0,5
İbrahim v. Mehmed	sabi	Kaht	Gedik	22800	3
Toplam					13,5

Zeamet sahibi	Durumu	Zeametın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
İbrahim Çavuş	tekaüd	Karahisar-1 Demurlu	Karahisar-1 Demurlu	24551	3
Mustafa v.Ahmed	sabi	Aloğur	Divan-1 Saz	36800	3,5
Mehmed Said v.Musa	sabi	Çardığın ve gayrihu	Çorum	59390	5,5
Toplam					12

EK1.4. Bozok Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

Timar sahibi	Durumu	Timarın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Mehmed v. Hüseyin	sabi	Uzunca	Kabak-ı Bala	19179	1,5
Osman v. Ömer	sabi	Tuzluca	Gedik	8900	1
Osman v. Ahmed	sabi	Verdikışlası	Emlak	8059	1
Mehmed v. Yusuf	sabi	Halilbeylü	Baltı	6771	1
Mustafa v. Ali	sabi	İsabeylü	Akdağ	13013	2
Mehmed v. Mehmed	sabi	Alakilise	Emlak	8500	1
Sunullah v. Mahmud	tekaüd	İsabeylü	Akdağ	13013	2
Osman v.Hüseyin	sabi	Çatalkışla	Boğazlayan	21500	4
Halil v. Ali	sabi	Arifepınarı	Kabak-ı Bala	9900	1
Mehmed v. Ebubekir	sabi	Şehirkışlağı	Gedik	2500	1
Hüseyin ve Feyzullah vd. Mehmed	sabi	Ağcaşehir	Gedik	16935	3
Toplam					18,5

Zeamet sahibi	Durumu	Zeametın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Mehmed Recep ve Ahmed vd. Mustafa	sabi	Ağcaşehir	Gedik	26840	5
Toplam					5

EK1.5. Arapkir Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

Timar sahibi	Durumu	Timarın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
İbrahim v. Ahmed	tekaüd	Susuk	Abad	4000	1
Ömer v. Ali	tekaüd	Eyne ve Mezra-i Hurşit		8099	1
İbrahim	sabi	Eyücek ve Sinik	Abad	3000	1
Ebubekir	tekaüd	Eyme	Abad	8096	1
Seyyid Ali	sabi	Gökçe ve Gayrihu	Abad	7649	0,5
Es-seyyid Mehmed Emin	tekaüd	Hınıs	Abad	8000	1
Mehmed reşid v. Halil	sabi	Horasar	Abad	8625	1
Reşid Mehmed ve Reşid Ahmed vd. Süleyman	sabi	Maraba	Abad	5999	1
Mehmed v. İbrahim	sabi	Arabkir-i köhne	Arabkir	3557	1
Mehmed v.Emir	sabi	?	Abad	8668	1
Ali v. Mehmed	sabi	?	Nusayrin	4000	1
Esseyyid Mehmed	sabi	Dinkdar	Abad	2000	0,5
Reşid Mehmed Sadık v. Yusuf	sabi	Horasar	Abad	8595	1
Yusuf v. Ali	sabi	Kafiyazı	Abad	6600	1

Musatafa v. Hasan	sabi	Balusa	Abad	4800	1
Reşid Mehmed v. Hüseyin	sabi	Çeğir	Dağabad	7000	0,5
Osman Reşid v. Ali	sabi	Hesengibözük	Abad	5000	1
Reşid Mustafa v. Abdullah	sabi	Eyme	Abad	5500	1
Hüseyin v. Halil	sabi	?	Abad	2000	0,5
Abbas v. Mehmed	sabi	Çilingir	Dağabad	3000	1
Mehmed Reşid v. İsmail	sabi	Beriki	Şehir	8799	1
Mehmed Emin v. Mehmed	sabi	Hodakerik ?	Nusayri	6900	1
Mehmed v. Hüseyin	sabi	?	Dağabad	8017	0,5
Reşid Osman v. Reşid Ahmed	sabi	Merduh	Abad	8272	1
Mehmed v. Hüseyin	sabi	?	Eğir	5999	1
Yusuf v. Hasan	sabi	Virdük	Dağabad	10000	1
Süleyman ve İsmail vd. Ali	sabi	Surenik	Abad	3500	1
Mustafa v. Ömer	sabi	İbadüke?	Şehir	3149	1
Ali v. Mehmed	tekaüd	Arabkir-i Köhne	Abad	7115	1
Hasanv. Ahmed	sabi	Yaroğlu	Abad	6500	1
Halil v. Veli	sabi	Kekun	Abad	3000	1
Mehmed v. Hacı Ali	sabi	Sohund	Dağabad	11680	2

Hüseyin v. Mustafa	sabi	Eyme	Abad	9500	1
Süleyman v. Ahmed	sabi	Eyücek	Abad	1000	1
Ali v. Hüseyin	sabi	Sasuk	Boşadı	8200	1
Toplam					33,5

EK.2.1. 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Künyesi

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

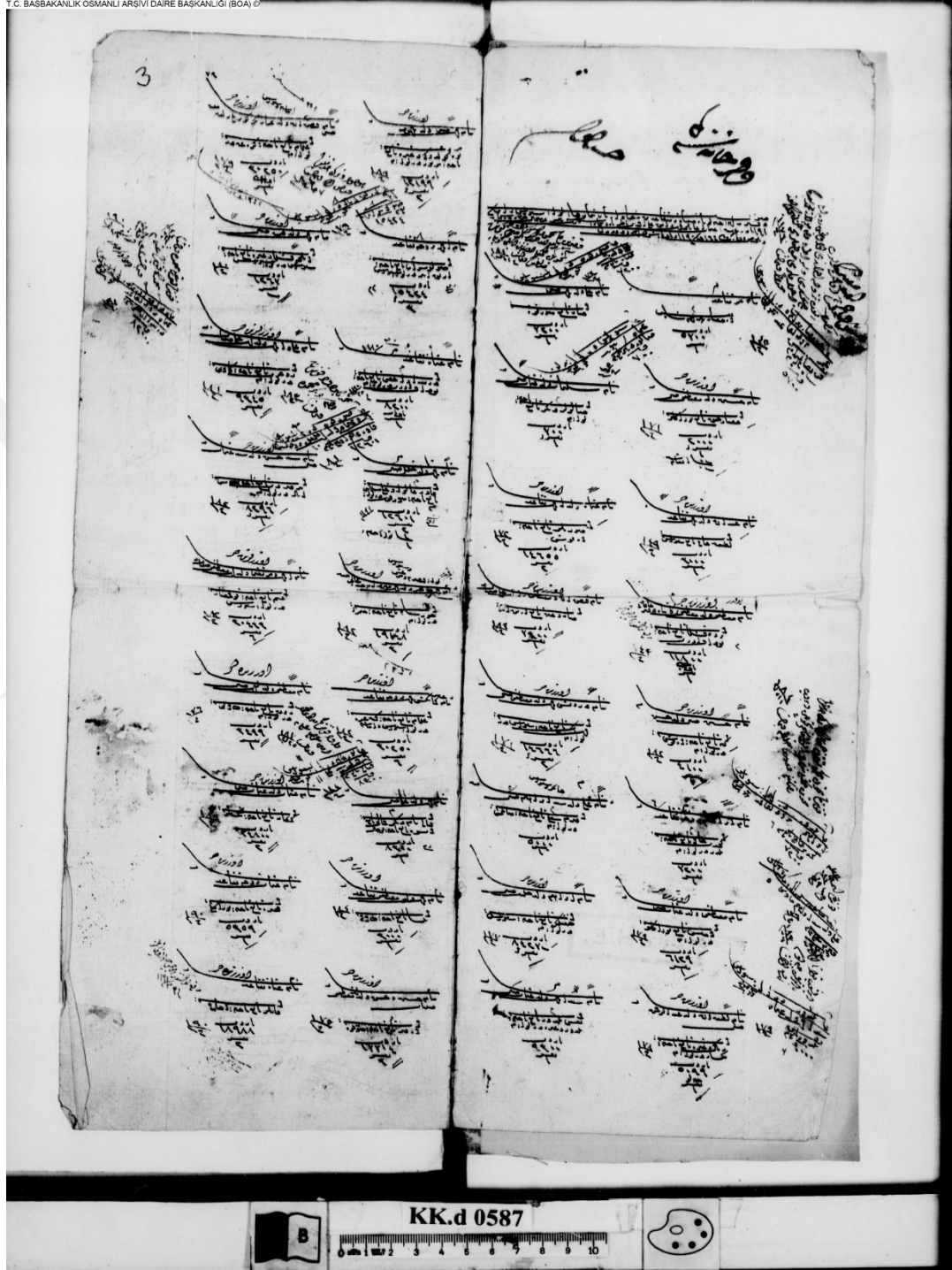
KOD : KK.d	GENEL NO : 0587	ÖZEL NO : 0308
KAMİL KEPECİ (DİVAN-I HÜMAYUN TAHVİL KALEMİ DEFTERİ)		
BAŞLANGIÇ TARİHİ :		BİTİŞ TARİHİ :
ŞEKLİ : Ciltli Ciltsiz Ebrulu Ebrusuz X X		EBADI : 47 x 17
NUMARALAMA USULÜ : Varak Sayfa X		TOPLAM SAYFA SAYISI : Numaralı : 48
BOŞ SAYFALARI : Numaralı boş sayfalar : 8-12, 21-24, 35, 36, 47, 48 Numaralandırılmamış boş sayfalar : ---		
AÇIKLAMALAR :		

SON

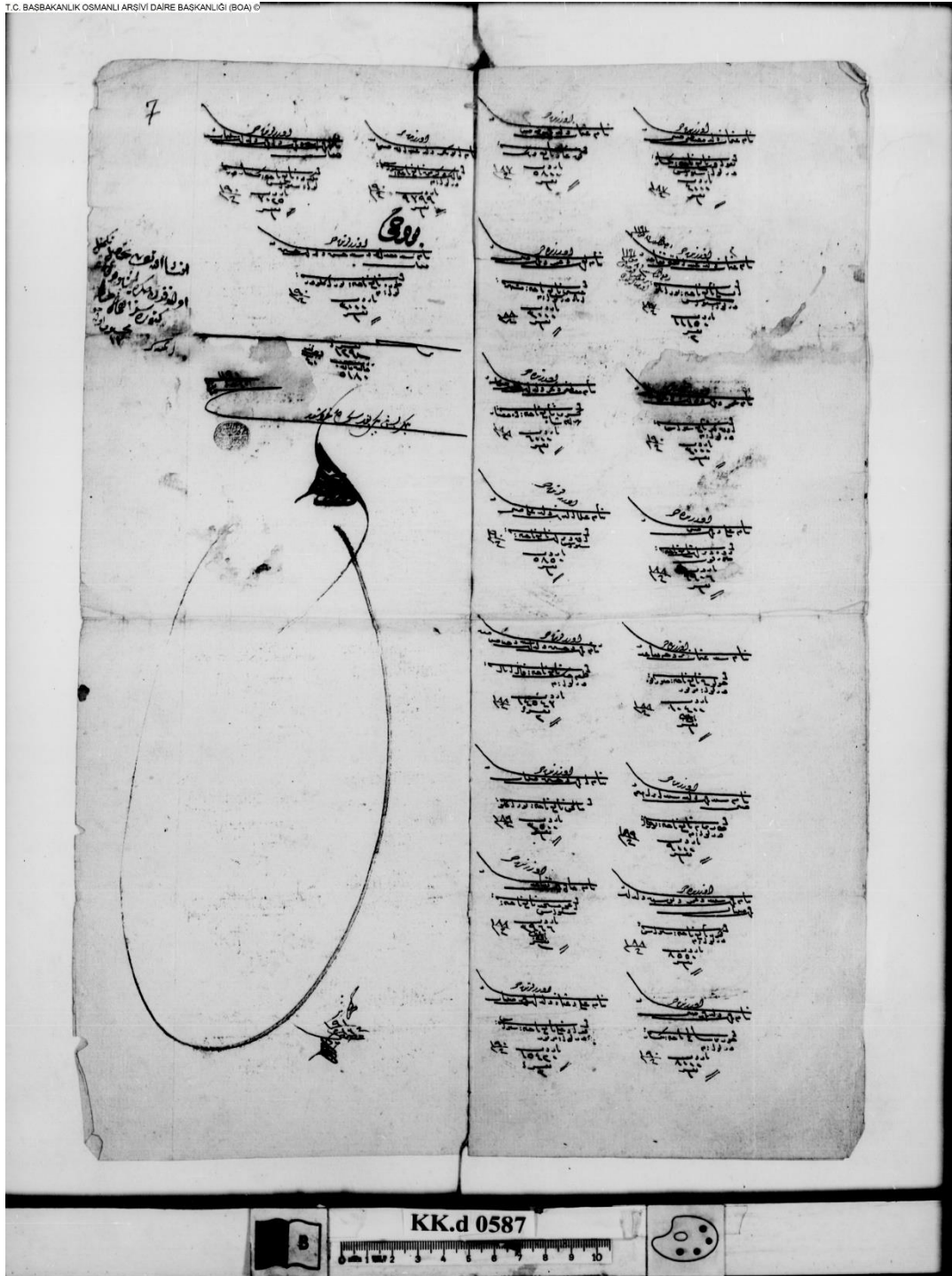
EK.2.2. 587 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin KapağıT.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©**KAMİL KEPECİ****(DİVAN-I HÜMAYUN DİVAN KALEMİ DEFTERİ)****KK.d****GENEL NO: 0587****ÖZEL NO: 0308**

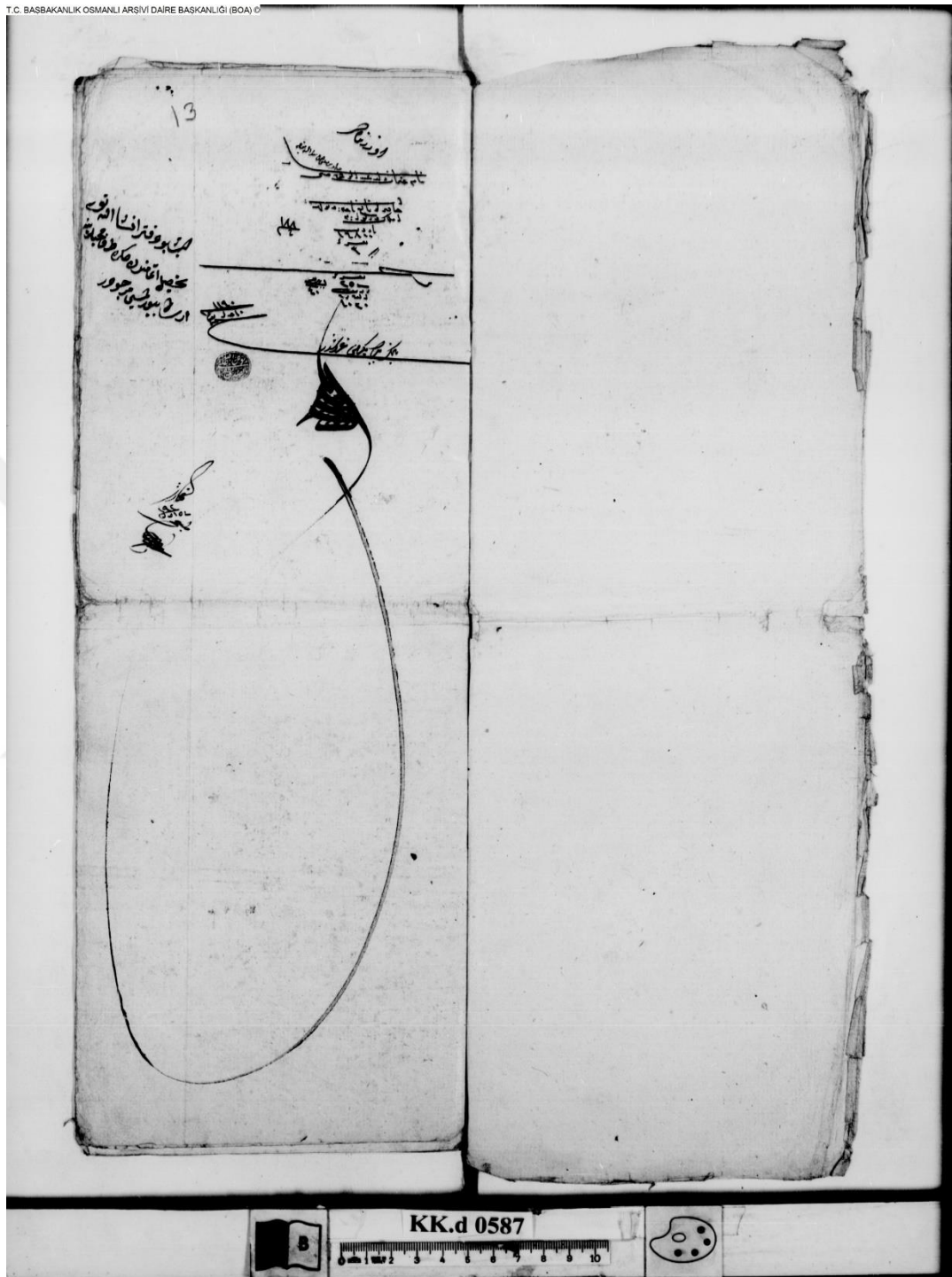
EK.2.3. Sivas Livâsına Ait Sayfalar

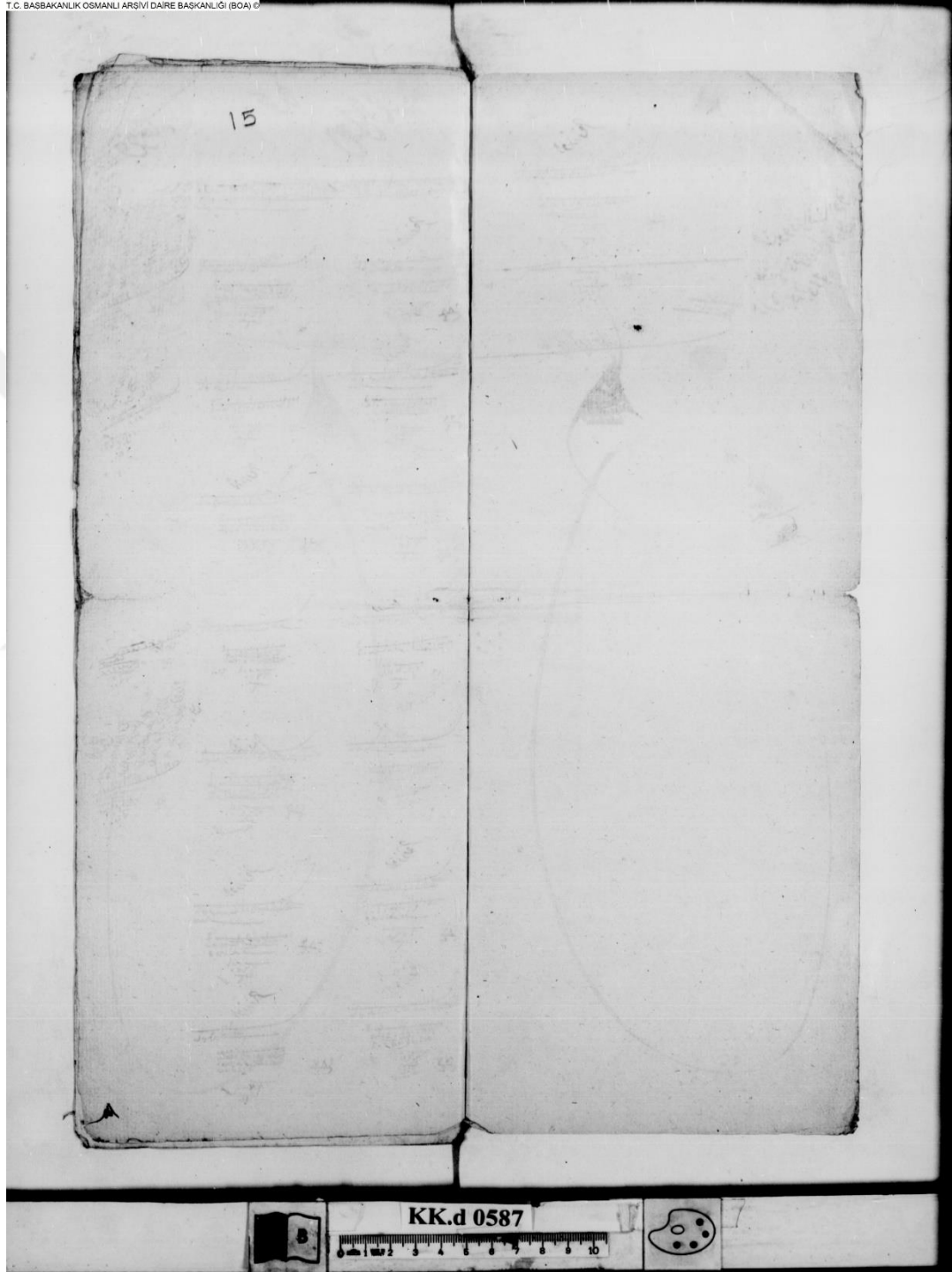
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

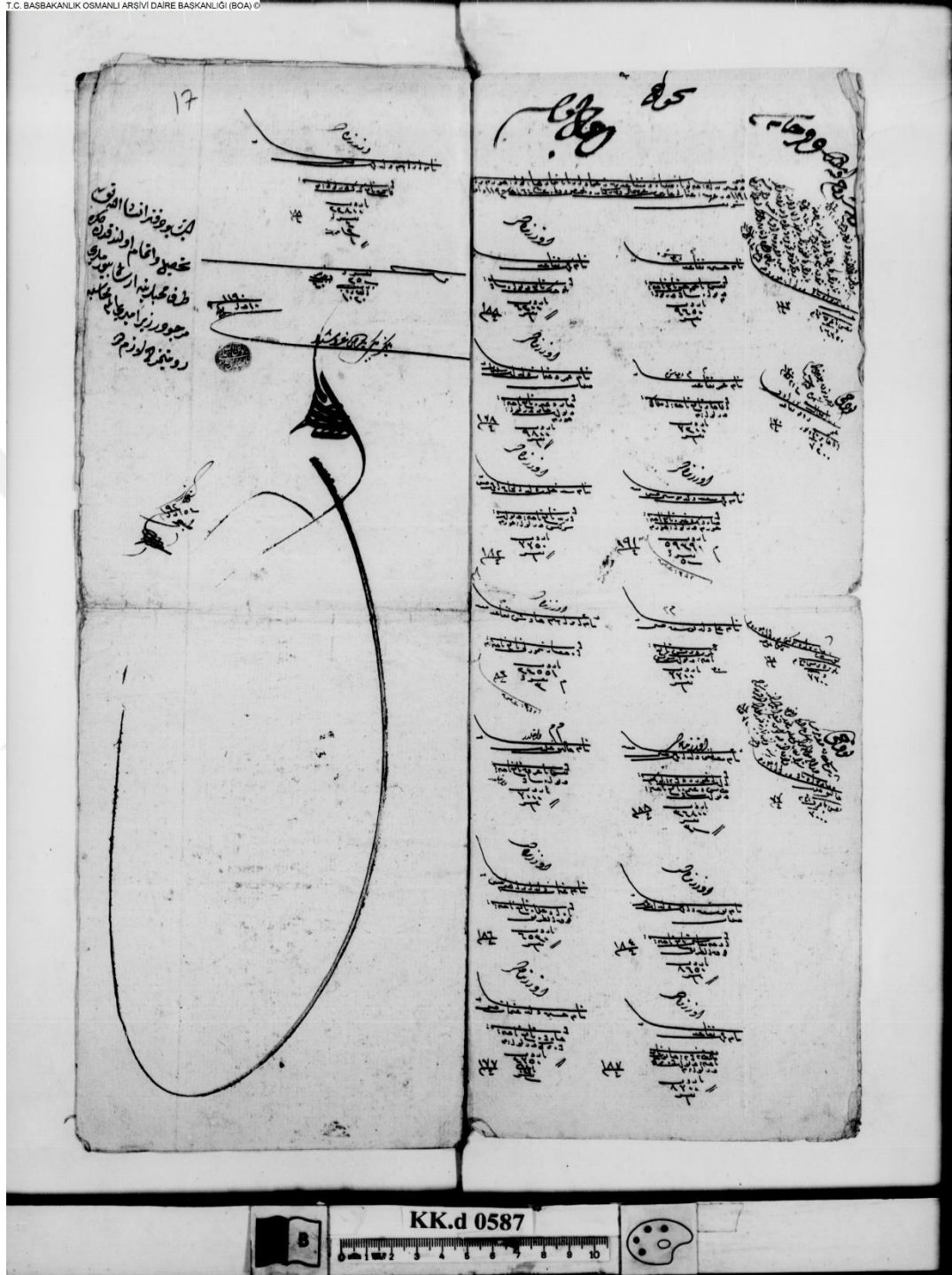

EK.2.4. 14. Ve 15. Sayfalar (Boş)

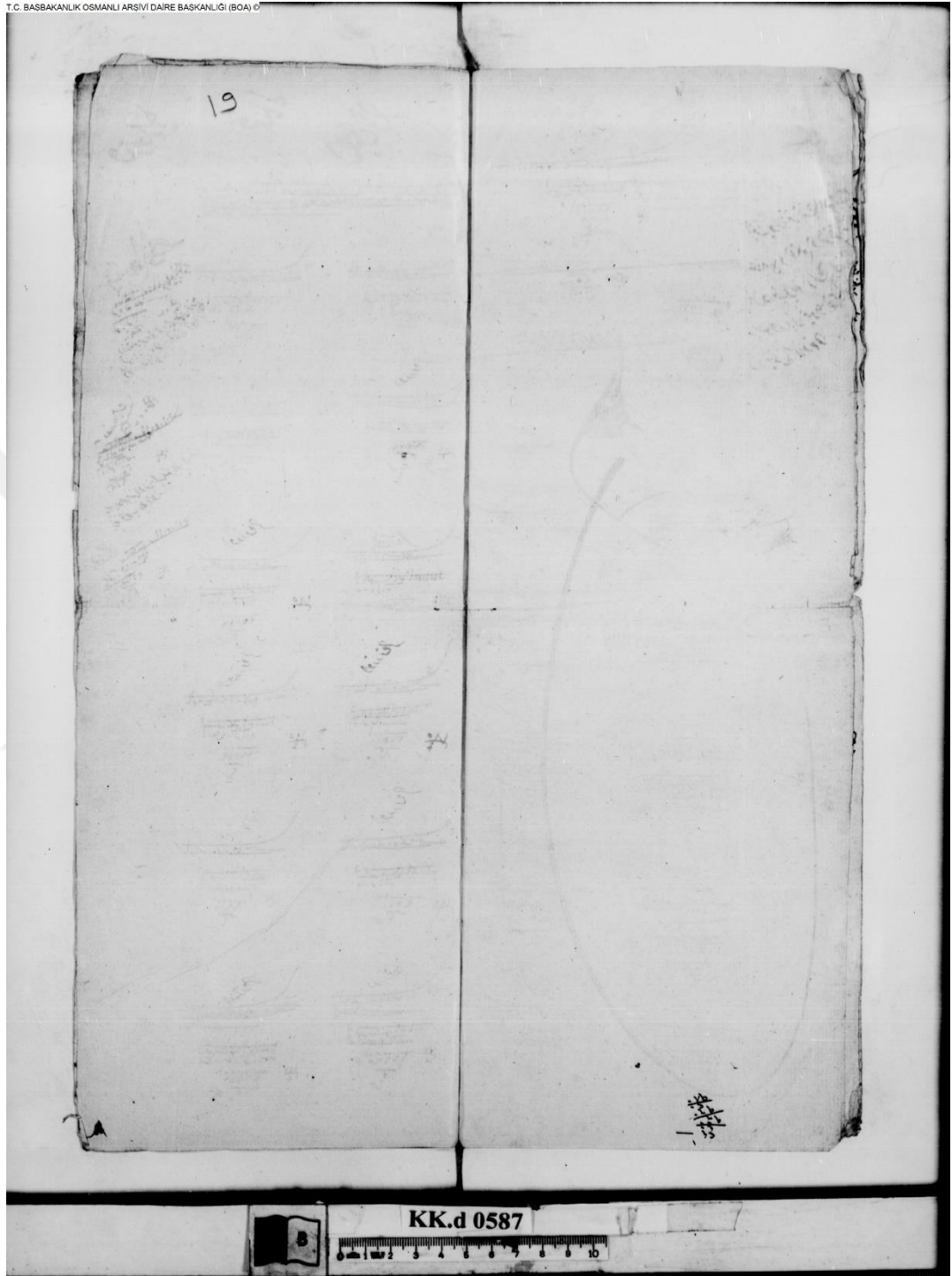
EK.2.5. Çorum Livâsına Ait Sayfalar

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

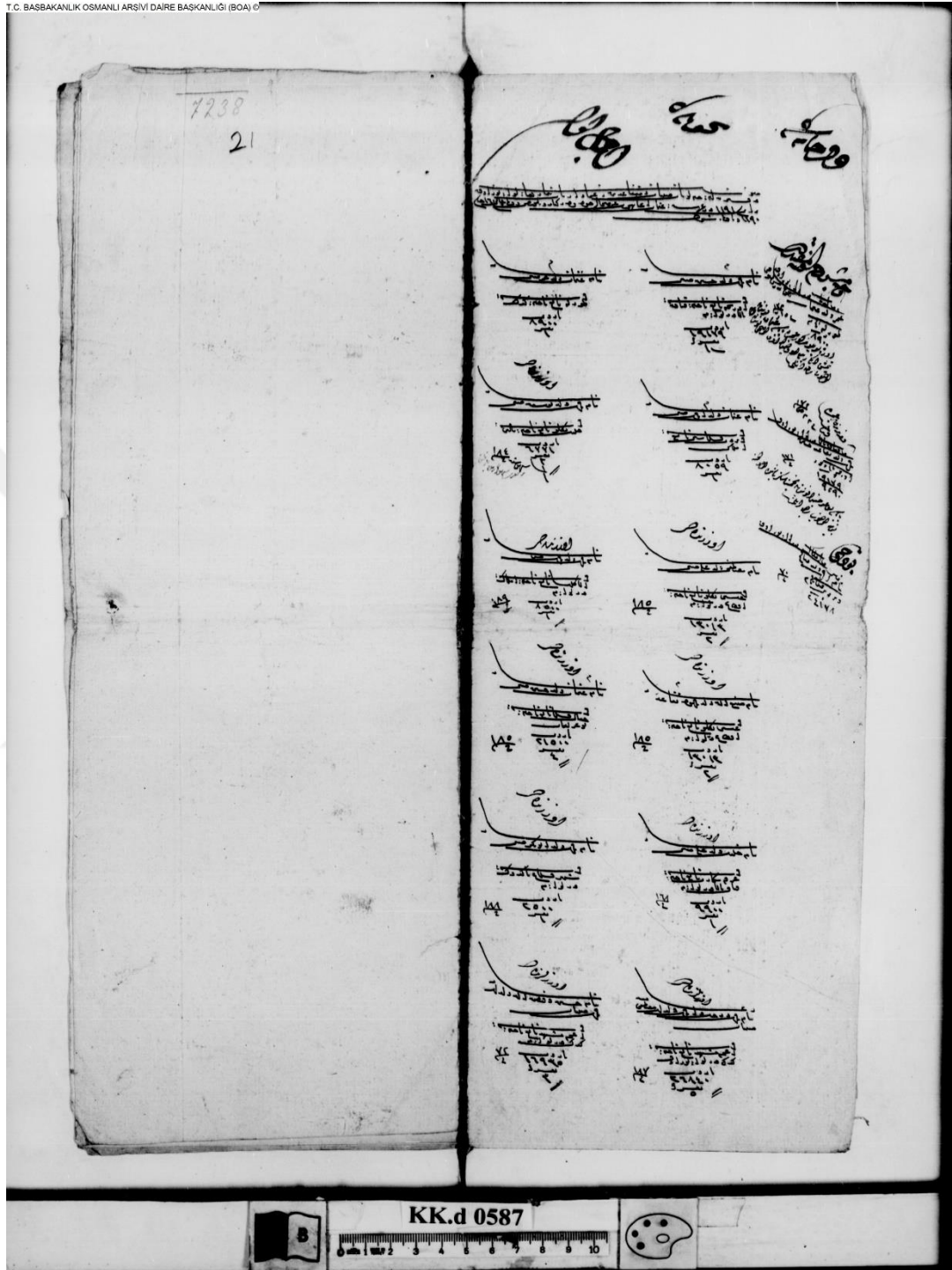
EK.2.6. 18. ve 19.Sayfalar (Boş)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

EK.2.7. Bozok Livâsına Ait Sayfalar

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Üzerindedir
 Timar-ı
 Mehmed v. Mehmed Sabi
 Karye-i Alakilise Nahiye-i Emlak
 Esedi gurus
 8500
 Neferen
 1

Üzerindedir
 Timar-ı
 Mustafa v. Ali sabi
 Karye-i İsabeylü Nahiye-i Akdağ
 Esedi gurus
 13013
 Neferen
 2

Üzerindedir
 Timar-ı
 Osman v. Hüseyin Sabi
 Karye-i Çatalkışla Nahiye-i Boğazlayan
 Esedi gurus
 21500
 Neferen
 4

Üzerindedir
 Timar-ı
 Sunullah v. Mahmud tekaüd
 Karye-i İsabeylü Nahiye-i Akdağ
 Esedi gurus
 13013
 Neferen
 2

Üzerindedir
 Timar-ı
 Mehmed v. Ebubekir Sabi
 Karye-i Şehirkışlağı Nahiye-i Gedik
 Esedi gurus
 2500
 Neferen
 1
 Üzerindedir

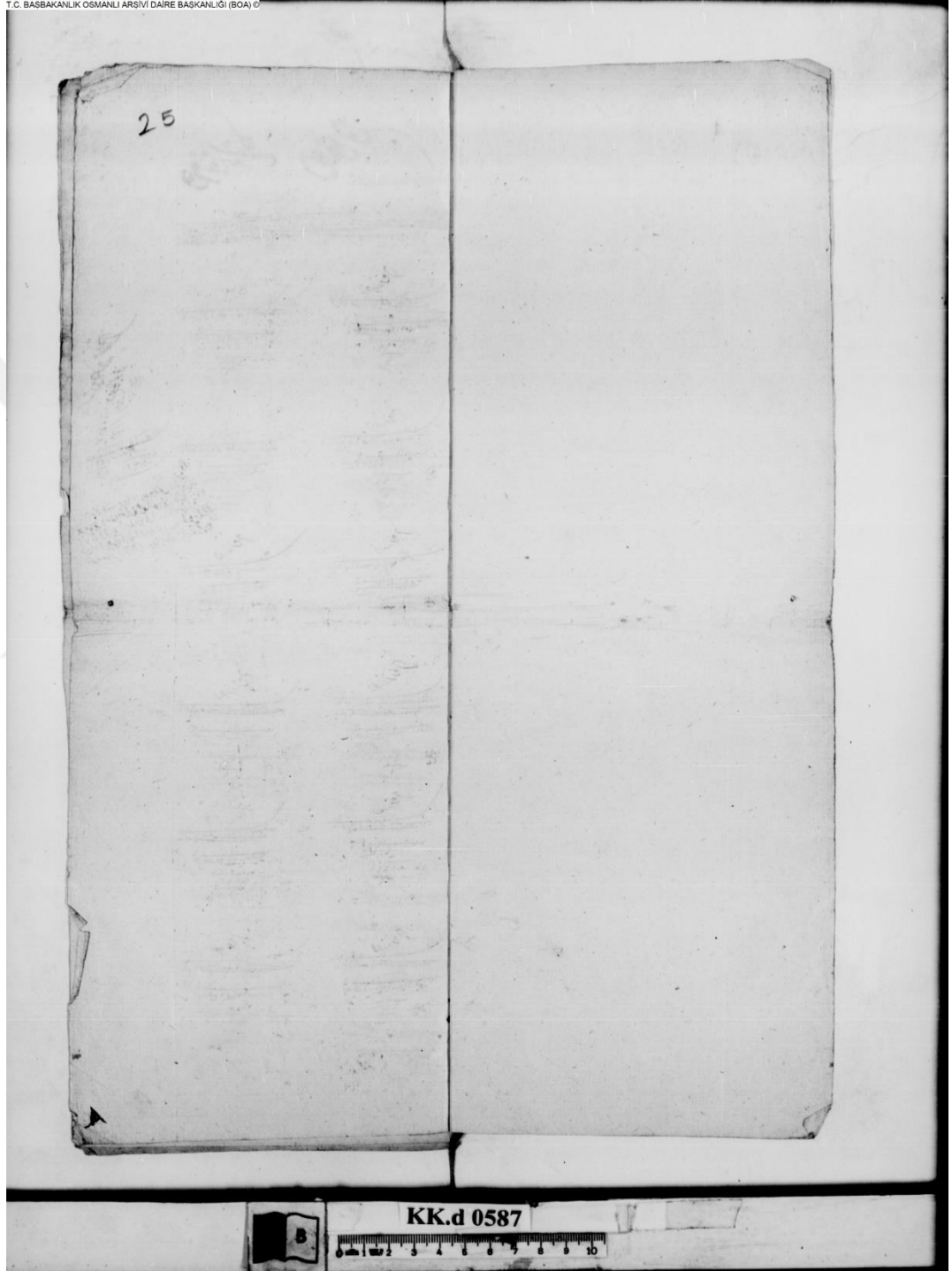
Üzerindedir
 Timar-ı
 Halil v. Ali sabi
 Karye-i Arıfepınarı Nahiye-i Kabak-ı Bala
 Esedi gurus
 9900
 Neferen
 1
 Üzerindedir

Timar-ı
 Hüseyin ve Feyzullah veledanı Mehmed Sabi
 Karye-i Ağçaşehir Nahiye-i Gedik
 Esedi gurus
 16935
 Neferen
 3

Zeamet-i
 Mehmed ve Recep ve Ahmed veledanı Ahmed
 sabi
 Karye-i Ağçaşehir Nahiye-i Gedik
 Esedi gurus
 26840
 Neferen
 5

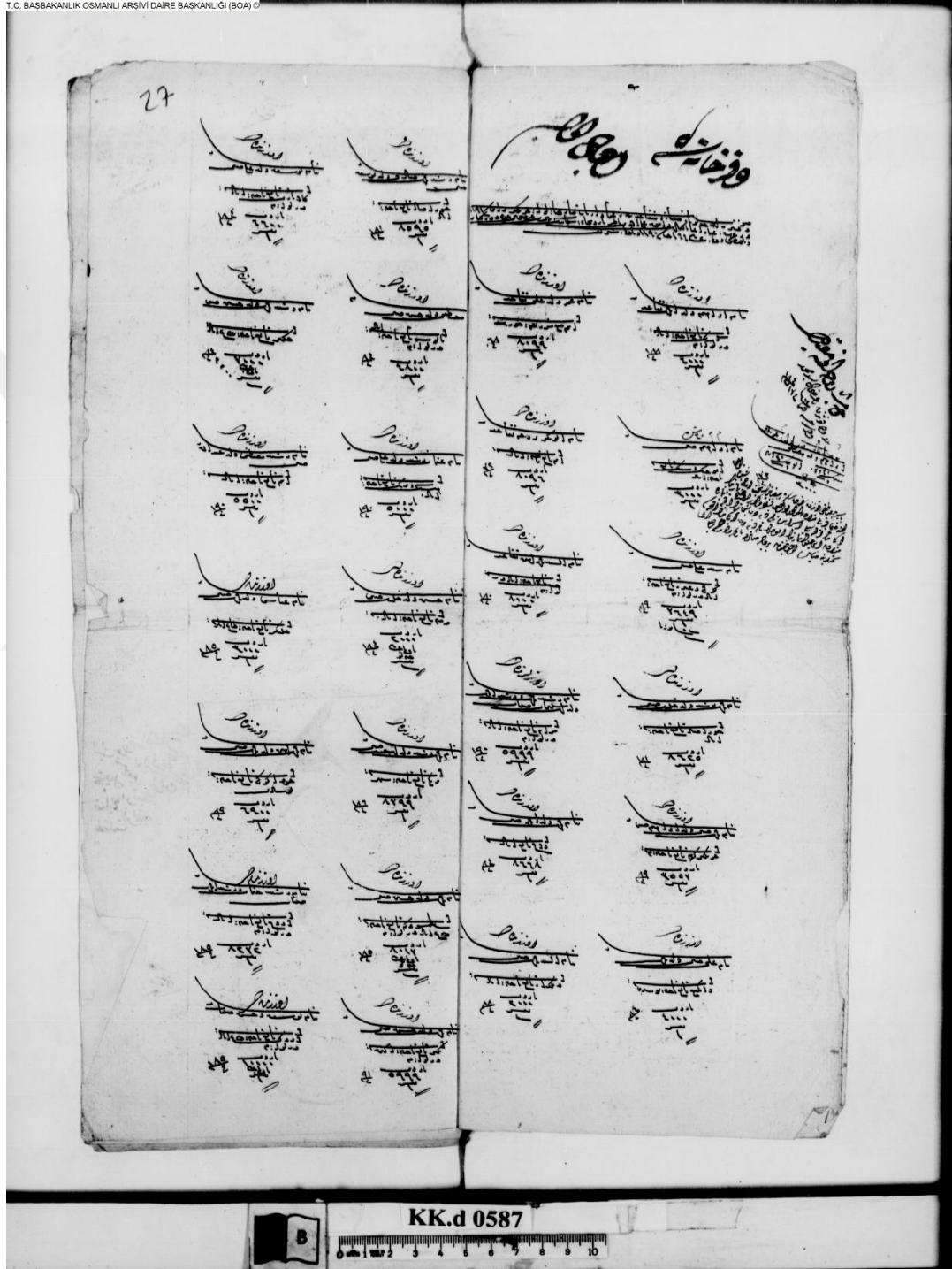
EK.2.8. 24. Ve 25. Sayfalar (Boş)

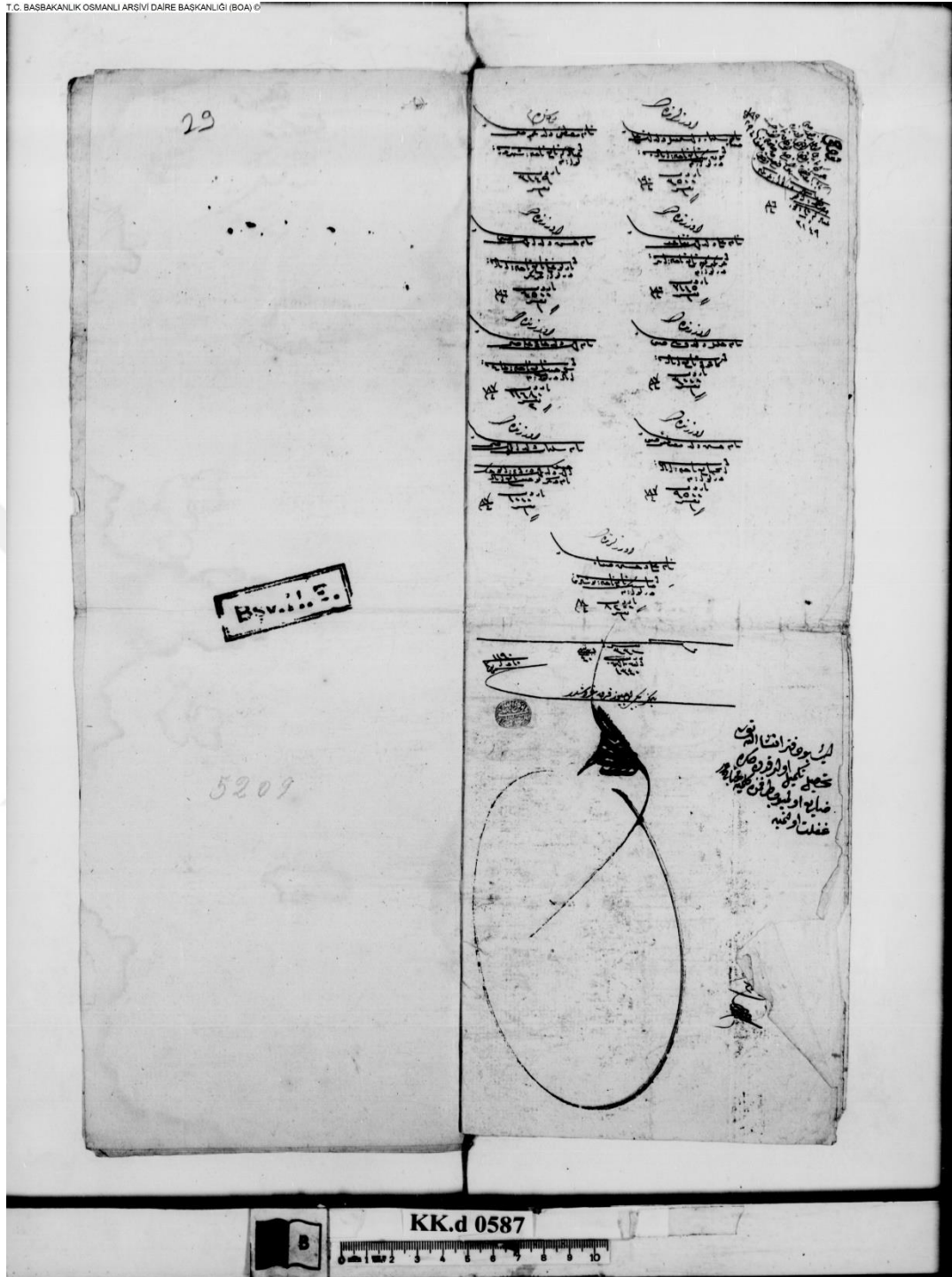
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

EK.2.9. Arapkir Livâsına Ait Sayfalar

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

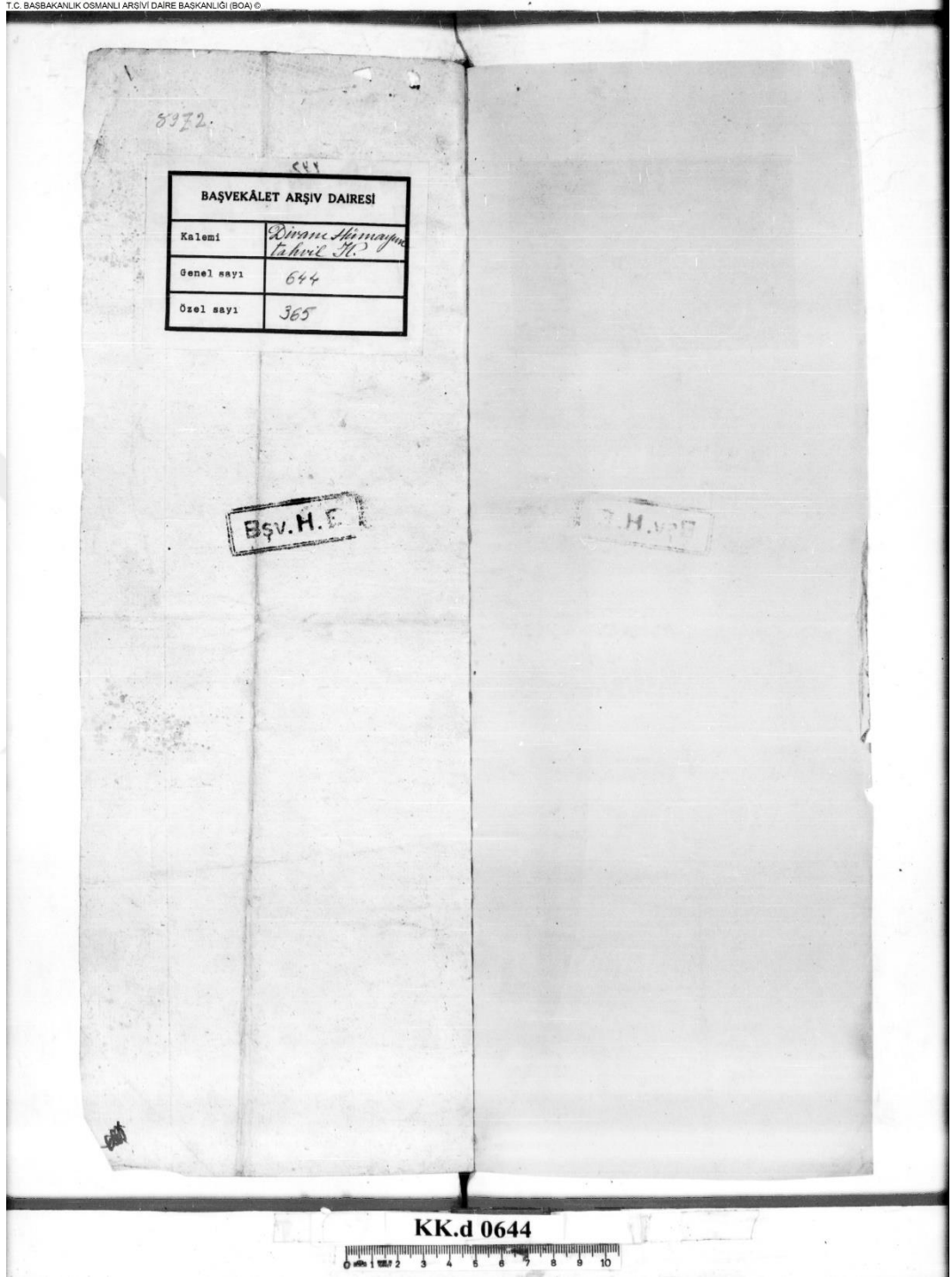

EK.3.1. 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Künyesi

KOD : KK.d	GENEL NO : 0644	ÖZEL NO : 0365
KAMİL KEPECİ (DİVAN-I HÜMAYUN TAHVİL KALEMİ DEFTERİ)		
BAŞLANGIÇ TARİHİ :		BİTİŞ TARİHİ :
ŞEKLİ : Ciltli Ciltsiz Ebrulu Ebrusuz X X		EBADI : 46 x 17.5
NUMARALAMA USULÜ : Varak Sayfa X		TOPLAM SAYFA SAYISI : Numaralı : 8
BOŞ SAYFALARI : Numaralı boş sayfalar : 6-8 Numaralandırılmamış boş sayfalar : ---		
AÇIKLAMALAR :		

SON

EK.3.2. 644 Numaralı Sivas Cebelü Bedeli Defterinin Kapağı

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

KAMİL KEPECİ

(DİVAN-I HÜMAYUN TAHVİL KALEMİ DEFTERİ)

KK.d

GENEL NO: 0644

ÖZEL NO: 0365

EK.3.3. Sivas Livâsına Ait Sayfalar

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

The image shows an open manuscript with two pages of handwritten musical notation. The pages are numbered 3 and 2. The notation is written on staves and includes the word "Ladzen" repeated multiple times. The manuscript is from the Ottoman Empire, as indicated by the text "T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©". A ruler and a small circular object are visible at the bottom of the image.

KK.d 0644

EK.3.4. Sivas Livâsı İkinci Sayfanın Transkripsiyonu

Sûret-i defter-i bedel-i cebelüyân-ı sıbyan ve müteka'idîn-i zü'emâ ve erbâb-ı timarhâ-i livây-ı Sivas berây-ı sene 1234 der uhde-i karye-i Sivas ber-mûceb-i arzihâl-i hod ve der-kenâr ve telhîs ve fermân-ı âli fî 4 Ra sene 1233 ve ba fermân-ı şerîf.

Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Ömer v. Osman Sabi	Seyyid Mehmed v. Mehmed tekaüd
Karye-i Kazanculu Nahiye-i Turhal	Karye-i Nahiye-i
Esedî gurus	Esedî gurus
3000	9748
Neferan	Neferan
0,5	1
Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Seyyid Veli ve Seyyid Hasan vd. Mehmed Sabi	Mehmed v. Ahmed tekaüd
Karye-i Kuşçu Nahiye-i Sivas	Karye-i Burucaviran Nahiye-i Sorkun
Esedî gurus	Esedî gurus
4800	9600
Neferan	Neferan
1	1
Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Ali v. Mustafa	İbrahim ve Ali v. Ahmed
Sabi	
Karye-i Efke Nahiye-i Çubuk	Karye-i Danişment Nahiye-i Artukabad
Esedî gurus	Esedî gurus
9700	10149
Neferan	Neferan
1	2

Üzerindedir	Üzerindedir	
Zeamet-i	Tımar-ı	Nahiye-i Gavlas der livâ-yı Sivas
		Tımar-ı Abdulselam v. Yusuf
İbrahim	Yusuf v. Mustafa	ber vech-i sabi an tahvil-i hod ,
Tekaüd	sabi	karye-i nefis-i Gavlas
Karye-i İpsemana	Karye-i Ekecek	yazusu
Nahiye-i Sivas	Nahiye-i Sorkun	20620
Esedî gurus	Esedî gurus	197
36834	8700	sene
Neferan	Neferan	fi
2	1	
Üzerindedir	Üzerindedir	
	Tımar-ı	Tımar-ı
Seyyid İsmail v.Seyyid Abdurrahman		Yusuf v. Abdulselam sabi
Karye-i Karaobası Nahiye-i Sorkun		
Esedî gurus		Karye-i Gavlas Nahiye-i Sivas
10200		Esedî gurus
Neferan		20620
2		Neferan
		4
Üzerindedir	Üzerindedir	
Tımar-ı	Tımar-ı	
Ebubekir Tekäüd		
Karye-i Ganem Nahiye-i Koçhisar		Ali v. Hüseyin sabi
Sabi		Karye-i Nahiye-i
Esedî gurus		Esedî gurus
14840		8099
Neferan		Neferan
2.5		1

Üzerindedir Tımar-ı	Üzerindedir Tımar-ı	Nahiye-i Sorkun der livay-ı Sivas Tımar-ı Mehmed ber vech-i sabi Karye-i Ekecek tâbi-im 194 Yazusu sene 6400 fi
Mehmed ve Hüseyin vd. Ömer sabi Karye-i ... Nahiye-i Sivas Esedi gurus 10150 Neferan 2	Mehmed v.Mehmed Emin sabi Karye-i Bulamaçkayası Nahiye-i Budaközü Esedi gurus 7400 Neferan 1	
Üzerindedir Tımar-ı	Üzerindedir Tımar-ı	
Seyyid Ali v. İbrahim tekaüd Karye-i Ortaviran Nahiye-i Sorkun Esedi gurus 1600 Neferan 0,5	Hasan ve Hüseyin vd. Mehmed sabi Karye-i Yeribüyük ? Nahiye-i Sorkun Esedi gurus 4266 Neferan 1	
Üzerindedir Zeamet-i	Üzerindedir Tımar-ı	
Seyyid Ahmed v. Seyyid Süleyman sabi Karye-i Karahisar Nahiye-i Budaközü Esedi gurus 20967 Neferan 2	Süleyman v. Hasan sabi Karye-i Abdurrahman Nahiye-i Sivas Esedi gurus 3500 Neferan 0,5	

Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Mehmed v. Bekir sabi	Süleyman v. Ebubekir sabi
Karye-i Nahiye-i Sorkun	Karye-i Karapınar Nahiye-i Sorkun
Esedî gurusı	Esedî gurusı
9000	3000
Neferan	Neferan
1	1
Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Seyyid Feyzullah v. Ömer sabi	Ömer v. Osman sabi
Karye-i Kevahlık Nahiye-i Kafirni	Karye-i Basrakil Nahiye-i Niksar
Esedî gurusı	Esedî gurusı
9937	4488
Neferan	Neferan
1	1
Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Seyyid Ali v.Hasan sabi	Yusuf v.Mustafa sabi
Karye-idağı Nahiye-i Sorkun	Karye-i Kışlakini Nahiye-i Niksar
Esedî gurusı	Esedî gurusı
8852	9681
Neferan	Neferan
0,5	1

Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Yusuf ve Osman vd. İbrahim sabi	Mehmed v. Derviş Mehmed sabi
Karye-i Obaluca Nahiye-i Tozanlu	Karye-i Kanlık ? Nahiye-i Sivas
Esedî gurus	Esedî gurus
1000	16300
Neferan	Neferan
0,5	3
Üzerindedir	Üzerindedir
Tımar-ı	Tımar-ı
Bekir v. Seyyid Abdalbaki sabi	Seyyid Mehmed ve Seyyid osmanvd. Mehmed tekaüd
Karye-i Alpoğlu Nahiye-i Artukabad	Karye-i Öyük Nahiye –i Tozanlu
Esedî gurus	Esedî gurus
1500	2800
Neferan	Neferan
0,5	0,5

Handwritten musical notation on two pages of a manuscript. The notation is written in Ottoman Turkish script (Arabic script) and includes various musical symbols, including notes, rests, and decorative flourishes. The pages are numbered 5 and 6 at the top. The notation is organized into staves, with some sections marked by horizontal lines. The right page (6) contains a large, stylized signature or seal at the bottom, and the left page (5) contains a large, stylized signature or seal at the bottom.

KK.d 0644

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

EK.3.5. Sivas Livâsı Cebelü Bedeli Yükümlüsü Timar ve Zeamet Sahipleri

Timar sahibi	Durumu	Timarın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefes sayısı
Seyyid Mehmed v. Mehmed	tekaüd	?	?	9748	1
Ömer v. Osman	sabi	Kazanculu	Turhal	3000	0,5
Mehmed v. Ahmed	tekaüd	Burucaviran	Sorkun	9600	1
Seyyid Veli ve Seyyid Hasan vd. Mehmed	sabi	Kuşçu	Sivas	4800	1
İbrahim ve Ali v. Ahmed		Danişment	Artukabad	10149	2
Ali v. Mustafa	sabi	Efke	Çubuk	9700	1
Yusuf v. Mustafa	sabi	Ekecek	Sorkun	8700	1
Yusuf v. Abdulselam	sabi	Gavlas	Sivas	20620	4
Seyyid İsmail v. Seyyid Abdurrahman		Karaobası	Sorkun	10200	2
Ali v. Hüseyin	sabi	?	?	8099	1
Ebubekir	tekaüd	Ganem	Koçhisar	14840	2,5
Mehmed v. Mehmed Emin	sabi	Bulamaçka-yası	Budaközü	7400	1
Mehmed ve Hüseyin vd. Ömer	sabi	?	Sivas	10150	2
Hasan ve Hüseyin vd. Mehmed	sabi	Yeribüyük ?	Sorkun	4266	1
Seyyid Ali v. İbrahim	tekaüd	Ortaviran	Sorkun	1600	0,5
Süleyman v. Hasan	sabi	Abdurrahman	Sivas	3500	0,5
Süleyman v. Ebubekir	sabi	Karapınar	Sorkun	3000	1
Mehmed v. Bekir	sabi	?	Sorkun	9000	1
Ömer v. Osman	sabi	Basrakil	Niksar	4488	1

Seyyid Feyzullah v. Ömer	sabi	Kevahlık	Kafirni	9937	1
Yusuf v.Mustafa	sabi	Kışlakini	Niksar	9681	1
Seyyid Ali v.Hasan	sabi	dağı	Sorkun	8852	0,5
Mehmed v. Derviş Mehmed	sabi	Kanlık ?	Sivas	16300	3
Yusuf ve Osman vd. İbrahim	sabi	Obaluca	Tozanlu	1000	0,5
Seyyid Mehmed ve Seyyid osmanvd. Mehmed	tekaüd	Öyük	Tozanlu	2800	0,5
Bekir v.Seyyid Abdalbaki	sabi	Alpoğlu	Artukabad	1500	0,5
Seyyid Osman v.Cafer	sabi	Mezra-i Yenice	Sivas	13831	1,5
Ahmed v.Kara Ömer	sabi	?	Taşabad	5000	1
Seyyid Osman	sabi	Kenarı	Taşabad	11600	2
Seyyid Ahmed v.Seyyid Ömer	sabi	Geyran	Niksar	5176	0,5
Seyyid Salih ve Seyyid İbrahim vd.Seyyid Salih	sabi	Kakün	Niksar	9000	1
Ali v.Mustafa	sabi	Efkeri	Tozanlu	1267	0,5
Ahmed v.Veli	sabi	Fidilki	Sonisa	5517	1
Seyyid İbrahim v.Süleyman	sabi	?	?	6500	0,5
Mehmed v.Seyyid Abdullah	sabi	Turnacık	Sivas	11100	2
Ali v.Seyyid Mehmed	sabi	?	Kafirni	9200	1
Ahmed v. Hüseyin	sabi	Bahir-i Direklü	Sivas	5529	1
Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmed vd. Seyyid Ömer	sabi	Kara-Kaya	Kilmigad	6917	1
Halil v. Halil	sabi	İpsile	Tozanlu	6100	1

İbrahi v. Ömer	sabi	Balıklu	Budaközü	10950	2
Mehmed v.Ebubekir	sabi	Yusufoğlu	Yıldız	8321,5	1
Seyyid Ali v.Seyyid Mehmed	sabi	Karalar	Budaközü	10250	2
Seyyid Ali Ömer	sabi	Pınarkışla	Budaközü	14260	2
Osman v.Ömer	sabi	Çardığın	Kaz-abad	9760	1
Seyyid Halil v.İbrahim	sabi	Yıldız	Budaközü	7775	1
Seyyid Osman v.Seyyid Ali	sabi	Güloğlu	Sivas	8100	1
Seyyid Mehmed ve Seyyid Abdullah vd. Seyyid Ahmed	sabi	Kalecik	Kazabad	7551	1
Seyyid Osman v.Seyyid Hasan	tekaüd	Horhun	Sivas	2333	1
Seyyid İbrahim v. Seyyid Murtaza	sabi	Sarıkaya	Budaközü	14402	2
Ömer v.Halil	sabi	Temir	Kızılkünbet	6000	1
Seyyid Ahmed v. Seyyid Mehmed	sabi	Ahmethanı	Sivas	11200	2
Seyyid Mustafa v.Seyyid Ali	sabi	?	Kazabad	9899	1
Seyyid Ali v. Seyyid Hüseyin	sabi	Saluviran	Artukabad	17267	1,5
Receb v.Mustafa	sabi			6650	0,5
Hasan v.İsmail	sabi	Bedüklü	Yıldız	2975	0,5
Feyiz v.Halil	tekaüd	Emir Kışla	Sivas	1266	1
Seyyid Halil v.Ali	sabi	Uzun kilise	Sivas	4668	1
Seyyid Osman v. Ali	sabi	Akpınar-ı Ulvi	Budaközü	11200	1
Ahmed ve Osman vd. Salih	sabi	Sarsarin	Budaközü	9400	0,5
Seyyid Mehmed Emin v. Ahmed	tekaüd	Çiftlik	Sivas	8428	1

Seyyid Abdullah v. Seyyid Mahmut	tekaüd	Oğlas	Sivas	4134	1
Seyyid Ahmed v. Seyyid Mehmed	sabi	Gedeğaz	Venk	2900	1
Seyyid Derviş Mehmed v. Seyyid Han Mehmed	sabi	Alaaddin	Venk	19710	3
Ahmed ve Mehmed vd. Ali	sabi	Merdun	Niksar	18395	3
Osman v. Mehmed	sabi	Hüdavent	Niksar	5000	1
Mustafa v. Hasan	sabi	Sulusaray	Artukabad	2166	1
Süleyman v. Mehmed	sabi	Meğdün	Niksar	9626	1
Seyyid Osman v.Mehmed	sabi	Eyüpbeylü	Budaközü	6450	1
Derviş Mehmed ve Ahmed vd. Mehmed	sabi	Koru	Niksar	8000	1
Seyyid İsmail v.Ali	tekaüd	Kirkoros	Venk	5300	1
Kasım	tekaüd	Sarıoğlu	Venk	6500	1
Seyyid Hüseyin ve Seyyid Hasan vd. Abdurrahman	sabi	?	Silis	5000	1
Seyyid Hüseyin v.Seyyid Hüseyin	sabi	Samua	Silis	7882	1
Seyyid Ahmed ve Seyyid Hüseyin vd. Seyyid Hasan	sabi	Saltık	Gelmugad	5998	1
Ali v. Salih	sabi	Yuvalı	Kafirni	12800	2
Mustafa ve Ahmed vd. Mehmed	sabi	Söğütler	Sorkun	8000	1
Seyyid Abdi ve Seyyid Mehmed vd. Seyyid Hasan	sabi	Horsun	Sorkun	7000	1
Ahmed v.Ebubekir	sabi	Hacılar	Zile	1500	1

Seyyid Hasan v.Ömer	tekaüd	Ağırviran	Zile	17259	3
Hasan v.İsmail	sabi	Beduktun	Silisözü	2975	0,5
Mehmed v.Abdullah	tekaüd	Alparçin	Artukabad	8000	0,5
Seyyid Süleyman v. Seyyid Hamza	sabi	Eski	Tozanlu	766	1
Ahmed v. İsmail	sabi	Palamut	Özü Kavağı	10300	2
Seyyid Halil ve Seyyid Hasan ve Seyyid Ahmed ve Seyyid İbrahim vd. Süleyman	sabi	Bağ	Gelmugad	5350	0,5
Seyyid Süleyman v.Ömer	sabi	Oba	Kazabad	3425	1
Seyyid Osman v. Ömer	sabi	Eski	Sivas	2757	1
Seyyid Mehmed v.Seyyid Ahmed	sabi	Karaluca	Budaközü	10251	2
Seyyid Mustafa v.Seyyid Mustafa	sabi	Sideri	Kafirni	8650	1
Ömer ve Osman vd. Osman	sabi	?	Budaközü	5900	1
Seyyid İbrahim ve Seyyid Halil ve Seyyid Osman vd. Seyyid Polat ?	sabi	Yüreğir	Gelmugad	16200	1,5
Seyyid Mehmed ve Seyyid Hasan v. Ali	sabi	?	Sivas	6000	1
Seyyid Mehmed v. İbrahim	sabi	Kozağacı	Tozanlu	7200	1
Halil ve Ali vd. İbrahim	sabi	Erkilet	Kazabad	18742	0,5
Ali v. Recep	sabi	Kemeres	Sivas	2139	1
Ahmed v. Mehmed	sabi	Kemres	Sivas	2139	1
Hüseyin v. Hüseyin	sabi	Şeyhçoban	Yıldız	12036	2

Seyyid Mehmed Emin v. Seyyid Alaeddin		Erkilet	Kazabad	12238, 5	2
İbrahim ve Ahmed vd. Mustafa		Kayı	Turhal	8300	0,5
Seyyid Süleyman ve Seyyid Sadık	sabi	Erkilet	Kazabad	12677	1
Seyyid Hasan v. Ömer	sabi	Orhanhacılı	Sorkun	11112	2
Ama Seyyid İbrahim	tekaüd	Mevlevihacıtaş	Sorkun	3375	1
İbrahim v. Ali	sabi	Çiftlik	Sivas	8428	1
Seyyid İbrahim v. Seyyid Ahmed	sabi	Kaluca	Niksar	3969	1
Selim v. Derviş Mustafa		Etrak	Sonisa	3862	1
Veliyyüddin v.Mehmed	sabi	Fakirahmed	Niksar	2244	1
Osman ve Hasan vd. Ali	tekaüd	Kayalı	Turhal	5200	1
Mehmed v.Hüseyin	sabi	Gökçek	Tozanlı	3300	0,5
Seyyid Mehmed ve Seyyid Abdullah vd. Seyyid Abdurrahman	sabi	Toklu	Zile	3000	0,5
Seyyid Derviş Mehmed v.Osman	sabi	İyibaba	Kazabad	7750	2
Toplam					128

Zeamet sahibi	Durumu	Zeametın baş köyü	Nahiyesi	Dirlik miktarı (Akçe)	Nefer sayısı
Yusuf v. İbrahim		Gavurvıranı	Sivas	20620	4
Seyyid Ahmed v. Seyyid Süleyman	sabi		Budaközü	20967	2
İbrahim	tekaüd	İpsemana	Sivas	36834	2

Seyyid Ömer ve Seyyid Hasan vd. Seyyid Hüseyin	sabi	Kal'acık	Kazabad	24398	4
Seyyid Recep ve Seyyid Abdullah ve Seyyid Ahmed ve Seyyid Osman vd. Seyyid Mehmed	sabi	Kırviran	Sivas	28459	5
Recep v. Mehmed Emin	sabi	Cağcek	Venk	21400	4
Seyyid Mustafa ve Seyyid Salih vd. Seyyid Osman	sabi	Kara	Sorkun	25313	5
Seyyid Ali Süleyman		Ağmuslu	Kuş-taş	33088	2
Seyyid Ahmed v. Seyyid Süleyman	sabi	Karahisar	Budaközü	20967	2
Toplam					30